

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim AYTEKİN

ANKARA- 2019

**NAMAZDA SEHİV(YANILMA) HADİSLERİ
VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

İbrahim AYTEKİN

2019

**NAMAZDA SEHİV(YANILMA) HADİSLERİ
VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

İbrahim AYTEKİN

TARAFINDAN

**ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**HADİS ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Haziran – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM

Ana Bilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığımı beyan ederiz.

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM

Danışman

Jüri Üyeleri (İlk isim jüri başkanına ve ikinci isim ise danışmana aittir.)

Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM (AÜ, İlahiyat)

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM (AYBÜ, İslami İlimler)

Doç. Dr. İlyas CANIKLI (AYBÜ, İslami İlimler)

İNTİHAL SAYFASI

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı : İbrahim AYTEKİN

İmza :

ÖZET

Aytekin, İbrahim

Yüksek Lisans Tezi, Hadis Anabilim Dalı

Danışman, Prof. Dr. Ahmet Yıldırım

Haziran, 2019

İnsanların ilki olan Hz. Âdem'in cennette başlayan unutma olayı, insanın doğası gereği, onun hayatının her aşamasında yaşadığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, bu duruma Kur'an'da değinilmiş ve unutmanın çeşitli şekillerine yer verilmiştir. Peygamberler de unutma olayını zaman zaman yaşamışlardır. Bu yaşadıkları durumlara dair örnekleri Kur'an-ı Kerimde bulmak mümkündür. Peygamberlerin hayatlarında meydana gelen unutma hâdiselerine ve peygamberlerin unutmadaki sınırları konusundaki düşüncelere çalışmamızda yer verilmiştir. Peygamberlere has sıfatlardan olan ismet sıfatı ve zelle kavramı da bu kapsam içine alınarak konuya bütünlük kazandırılmıştır. Ayrıca psikologlar da unutmayı kendi açılarından değerlendirerek, bölümlere ayırmışlardır.

Sehiv ile unutma kavramları genellikle iç içe kullanılmıştır. Bu bakımdan sehiv secdesinin namazdaki unutma-yanılma durumlarıyla alakalı olduğu ve bundan dolayı ilave secdeler yapıldığı görülmektedir. Hz. Peygamberin yanıldığı namaz ve namazlar konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerin bazıları benzerlik gösterirken bazılarının farklı olduğu görülmektedir. Sehivle ilgili rivayetler namazda bir hüküm oluşmasına kapı aralamış ve bu durum mezhepler arasında farklı yorumlamalara sebep olmuştur. Mezhepler sehiv secdesinin hükmü, sebebi, yeri ve sıfatları konusunda görüşlerini ileri sürmüş ve rivayet edilen hadisleri kendilerine delil olarak kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Sehiv, Unutma, Sehiv secdesi, İsmet, Zelle

ABSTRACT

Aytekin, İbrahim

Master's Thesis, Department of Hadith

Supervisor, Prof. Dr. Ahmet Yıldırım

June, 2019

Forgetting that First human Adam had experienced in heaven, due to the nature of the human, is a situation that emerges at every stage of his life. In fact, this situation is mentioned in the Qur'an and various forms of forgetting are included. The Prophets also experienced forgetting from time to time. It is possible to find examples of these situations in the Quran. The forgetting events that took place in the lives of the prophets and the thoughts about the limits of the Prophets in forgetting are included in our study. The concept of İsmet, which is one of the special adjectives of the Prophets, and the concept of Zelle were included in this scope and the subject was integrated. In addition, psychologists have evaluated forgetting from their own perspective and divided it into sections.

The concepts of forget and Sehv are often used intertwined. In this respect, it is seen that the Sehv prostration is related to situations of forgetting-and-erroring and therefore additional prostrations are made. There are different rumors about the prayer and prayers in which the dear Prophet was wrong. While some of these narratives show similarity, some of these are different. Rumors about Sehv opened the door to a provision in prayer and this situation led to different interpretations between sects. The sects claimed their views about the provision, the reason, the place and the adjectives of Sehv and used the narrated hadith as evidence.

Keywords: Sehv, Forgetting, Sehv prostration, İsmet, Zelle.

İTHAF

Kıymetli eşimin desteği, çocuklarımmın duası olan bu çalışmamı
Onlara ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İTHAF	vi
ÖNSÖZ.....	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu	1
B. Araştırmanın Amacı	2
C. Araştırmanın Önemi.....	3
D. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	3
E. Araştırmanın Kaynakları	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
SEHV VE NİSYAN KAVRAMI.....	5
1. SEHV KAVRAMI.....	5
1.1. Sehv'in Lügat Anlamı	5
1.2. Sehv'in İstilahî Anlamı	6
2. NİSYAN (UNUTMA) KAVRAMI	7
2.1. KUR'AN'DA NİSYAN.....	8
2.2. PEYGAMBERLERDE NİSYAN.....	10
2.2.1. Beşerî Yönü.....	11
2.2.2. Nebevi Yönü	13
2.2.2.1. İsmet sıfatı	13
2.2.2.2. Zelle	16
2.2.3. Peygamberlerden Kur'an'da Geçen Unutma Örnekleri.....	17
2.2.3.1. Hz. Âdem Örneği.....	17
2.2.3.2. Hz. Mûsâ Örneği	18
2.2.3.3. Hz. Muhammed Örneği	19
2.3. PSİKOLOJİDE NİSYAN	22
2.3.1. Bellek Kaybı (Amnezi)	22
2.3.2. Zaman Etkisi	23
2.3.3. Kısa Süreli Hafızanın Sınırlı Olması.....	24
2.3.4. Bilgilerin veya Olayların Benzerliği	24

2.3.5. Yoğunluk ve Yorgunluk.....	25
İKİNCİ BÖLÜM	27
NAMAZDA UNUTMA, HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDA SEHİV UYGULAMALARI VE TAVSİYELERİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER.....	27
1. NAMAZDA UNUTMA	27
1.1. İnsanın Namazda Unutma Sebepleri	27
1.1.1. Şeytan	27
1.1.2. İbadete Odaklanamama	28
1.1.3. Çevresel Faktörler.....	29
2. HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDA SEHİV UYGULAMALARI	30
2.1. Teşehhüde Oturmayı Unutması.....	31
2.1.1. Namaz Vaktinin Belirtildiği Rivayetler.....	31
2.1.2. Namaz Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler.....	33
2.2. Dört Rekâtlı Namazı Beş Rekât Kılması.....	35
2.2.1. Namaz Vaktinin Belirtildiği Rivayetler.....	36
2.2.2. Namaz Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler.....	37
2.2.3. Namazda Eksilme ya da Artma Konusunda Râvinin Tereddüde Düştüğü Rivayetler	38
2.3. Dört Rekâtlı Namazı İki Rekâta Selam Vermesi	41
2.3.1. Namazın Vaktinin Belirtildiği Rivayetler.....	42
2.3.2. Namazın Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler.....	46
2.4. Üç Rekâta Selam Vermesi	48
2.4.1. Namaz Vaktinin Belirtildiği Rivayetler.....	48
2.4.2. Namaz Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler.....	49
3. HZ. PEYGAMBER'İN SEHİVLE İLGİLİ TAVSİYELERİ	51
3.1. Namazda Şüpheye Düşülmesi Hali	51
3.1.1. Ebû Saîd el-Hudrî'den Rivayet Edilenler	51
3.1.2. Abdurrahman b. Avf'dan Rivayet Edilenler	56
3.1.3. Ebû Hureyre'den Rivayet Edilenler	57
3.1.4. Abdullah b. Mes'ud'dan Rivayet Edilenler	60
3.2. Namazda Unutma veya Yanılmayla İlgili Rivayetler	63
4. NAMAZDA SEHİVLE İLGİLİ SAHABE UYGULAMALARI	67
4.1. Öğle Namazının Beş Rekât Kılınması	67
4.2. Akşam Namazının Eksik Kılınması	69
4.3. Teşehhüde Oturmayan İmamın Tesbîh İle Uyarılması	70

4.4. Namazda Şüpheye Düşen veya Unutanın Durumu Hakkındaki Rivayetler.....	74
4.5. Namazda Sehven Kıraat Yapılmadığı Durumlar	75
5. HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDA UNUTMASININ HİKMETLERİ.....	75
ÜÇÜNCÜBÖLÜM.....	78
FUKAHA VE SEHİV SECDESİ	78
1. Fıkıh Mezheplerinin Sehiv Secdesine Bakışı	79
1.1. Sehiv Secdesinin Hükümü	80
1.1.1. Hanefi Mezhebi	80
1.1.2. Şafii Mezhebi.....	82
1.1.3. Maliki Mezhebi	82
1.1.4. Hanbeli Mezhebi.....	83
1.2. Sehiv Secdesinin Sebebi.....	84
1.2.1. Hanefi Mezhebi	84
1.2.2. Şafii Mezhebi.....	86
1.2.3. Maliki Mezhebi	87
1.2.4. Hanbeli Mezhebi.....	87
1.3. Sehiv Secdesinin Yeri	88
1.3.1. Hanefi Mezhebi	88
1.3.2. Şafii Mezhebi.....	90
1.3.3. Maliki Mezhebi	91
1.3.4. Hanbeli Mezhebi.....	91
1.4. Sehiv Secdesinin Sıfatı.....	93
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	97

ÖNSÖZ

Hamd, en güzel isimlerin sahibi olan Allah'a, salat rahmet Peygamber'i Muhammed'e (a.s.), âline ve ashâbına olsun.

Allah (cc) “Andolsun, Allah'ın Rasûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”¹ ilahi emri ile insanların, peygamberleri örnek almaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'den “Ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın”² rivayetiyle, insanların ibadet alanında nasıl bir yol izlemesi gerektiği gösterilmiştir. Bugünde insanlar namazda unutmalar yaşamakta ve ne yapacaklarını tam bilememektedirler. Bu tez çalışmasında, Rasûlullah'ın fiilen yapmış olduğu ve namaz kılanlardan, namazında unutanlara veya yanılanlara tatbiki ve tavsiyesi olan sehiv hâdisesini ele alacağız.

Çalışmamıza konu olan ve Hz. Peygamber'in uygulamış olduğu sehiv secdesi rivayetlerinin metin analizleri yapılarak, aralarındaki farklılıklara değinilecek ve buna bağlı olarak ortaya çıkan durumlar değerlendirilecektir.

Ayrıca çalışmamızın konusuyla iç içe bulunan unutma hadisesine Kur'an açısından, hangi manalarda kullanıldığı, ayetlerden örnekler verilerek aktarılacaktır. Unutmanın peygamberî boyutunda ise beşerî, nebevî yönleri, ismet sıfatı ve zelle gibi kavramlara değinilerek unutmanın peygamberler açısından sınırları çizilecektir. Daha sonra ise peygamberlerden unutma olayına dair, Kur'an'da geçen birkaç örnek verilecektir.

Psikolojik açıdan unutmanın sebeplerine değinilecek ve insan belleğinin hangi durumlarda bilgileri unuttuğu hakkında bilgiler verilecektir. Bu konuya değinilmesinin sebebi, hadis rivayetinin ilk dönemlerde ezberden yapılarak insan belleğinin aktif olarak

¹ *Ahzab*-33/21

² Ebu Abdillah Muhammed el-Buhârî (v. 256/870), *Câmiu's-Sahîh*, “Ezân” 14/18.

kullanılmasıdır. Daha sonraları ise yazı ön plana çıkmış ve belleğin etkisi önceki döneme göre azalmıştır.

Namazdaki unutma durumlarına da değinilecek ve sebepleri açıklanarak, Hz. Peygamber'in namazda unutmasının hikmet ve sebeplerine değinilecektir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, kuramsal çerçevesine, sonrasında ise yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir. Birinci bölümde sehiv'in lügat ve ıstılahî anlamlarına değinilmiş, sehiv'e sebep olan unutma kavramı, Kur'an-î ve psikolojik açıdan işlenerek, peygamberlerde karşılaşılan unutmaya da temas edilmiştir. İkinci bölümde namazda unutma kavramından söz edilerek, Hz. Peygamber'in sehiv uygulamaları ve tavsiyeleriyle ilgili rivayetlerden örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise fukahânın sehiv secdesi konusundaki bakış açılarına işaret ederek, sonuç bölümüyle çalışma sona ermiştir.

Çalışmamızda kıymetli fikir ve değerlendirmeleriyle desteğini esirgemeyen, ders ve tez döneminde her zaman destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM, Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM ve Doç. Dr. İlyas CANIKLI 'ye teşekkürü bir borç bilirim.

İbrahim AYTEKİN

Ankara-2019

KISALTMALAR

as : Aleyhisselam

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

b. : Baskı

Bkz : Bakınız

cc. : Celle Calâlüh

c. : Cilt

ÇOMÜ: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

h. : Hicri

Hd. : Hadis

Hz. : Hazreti

Terc. : Tercüme Eden

No: : Numara

r.a. : Radıyallahu anh

s. : Sayfa (dip notlarda)

s.a.v : Sallallahu aleyhi ve sellem

sy. : Sayı

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

ty. : Tarih yok

v. : Vefat

v.dğr. : Ve diğerleri

Yay. : Yayınevi/Yayınları

GİRİŞ

Hz. Peygamber'in, ashaba imam olup cemaatle namaz kılariken namazın normal seyrinde olmayan, bilinenin dışındaki fiilleri sonucu sehiv secdesi yaptığı rivayetlerde görülmektedir. Bu durumun farklı zamanlarda tekerrür ettiği yapılan nakillerden anlaşılmaktadır. Yaşanan bu olaylarda kimi zaman Hz. Peygamber selam vermeden önce kendisi hatasını fark etmiş olmalı ki, sehiv secdesi yapmış, kimi zaman ise ashabin namazda bir değişiklik mi oldu, sorusu üzerine ilave secdeler yapmıştır.

Hz. Peygamber'in bu uygulamaları sonucunda, namazda yanılma, unutmaya veya hata durumunda, nasıl bir yol izleyeceğimizi gösteren nebevi bir sünnet ortaya çıkmıştır. Bu tez çalışmamızda yaşanan tüm bu olaylar aktarılmaya çalışılacaktır.

A. Araştırmanın Konusu

Allah, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar insanlara ileteceği emir ve yasakları, peygamberler vasıtasıyla yaptığı bilinmektedir. Peygamberlerin de toplumun içerisinde doğup büyüyen ve yaşadığı toplumun her türlü sosyal yaşantısına şahit olan kişilerden seçildiği görülmektedir.

İnsanlara tebliğ görevinin yanında tebyin görevi de bulunan Hz. Peygamber'in "Ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın"³ buyruğundan yola çıkarak, Rasûlullah'ın sünneti doğrultusunda namaz ibadeti, Allah'a yakınlaşmak ve vücûbiyyeti yerine getirmek için kılınmaktadır. Sehiv secdesi de bu kapsamdaki esaslar doğrultusunda yapıldığı görülmektedir.

Namaz, İslam dininin temel esasları arasında olan ve günlük beş vakit olarak eda etmekle yükümlü olduğumuz bir ibadettir. Namazın şartları, rükünleri, mekruh olan ve namazı ifsat eden davranışlar, vb. konular fıkıh kitaplarında tafsilatlı olarak anlatılmaktadır.

³ Buhârî, "Ezân" 14/18,

İlmihal kitaplarında ise biraz daha yüzeysel olarak, her Müslümanın bilmesi gereken zaruri esasları barındırmaktadır. Hüküm çeşitlerine göre her gün kıldığımız, farz⁴, ravâtib⁵ ve regâib⁶ olmak üzere, namazlar bulunmaktadır. Bu namazlar gün içinde meşguliyetlerin arasında kılındığından, bazısında unutma, yanılma, hata gibi durumlar ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumlarda Hz. Peygamber'in sünneti doğrultusunda telafi metodu olarak sehiv secdeleri uygulanmaktadır.

Sünnet, “Hz. Peygamber'in Kur'an dışındaki söz, fiil ve ikrarlarına verilen isim,”⁷ olarak tarif edilmektedir. Ayrıca sünnet, İslam hukukunun ana kaynaklarından ikincisi olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle Hz. Peygamber'den nakledilen ve ümmetine sünnet olarak miras kalan namazda sehiv hadislerini araştırıp değerlendirmek üzere, “Namazda Sehiv Hadisleri ve Değerlendirilmesi” başlığı altında bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Sehiv ile unutma birbiriyle iç içe kavramlar olduğu için unutmaya dair konulara da değinilecektir.

Unutma olayı ibadet hayatının her alanında olması muhtemeldir. Oruçlu bir kimsenin unutarak yiyip içmesi, örnek olarak verilebilir. Ancak biz konunun sınırlarını belirlemek açısından, unutma ve sehiv hadisesini namaz çerçevesinde ele alacağız. Çalışmamız hadis alanında olduğu için fikhî yönüne çok fazla ayrıntıya girilmeyecektir. Namazda sehiv secdesi konusunda detaylı bir fıkhi çalışma yapılabilir.

B. Araştırmanın Amacı

Namazda sehiv secdesi konusundaki rivayetlere göz atıldığında, sanki Hz. Peygamber namazlarda sürekli yanılıp hata etmiş veya unutmuş da sahabenin uyarısı ya da kendi fark etmesi sonucu ilave secdeler yapmış gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Halbuki yaşanan olaylara ait rivayetler belirli olaylardan bahsetmekte ve bunlarda konunun özü itibariyle ortak noktalarda birleştikleri görülmektedir.

Bu açıdan konumuzla ilgili olarak nakledilen ve hadis kaynaklarında geçen hadisler arasında farklılıklar bulunduğu rivayetlerde görülmektedir. Araştırmamızda rivayet edilen hadislerin tasnifini yapıp aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konularak

⁴ Beş vakit namaz. Sabah, öğle namazları gibi.

⁵ Farz namazlarla birlikte eda ettiğimiz sünnet namazlar.

⁶ Yaratana yaklaşmak, hoşnutluğunu kazanmak için kılınan namazlar. Örn: Kuşluk, Evvabin namazı gibi.

⁷ İbrahim Çalışkan, *Fıkıh Usûlü*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara, 2011, s.142.

aktarılabacaktır. Ayrıca çalışmamız bize, namazda sehiv secdesiyle ilgili tüm rivayetleri bir araya getirerek konuyu bir bütün olarak görme imkân sağlayacaktır.

C. Araştırmanın Önemi

Namazda sehiv hadisleri konusunda Kütüb-i Sitte'ye baktığımızda, Buhârî (v. 256/870) müstakil bâb açarak altı alt başlıkta, Müslim (v. 261/875), mescitler ve namazın bölümleri kitabı altında namazda sehiv ve onun secdesi bâb'ı altında, Nesâî (v. 303/915) müstakil olarak kitab'us-sehv başlığı altında, Ebû Dâvûd (v. 275/889), İbn Mâce (v. 273/887) ve Tirmizî (279/892) de yine aynı şekilde bâb'lar halinde rivayetleri aktarmışlardır.

Namazdaki sehiv hadisleriyle ilgili müstakil Türkçe bir çalışma olmaması ve Hz. Peygamber'in namazda sehiv hâdiselerini bir araya getirmesi açısından çalışmamız önem arz etmektedir.

D. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Çalışmamızda sehiv hadislerinin yanı sıra insanı sehve götüren sebeplerin neler olduğu, sehiv-nisyan (unutma) ilişkisi ve zelle kavramı da ele alınacaktır. Çünkü sehiv hadisesi çoğunlukla nisyanla iç içe olmakta bazen de hata ile karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca unutma olayının psikolojik ve çevresel etkilerinden de bahsedeceğiz.

Unutma olayının normal insanlarda olduğu gibi peygamberlerde meydana geldiğini Kur'an'daki kıssalardan öğreniyoruz. Peygamberlerde meydana gelen unutmanın sebebi, sınırları ve tebliğ ettikleri vahye etkisinin olup olmadığı konularına da çalışmamızda kısaca değineceğiz. Ayrıca peygamberlere ait ismet sıfatından da bahsedilecektir. Çünkü peygamber, ismet, zelle gibi kavramların birbiriyle bağlantılı olarak zikredildiği görülmektedir.

E. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızda, asıl kaynağımız Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî, Tirmizî ve Darimî'nin (v. 255/868) Sünenleri, İmam Mâlik'in (v. 179/795) Muvatta'ı, Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) Müsnedi, Abdurrezzak'ın (v. 211/826-27) Musannefî, Taberânî'nin (v. 360/971) Mu'cem-

ül Evsat'ı gibi hadis kaynaklarına, bu alanda yazılmış şerh kitaplarına ve tercemelerine başvurulmuştur. Ayetlerin tefsiri konusunda Kur'an Yolu Meal ve Tefsirine, fıkıhla alakalı konularda ise İbn Abidin, Ceziri'nin Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, Serahsi'nin Mebsut'u, Tehanevi'nin İ'lâü's-Sünen-i (Hadislerle Hanefi Fıkıhı), Mustafa Hin'in Büyük Şafii Fıkıhı, Vehbe Zuhaylî'nin İslam Fıkıh Ansiklopedisi gibi eserlerden yararlanılmıştır. M. Asım Köksal'ın Peygamberler Tarihi eserinden, İslam Ansiklopedisinden, konumuzla alakalı makalelerden ve diğer eserlerden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEHV VE NİSYAN KAVRAMI

Çalışmamızın bu bölümünde konumuzun temeli olan sehv ve nisyân kavramlarına yer verilecektir. Dilimizde yanılma anlamını ifade eden sehv, günlük hayatta da yanlışlıkla bilmeden yapılan durumlar için kullanıldığı görülmektedir. Nisyân ise unutma anlamında dilimizde yer almaktadır.

1. SEHV KAVRAMI

Tezimizin bu başlığı altında sehv kavramının lügatte ve ıstılahi alanda hangi anlamlarda kullanıldığına yer verilecektir.

1.1. Sehiv'in Lügat Anlamı

“سهو” Sehiv Arapça bir kelime olup “سهيا” kökünden gelmektedir. Türkçe karşılığı sözlükte yanılma⁸ olarak geçmektedir. Arapça da ise; “سهيا” bir şeyi unutma, ondan gafil olma ve kalbin başka bir şeye kayması,⁹ dalgınlık, dikkatsizlik, gaflette bulunmak, kasıtsız bir iş yapmak¹⁰ gibi anlamlara geldiği ifade edilmektedir. Bunların yanında; “yanılmak; yumuşaklık, sükûnet”¹¹ gibi anlamlara da geldiği aktarılmaktadır.

Sehv'in unutmayla aynı anlama gelip gelmemesi yönünden farklı görüşler vardır. Fıkıh ve usûl-i fıkıhçılar eş anlamlı veya unutmanın bir türü olduğunu, bazı dil ve usul âlimlerine göre ise ince farklarının olduğu ifade edilmektedir. O farkın ise “unutmanın

⁸ Türk Dil Kurumu, “sehiv” (Arapçası sehiv), Türkçe Sözlük, Ankara, 2011, <http://www.tdk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 11.01.2019.

⁹ Ebû'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr (v. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1863, “shv” md.

¹⁰ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (h. 425), Müfredat'ü el-Fazıl Kur'an, Beyrut, 1992. “seha” md.

¹¹ Mehmet Boynukalın, “sehiv”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, TDV Yay., İstanbul, 2009, c. XXXVI, ss. 317-319, s. 317-318.

önceden olanla, sehvin ise sonradan meydana gelenle ilgili olduğu”¹² şeklindedir. Âlimlerin bir kısmı da sehv (yanılma) ile nisyan (unutma) arasında fark görür. Bu farkın şöyle olduğunu belirtirler: “Unutan kimseye bir şeyi hatırlatınca, hatırlar. Ama yanılan öyle değildir. Hatırlatılsa da o işi doğru zanneder,”¹³ denilmektedir. Bir başka görüş ise bu durumu şöyle açıklar: Sehiv “في” harfi cerriyle kullanılırsa kişinin bilgisi dışında, yani bilmeden unuttuğunu “عن” harfi cerriyle olursa kişinin bilgisi dâhilinde olduğu, yani bilerek yapmadığı belirtilir ve *عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ* (Onlar namazlarını ciddiye almazlar.)¹⁴ ayeti örnek verilir.¹⁵ Kur’an-ı Kerim’de iki yerde geçen bu kelimenin birincisi belirtilen bu ayettir. Buradaki kullanımı gaflet ve ehemmiyet vermeyerek terk edenler anlamında, diğeri ise emrolundukları şeyden gaflet edenler, gafiller anlamında, “O gaflet içinde yüzen kendini bilmezler,”¹⁶ şeklinde geçtiği görülmektedir.

Netice itibariyle sehiv; unutma, gaflet etme, dalgınlık, dikkatsizlik, gözden kaçırma ve yanılma gibi anlamları ihtiva ettiği görülmektedir.

1.2. Sehiv’in İstilahî Anlamı

Sehiv terim olarak; “*Bilinenin dalgınlıkla unutulması, bilinenin zihne intikal etmemesi/hatırlanmaması, dalgınlık sebebiyle hataya düşme, kasıt ve niyet anlamındaki amdin/teammüdün zıddı*”¹⁷ gibi tanımlar yapılmıştır.

İstilahî anlamda, genellikle namaz bölümünde sehiv (yanılma) secdesi olarak geçmekte ve namazdaki hataların telafisi için yapılan secdeyle ilgili olduğu ifade edilmektedir.¹⁸ Çünkü sehiv denilince ibadetlerde ilk önce akla namazda yanılma durumu gelmektedir. Bunun sebebi olarak, Hz. Peygamber namazların bazılarında sehven namazı eksik, fazla ya da teşehhüsüz olarak kıldığına dair rivayetlerde görülmektedir ki, bu rivayetleri ikinci bölümde aktaracağız. Hz. Peygamber’in bu uygulamalarına dayanarak âlimler, farzların tehirinde veya vacibin terki ya da tehirinde namazın sonunda yapılan ilave secdeleri kastetmişlerdir.¹⁹

¹² Boynukalm, “Sehiv”, XXXVI, s. 317.

¹³ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Risale Yay., İstanbul, 1994, c. II, s. 215.

¹⁴ *Maûn*-107/5.

¹⁵ Boynukalm, “Sehiv”, XXXVI, s. 317.

¹⁶ Zariyat-51/11; Mahmut Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, Timaş Yay. İstanbul, 2005, s. 254.

¹⁷ Boynukalm, “Sehiv”, XXXVI, s. 317.

¹⁸ Boynukalm, “Sehiv”, XXXVI, s. 318.

¹⁹ H. Yunus Apaydın, “Namaz”, *İlmihal I İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, c. I, ss. 217-378, s. 339; Zuhayli, *a.g.e.*, c. II, s. 215.

Sehvin ıstılahî manasından anlaşılıyor ki: Sehv, ibadetlerde bilmeyerek, unutarak yapılan hatalara, eksikliklere denir. Ancak yapılan hatalar veya eksiklikler, ibadetin asli şartlarından birini terk şeklinde olmaması gerekmektedir. Ayrıca sehiv secdesinin amacı, namazın eksik kalan kısmını ikame etmektir (tamamlama). Namazın kurtarılacak olan fiillerinin yerine getirilmesini sağlayarak kişinin namazı her defasında yeni baştan kılmasını ve üşengeçliğe düşmesini engellemeye yönelik yapılan bir uygulamadır. Ayrıca Sehiv secdelerinin şu yönüne dikkat çekmek gerekir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in sehiv secdelerini "Murğimeteyn" yani burnu yere sürteni rezil eden diye isimlendirdiği rivayet edilmiştir.²⁰

Sonuç olarak sehiv ıstılahi alanda ibadetlerde bilmeden istemeden yapılan eksiklikleri ve kusurları ifade eden bir kelimedir. Ayrıca namazlarda ise hata ve kusurların giderilmesi için yapılan secdenin isimlendirilmesinde kullanılmıştır.

2. NİSYAN (UNUTMA) KAVRAMI

İnsan en güzel bir şekilde,²¹ fakat zayıf olarak yaratılmıştır.²² Bu zayıf yönlerinden birisi de unutmasıdır.²³ İnsanın unutma olayını çeşitli şekillerde yaşadığı görülmektedir. Bunlar bazen psikolojik olarak karşısına çıkarken bazen de günün getirmiş olduğu yoğunluk ve stresten de kaynaklanabilmektedir.

Bu bölümde unutmaya Kur'an-ı Kerimden örnekler vererek başlayarak, peygamberlerde ne şekilde meydana geldiğine, sonrasında ise psikolojik olarak unutmanın sebeplerine ve namazda unutmaya dair sebeplere değineceğiz.

²⁰ Ebû Dâvûd, Salat, 1/269 (Hd. No: 1025).

²¹ *Tin*-95/4; Ayrıca bkz, *İsra*-17/70 (insanın hem bedenem hem de ruhen yükümlülük alabilecek şekilde yaratılması).

²² *Nisa*-4/28 (Buradaki zayıflıktan maksat, insanın zaafı bulunmasındandır.)

²³ İsmail Karagöz, "Kur'an'da Nisyan Kavramı", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt 33, Sayı 3, Ankara 1997, ss. 49-57, s. 49.

2.1. KUR'AN'DA NİSYAN

Kur'an-ı Kerimde insan, Allah'ın yeryüzüne gönderdiği varlıkların en mükemmel olduğu, buna rağmen bazı zaaflarının bulunduğu, bu zaaflarından birinin de insanın önceden bildiği şeyleri kaybetmesi, unutması²⁴ olduğu belirtilmektedir.

Nisyan (unutma) kelimesi Arapça'da, نسي kökünden gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de 43 yerde farklı kalıp ve anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir.²⁵ نسي 'nin lügat anlamı bir şeyi unutmak, bir şeyin akıldan gitmesi,²⁶ bir şeyi akılda tutamamak, hatırlayamamak, bir insanın kendisine tevdi edilen şeyin zaptını terk etmesi olarak tanımlanmaktadır. Hıfz'ın (akılda tutmanın) zıddı,²⁷ terk etmek ve gaflet²⁸ anlamlarına gelmektedir.

Terim anlamı olarak ise sahip olunan bilginin ihtiyaç anında akla gelmemesini, dini terim olarak da "bazı dînî hükümlere etkisi sebebiyle ehliyet ârızaları"nı ifade ettiği belirtilmiştir.²⁹

نسي Kur'an-ı Kerimde; **unutma** anlamında, "Böylece (Samirî) onlar için böğürmesi olan bir buzağı heykeli ortaya çıkardı. (Samirî ve adamları) "Bu sizin de ilahınızdır, Mûsâ'nın da ilahıdır. Öyle iken Mûsâ, (İlahını burada) unuttu (da onu Tûr'da aramaya gitti)" dediler."³⁰ **Hatırdan çıkarma** olarak, "Andolsun, bundan önce biz Adem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık."³¹, **Terk etme, hatırına getiremememe** manasında "Derken onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, (önce) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevinip şımarıdıkları sırada onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar."³² ve **unutulmuş gibi muamele yapma** olarak da, "Onlara şöyle denir: "Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bugün biz de sizi unuttuyoruz. Barınağınız ateştir. Yardımcılarınız da yoktur"³³ manalarında geldiği görülmektedir.

²⁴ Ahmet Erdiçli, *Kur'an-ı Kerim'de Nisyan/Unutma Kavramı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman İbrahim Hatiboğlu, ÇOMÜ, Çanakkale, 2010. s.5.

²⁵ Çanga, *Kur'ân-ı Kerim Lügati*, s. 507-508.

²⁶ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 414-415, "nsy" md.

²⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, XV/322. (Erdiçli, *Kur'an-ı Kerim'de Nisyan/Unutma Kavramı*, s.6)

²⁸ Karagöz, "Kur'an'da Nisyan Kavramı", s. 50.

²⁹ İbrahim Kâfi Dönmez, "Nisyan", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c. XXXIII, ss. 144-147, s. 144.

³⁰ *Taha-20/88* (Burada fiili olarak Mûsâ'nın unutulması yoktur. Ancak kelime olarak Kur'an da bu şekilde geçmektedir.)

³¹ *Taha-20/115*; ayrıca bk. *Kehf-18/57*; *Zümer-39/8*.

³² *En'am-6/44*; ayrıca bk. *Maide-5/13-14*; *A'raf-7/51-165*; *Tevbe-9/67*; *Furkan-25/18*; *Sad-38/26*; *Haşr-59/19*.

³³ *Câsiye-45/34*; ayrıca bk. *A'raf-7/51*.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de unutmama; Allah'ın unutmaması ve insanların unutmaması şeklinde yer almaktadır. *“Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler ve dünya hayatı da kendilerini aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi nasıl inkâr edip durdularsa biz de onları bugün öyle unutturuz.”*³⁴ Allah'ın unutmaması, insanları yalnız bırakmak, yüzüne bakmamak, cezalandırmak manalarındadır. Yoksa Allah'ın bir şeyi unutmaması, Allah'ın sıfatlarına aykırıdır. Çünkü unutmamak yaratılanların vasfıdır. Bu sıfat yaratana yakışmaz. Nitekim Yüce Allah Meryem suresinde *“(Melek dedi ki:) Biz ancak rabbinin emriyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir. Senin Rabb'in unutkan değildir,”*³⁵ ayetiyle Allah'ın unutkan olmadığı belirtilir.

Bir başka ayette ise; Allah Hz. Peygamber'i Kur'an'ın ilk indiği sıralarda unutacağını korkusuyla inen ayetleri hızlı hızlı tekrar etmesi üzerine; *“Sana Kur'an'ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın.”*³⁶ ayetiyle Hz. Peygamber'i uyardığı ve endişelenmemesi gerektiğini hatırlatıyor.

Müminlere de Allah'ı unutmamaları bildirilmekte ve Allah'ı unutanların durumuna düşmemeleri³⁷ konusunda uyarı yapılmaktadır.

Hz. Peygamber'in tebliğ görevini engellemek için Hz. Peygamber'e zorluk çıkaran münafık ve Yahudilerin ahireti unutmalarını,³⁸ bir ayette ise inkârcıların unutmamasından ve ahirette de onların ellerinden tutulmamasından,³⁹ yine başka bir ayette inkârcıların ahireti unutmalarına karşın, Allah Teâlâ onların unutulacağını (unutulmuş gibi azaba terk edileceğini)⁴⁰ bildirir.

Rasûlullah'ın peygamberliğini ve onun bildirdiklerini, dolayısıyla öldükten sonra dirilme gerçeğini kabul etmemek, Allah'ın yanı sıra başka mabutlara tapma esasına dayalı kurulu düzenlerini sürdürmek için adeta kırk dereden su getiren Mekke müşriklerinin

³⁴ A'raf-7/51.

³⁵ Meryem-19/64

³⁶ A'la-87/6

³⁷ Haşr-59/19

³⁸ Mücadele-58/6

³⁹ Secde-32/14

⁴⁰ Casiye-45/34

sergilediği tavır karşısında, “*Bir de kendi yaratılışını unutarak...*”⁴¹ şeklinde yaratılışlarının unutulmasından bahsedilmektedir.

Cehennem ehli dinlerini oyun ve alay konusu yapmışlar; dünyanın geçici zevklerine aldanarak ahirette azabın başlarına geleceğini unutmuşlar; kendilerini uyaran ayetleri de inkâr etmişlerdir. Fakat Allah da onları unutmuş, yani cehenneme terk edip bütün isteklerini, feryatlarını cevapsız bırakmıştır.⁴²

Sonuç olarak unutma kavramı Kur’an-ı Kerim’de değişik anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunların bazen sözlük anlamında gelirken bazen de mecazî anlamda geldiği görülmektedir.

2.2. PEYGAMBERLERDE NİSYAN

Allah’ın bütün peygamberlerinin söz ve davranışlarında, ümmetleri için güzel örnekler vardır. Allah dileseydi onlara hayatlarında hiçbir menfi olay yaşatmaz, acı çekmez, acıkmaz, susamaz, unutmaz, yanılmazlardı. Ancak böyle bir durumda ümmetleri menfi hallerde örneksiz kalırdı. Söz gelimi acı ile karşılaşınca, unuttunca, yanlış bir karar verip hata yapınca, nasıl davranılacağını bilemezlerdi. Hâlbuki ümmet, en az iyi durumlar kadar kötü, nahoş durumlarda da örneğe ihtiyaç duyar ve o durumlarda takınılacak tavır ve davranış örneklerine ihtiyaçları vardır.⁴³ Allah peygamberleri, insanlara örnek olması için göndermiştir. Nitekim bu hususta şöyle buyuruyor: “*Andolsun, Allah’ın Rasûlünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*”⁴⁴ Bizlere düşen onların davranışlarını iyi okumak, onlara en güzel şekliyle uymaktır. Kādî İyâz (v. 544/1149), bu konuda, Peygamberlerin unuttusunun elbette ki diğer insanların unuttusu gibi olmayacağı ve onların unuttusu ümmetinin amelde istifade etmesine sebep ve şeriatî takrir,⁴⁵ olacağını ifade eder. Bu bağlamda “: *Gerçekten namaz hakkında yeni bir şey olsaydı ben onu size haber verirdim. Lâkin ben de ancak ve ancak bir insanım. Sizin gibi unutturum. Bir şeyi unuttum mu hemen bana hatırlatın!*”⁴⁶ rivayetini delil

⁴¹ *Yasin-36/78*

⁴² *A’raf-7/51*

⁴³ İbrahim Canan, *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, Rağbet Yay. İstanbul 2006, s.8

⁴⁴ *Ahzab-33/21*

⁴⁵ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kadî İyâz (ö. 544/1149), *Şifa-i Şerif*, Terc. Naim Erdoğan, Hüseyin S. Erdoğan, İstanbul, 2011, s. 560

⁴⁶ Buhârî, “*Salat*”, 8/31 (Hd. No: 401)

olarak zikrederek şöyle yorumlar: “Ben size yol göstermek için gerçekten unutturum veya unutturulurum.”⁴⁷

Buradan hareketle peygamberlerin iki vasfı üzerinde durmamız isabetli olacaktır. Birincisi beşerî,⁴⁸ ikincisi ise peygamberlik⁴⁹ vasfıdır. Çünkü peygamberler ilahi emir gelmeden önce diğer insanlar gibiyken, vahiyden sonra hem insan olarak yaşamaya devam etmekte hem de bir peygamber olarak, Allah ile insanlar arasındaki elçilik görevini yerine getirmektedir.

2.2.1. Beşerî Yönü

Beşerî yönleri peygamberlikten önce gelir. Çünkü öncelikle her insan gibi peygamberler de doğmuş, büyüyüp, sosyal çevreleriyle günlük işlerle uğraşmış, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuşlardır. Bütün bu olayların sonrasında peygamberlik gelmiştir. Hz. Muhammed Mekkeliler arasında, 40 yıl peygamber olarak değil insan olarak yaşamıştır. Dolayısıyla 23 yıl da hem insan hem de peygamber olarak yaşamıştır. Bunu şuradan daha iyi anlıyoruz ki, bazı rivayetler Hz. Peygamber’in kulluk vasfını peygamberlik vasfına takdim ettiğini gösteriyor. Nitekim yeni Müslüman olan zatlardan biri, imanını ilan ederken, kelime-i şahadetteki sırayı bozarak: “Şahadet ederim ki Muhammed Allah’ın Rasûlü ve kulusdur”. der. *Peygamberimiz hemen müdahale ederek düzeltir ve “Ben peygamber olmazdan önce kul oldum, “Kulu ve Rasûlü de!” buyurur.*⁵⁰ Başka bir olayda ise huzuruna giren bir şahsın duyduğu heybetten titremesi üzerine ona söylediği söz de Hz. Peygamber’in beşerî yönünü öne çıkararak kendisinin sıradan bir insan gibi olduğunu ifade eder. “Sakin ol! Ben bir kral değilim, güneşte kurutulan kuru et yiyen bir kadının oğluyum.”⁵¹

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber’in insan olduğu pek çok ayette vurgulanmıştır. “De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım...”⁵² De ki: “Rabb’imi tenzih ederim. Ben ancak resul olarak gönderilen bir beşerim.”⁵³ Senden önce gönderdiğimiz bütün

⁴⁷ Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, s. 560

⁴⁸ Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, TDV Yay., Ankara, 2008, s. 79-92

⁴⁹ Erul, *a.g.e.*, s. 93-107

⁵⁰ Zeynü’-d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif Ez-Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Terc. Ahmed Naim, DİB Yay., Ankara, 1983, c. II, s. 880.

⁵¹ İbn Mâce, Et’ime, 2/101, (Hd. No: 3312).

⁵² *Kehf*-18/110.

⁵³ *İsra*-17/93.

*peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda gezerlerdi,*⁵⁴ gibi ayetlerle peygamberlerin insan olduğuna vurgu yapılmıştır.

Bu ayetlerden ve Hz. Peygamber'in ifadelerinden anlaşılıyor ki peygamberler de bizler gibi insandır. Onlarda her türlü dünyevi sıkıntıya düşebilirler. Hatta Allah'ın dinini tebliğ etmek için diğer insanlardan daha çok sıkıntı çekmişlerdir. Örnek verecek olursak, Yahya'nın boynu kesilerek şehit edildiği, İbrahim'in ateşe atıldığı, Zekeriyya'nın testere ile biçilerek şehit edildiği aktarılmakta⁵⁵ bunlardan başka Eyyub'un hastalığa müptela olması, Hz. Mûsâ'nın firavunla, Hz. Nuh'un kavmiyle mücadelesi, Hz. Peygamber'in müşrikleri İslam'a daveti sırasında çektiği sıkıntılar, Uhud Savaşı'ndaki sıkıntıları, Taif'i İslam'a daveti sırasında çektiği sıkıntılar gibi bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hatta bu durumlara baktığımızda peygamberlerin rahatlıktan çok sıkıntı içerisinde olduklarını görüyoruz.

Allah, inanlara örnek olmaları için peygamberleri bizim gibi insan olarak göndermiştir. Çünkü peygamberlerin görevleri sadece tebliğ ve tebliği açıklamak değil, aynı zamanda her hususta örnek olmaktır. Peygamberlerin beşeri niteliklere sahip olması onlar için bir eksiklik değil, aksine insanlara ilahi emri tebliğ etmesine, kendisinin rehber olarak görülmesi ve kabul edilmesi açısından önemlidir.⁵⁶ Hz. Peygamber melek suretinde gelseydi, insanların onu ne dinlemeye ne de görmeye takat getiremeyecekleri⁵⁷ ifade edilir. Bu konuda Kadı İyaz; peygamberlerin insanlardan değil de meleklerden gelmeleri durumunda, insanların onlarla konuşamayacağını, beşerin bünyesinin melekler karşısında zayıf kalacağını ve dayanamayacağını belirtir. Ve şu ayeti delil olarak gösterir. “*Şayet Peygamber'i bir melek kılseydik muhakkak ki onu (yine) bir adam suretine sokar, onları yine halen içinde buldukları kuşkuya düşürürdük.*”⁵⁸

Bu aktarılanlardan anlaşılıyor ki, Allah insanlara emir ve yasaklarını tebliğ edecek kişiyi kendi içlerinde yaşayan, insanların haklarında olumsuz düşünce oluşmayan bir bireylerden seçmiştir. Bu durum insanların peygamberlere inanmalarını kolaylaştırmıştır. İnanmayıp inkar edenlerin ise her durumda peygamberleri kabul etmeyecekleri ifade edilmektedir.

⁵⁴ *Furkan-25/20.*

⁵⁵ Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, s.597.

⁵⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “*Peygamber*”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2007, c. XXXIV, ss. 257-262, s. 259.

⁵⁷ Canan, *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, s.15.

⁵⁸ *En'am-6/9.*

2.2.2. Nebevi Yönü

Hız. Peygamber'in ikinci vasfı ise peygamberliktir. Peygamberlik "Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırarak görevlendirilen yüksek nitelikli kimse"⁵⁹ olarak tanımlanır. Bunun kesben kazanılan bir şahsiyet olmadığı, kendisine Allah tarafından verildiği, bu şahsiyeti ile diğer insanlardan ayrıldığı söylenir. Diğer peygamberler dışında hiçbir insan bu yönden ona benzemeyeceği, Allah'tan vahiy alan, Allah'la irtibat kurup onunla konuşan peygamberin bu nebevi şahsiyeti olduğu belirtilerek, bu şahsiyeti ismet, fetanet gibi diğer insanlarda olmayan bir kısım hususiyetlere sahip olduğu⁶⁰ ifade edilir.

Kadı İyaz, peygamberlerdeki bu iki ciheti şu tabirlerle ifade etmiştir. "*Peygamberler zahirleri ile yani, ceset ve bedenleri ile beşerî sıfatları taşırlar. Bu sebeple insanların maruz kaldıkları, arazlara, hastalıklara, ölüm ve fenaya ve diğer insani hallere mahal olurlar. Ruhları ve batınları ise, beşerî sıfatlardan daha yüce, mele-i a'la'ya ait sıfatlarla muttasıftır. Bu sıfatlar teğayyürden afetlerden uzak olan melek sıfatlarına benzerler. Bunlara beşerî acz, insani zaaf ulaşamaz. Eğer batınları da zahirleri gibi beşerî sıfatlar taşısaydı meleklerden vahiy almaya, onları görmeye, onlarla muhatap olmaya, karşılaşmaya tahammül edemezlerdi, onlar dışındaki diğer insanların tahammül edemeyeceği gibi.*"⁶¹

Sonuçta Peygamberlerin beşerî ve nebevi yönlerinden anlaşıldığı üzere onlarda bir beşerdir ve beşerin başına gelebilecek her türlü musibet onların da başına gelebilir. Nebevi yönü düşünüldüğünde karşılaştığı menfi olayların peygamberliğe ait sıfatlara zararı olup olmaması açısından, peygamberlerin nebevi özelliklerinden olan ismet sıfatına ve zelle kavramlarına da kısaca değinmemiz isabetli olacaktır. Çünkü peygamberlerin yaptığı bu hataların, sehivlerin peygamberler için vacib görülen ismet sıfatına mâni olup olmadığı konusu akla gelmektedir.

2.2.2.1. İsmet sıfatı

İslam'ın temel inanç esaslarından biri de peygamberlere inanmaktır. Bu inancın sağlıklı olabilmesi için peygamberlerde birtakım sıfatlar bulunmaktadır. Bunlardan biri de

⁵⁹ Yavuz, "Peygamber", s. 257.

⁶⁰ Canan *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, s.17-18.

⁶¹ Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, s. 489-90.

ismet sıfatıdır. Peygamberler insanları manevi kirlerden temizlemek, kötü yollardan kurtarmak için gönderildiklerine göre yaratılış ve ahlak bakımından insanların kendilerine tabi olmalarına mâni olacak herhangi bir eksiklik ve kusurlarının bulunmaması gerektiği ifade edilir.⁶²

İsmet (العصمة) lügatte menetmek, korumak, sığınmak, tutunmak, güvenmek anlamlarına geldiğini, Kur'an'da korumak ve kurtarmak anlamında, hadislerde ise lügat manasında kullanıldığı belirtilir.⁶³

İstılahta ise yapılan tariflerden, ismet sıfatının peygamberlere mahsus olduğu günah işleme gücünün kendilerinden alınmadığı, ancak Allah tarafından ve halkın gözünden kendi değerlerini düşürecek şeylerden korunmuş oldukları söylenmiştir⁶⁴. Terim anlamı olarak; peygamberlerin günahattan korunmuş olduğunu ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır.⁶⁵

Peygamberlerin irade ve ihtiyarları konusunda, bazı âlimler bu hasletler olmasına rağmen peygamberlerin sürekli Allah'a itaat edeceğini ve günahlardan uzak duracağını, melek olmadıkları için de belirtilen hasletlerin ilahi imtihanın gerçekleşmesi açısından alınmadığı aktarılmaktadır. Aksi halde günah işlemeye gücü yetmeyen bir peygamberin, masum olması dolayısıyla övgüye mazhar olmasının düşünülemeyeceği, çünkü irade ve ihtiyarın olmadığı yerde emir, nehiy, sevap ve ikaptan da bahsedilmesinin mantıksız olacağı aktarılmıştır. Bu konuda peygamberlerin diğer insanlardan tek farkı vahiy almaları olduğu, dolayısıyla diğer insanlarda olduğu gibi peygamberlerden de günah sadır olabileceği ifade edilir.⁶⁶

Âlimlerden bazılarının göre bu konuda peygamberlerde bulunan ismet sıfatının dört sebebi olduğunu bunların; Peygamberlerin nefsinde veya bedeninde günah işlemeye engel bir melekenin bulunduğu, isyanların yerilmeye, itaatlerin övülmeye layık olduğunu bildiklerini, bu bilgilerin mütemadiyen Allah'tan gelen vahiyle teyit edildiğini, peygamberlerin, unutma veya evla olanı terk etme kabilinden bir iş yaptıklarında azarlanıp uyarıldığını ifade ederek, konuyu şöyle bağlamaktadır. İşte bu dört nitelik peygamberlerin şahsında birleştiği için günahlardan masum olmuşlardır.⁶⁷

⁶² Zeki Yıldırım, "Kur'anda Peygamberlerin İsmeti", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, Erzurum, 2003, ss. 81-112, s. 83.

⁶³ Yıldırım, a.g.m., s. 83.

⁶⁴ Yıldırım, a.g.m., s. 84.

⁶⁵ Mehmet Bulut, "İsmet", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c. XXIII, ss. 134-136, s. 134.

⁶⁶ Yıldırım, a.g.m., s. 85.

⁶⁷ Yıldırım, a.g.m., s. 86.

Dile getirilen sebeplerden hareketle peygamberlerin günah işleme iradesinin olduğu ancak insanların güvenlerini sarsmamak için, her türlü günahattan korunduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi olarak ise eğer peygamberler günah işleseydi, insanların güveni olmayacak hem de günah işleyen birinin günahı yasaklayamayacağı düşüncesi oluşacaktı. Bunlardan dolayı ismet sıfatı gerekli ve önemli bir niteliktir.

Ayrıca peygamberliğin zaruri sıfatlarından biri olarak âlimlerin ittifakla kabul ettiği ismet sıfatı, onların Allah tarafından kötülük işlemeye, günaha düşmeye, yalan söylemeye karşı korunduğunu ifade eder. Bu inancın peygamberlere karşı güveni sağlayacağı aksi halde getirdikleri din ve tebliğat konusunda insanların, onlara karşı güvensizlik içerisinde olacağı ifade edilir. Bir peygamberin getirdiklerinin Allah'tan olduğuna, tebliğ sırasında hata, yanılma, unutma, eksiltme ve arttırma yapmayacağına dair kesin bir inanç ve güven olması lazım, aksi halde peygamberliğine teslimiyet olmaz. Peygamberlerin tebliğ konusunda bazen yanılabilirliğini ileri sürmek, onların getirdiklerinin tamamından şüpheye düşmek demektir.⁶⁸ Çünkü hangisinde yanılıp hangilerinde isabet ettiğini ortaya çıkaracak hiçbir ölçütün mevcut olmadığı belirtilir.⁶⁹

Sonuç olarak İslam uleması, Hz. Peygamber'in tebliğe yönelik sözlerinde, Rasûlullah'ın ismeti hususunda icmâ etmişlerdir. Ne kasden, ne sehven, ne de yanlışlıkla, tebliğe ilgili hiçbir şeyde hak olmayan bir şey söylemeyeceği ifade edilmiştir.⁷⁰

Bir sonraki başlıkta da ismet sıfatına bağlı olarak zelle kavramından da söz etmemiz gerekecektir. Çünkü kelim literatüründe zelle kavramı peygamberlerin ismet sıfatı çerçevesinde ele alınır.⁷¹ Kur'an'ı Kerimde geçen bazı ayetlerin ve rivayetlerin peygamberlerin günahsız olup olmadığı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede bazı âlimler peygamberlerin kusurlu fiillerini ifade etmek için zelle kavramını kullanırken, bazıları da sağire kavramını kullanmışlardır. Kullanılan bu ifadelerin hepsi peygamberlerin kasti olmayan küçük günah işleyebileceklerini ifade etmek için olduğu belirtilir.⁷²

⁶⁸ Yıldırım, *Kur'anda Peygamberlerin İsmeti*, s. 87-88.

⁶⁹ Canan, *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, s.19.

⁷⁰ Canan, *a.g.e.*, s. 23.

⁷¹ Mustafa Akçay, "Kelim Literatüründe Peygamber Zelleleri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011/2, Cilt: 13, Sayı: 24, Sakarya, 2011, ss. 1-33, s.2.

⁷² Akçay, *a.g.m.*, s.1.

2.2.2.2. Zelle

Zelle sözlükte “ayağın taşa veya çamurda istemeyerek kayması, sağlam duramaması, sürçmek, tökezlemek; hata etmek, yanılmak gibi anlamlarda,⁷³ terim olarak ise; “*mükellefin bir kasdı olmadan yaptığı yanlış veya işlediği günah anlamında*”⁷⁴ kullanıldığı görülmektedir.

Kişinin ayağının kaymasına zelle denildiği gibi konuşma sırasında dilinin sürçmesine, görünüşte dini bir hususta hata yapmasına da zelle denilmektedir. Başka bir tanımda ise aksini yapma kasdı olmaksızın bir emre aykırı olarak işlenen fiil, bir başkasında ise insanın mübah bir şeyi veya bir taati yapmak isterken ihtiyatlı davranmaması sebebiyle gayri meşru bir iş yapması olarak tanımlanmıştır. Bazı eserlerde bu konu kusur-taksir olarak, başka birinde ise Allah’ın emrine sehven aykırı davranmak olarak ifade edilir.⁷⁵

Maturîdî âlimler insanların büyük küçük bütün günahları ve ahlaki açıdan uygun olmayan şeyleri yapabileceğini belirtirken, peygamberlerin ise çirkin veya kötü işleri değil, efdal olanı terk etmeleri şeklinde tanımlayarak bunun için de zelle kavramını kullanmışlardır. Peygamberlerin büyük veya küçük günah işlemekten masum oldukları, ancak zelle yapabilecekleri belirtilir. Bu zellelerin ise hata ve nisyan sebebiyle olan şeyler olduğu söylenir. Maturidilerin genel görüşü ve ehli-sünnetin tercihi, peygamberlerin nefret ettirici olmayan küçük günah işlemelerini caiz görürler. Bunların peygamberlerden sadır olması, ya te’vilde hata etmeleri ya da sehven olduğu, tebliğle ilgili konularda ise peygamberlerin sehiv ve galattan masum oldukları, tebliğ dışında ki hususlarda sehiv ve galat yapmada ise diğer insanlar gibi oldukları ifade edilir.⁷⁶

Eş’ariler ise olaya farklı bakarak; peygamberlerin ma’siyet ve zellelerini vahyi temel olarak nübüvvet öncesi ve nübüvvet sonrası olarak değerlendirirler. Nübüvvetten önce peygamberlerin ma’siyet ve zellelerini mümkün görmekte, ancak risalet döneminde bu gibi hususları işlemelerinin mümkün olduğuna dair herhangi bir nas olmadığı belirtilmiştir. Eş’arilerin genel kanaati sehiv ve hataların günah kapsamında olmadığıdır. Bu yüzden peygamberlerin zelle yapmalarını mümkün görürler. Peygamberler nübüvvet zamanında büyük ve küçük günahlardan masum olduklarını, ancak sehven sağair işlemeleri de

⁷³ İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, “Zelle”, VII, 51; Akçay, *a.g.m.*, s.6.

⁷⁴ Mustafa Akçay, “Zelle”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, c. XXXXIV, ss. 223-225, s. 223.

⁷⁵ Akçay, “*Kelam Literatüründe Peygamber Zelleleri*”, s.6.

⁷⁶ Akçay, *a.g.m.*, s.10

mümkündür, denmiştir. Son dönem Eş'ariler ise sağairi nefret uyandıran ve nefret uyandırmayan olarak ikiye ayırarak, peygamberlerin nefret uyandıran sağairden masum, nefret uyandırmayan sağairden ise masum olmadıkları belirtilmiştir.⁷⁷

Mu'tezile bu konuda ikiye ayrılmıştır. Birinci grup peygamberlerin ma'siyet olduğunu bildikleri şeyi (dolayısıyla sağairi) işlemelerini caiz görmedikleri, ikinci gruba göre ise sağair olmak şartıyla peygamberlerin kasten ma'siyet işlemelerini caiz gövdükleri belirtilir. Çoğunluğun görüşüne göre peygamberleri kendilerinden nefret ettirici sağair hariç, taammüden sağair işlemleri caiz görülmüştür. Bunlara göre peygamberler büyük küçük tüm nefret ettirici işlerden uzak durması zorunludur. Zira peygamber göndermekten maksat kullara lütufta bulunmak ve fayda sağlamaktır.⁷⁸

Sonuç olarak bu konuda en makul görüşün şu olduğunu söylemek mümkündür. Kadı Abdülcebbar'ın "Mu'tezileye göre" diyerek, Mu'tezilenin genel görüşünü şöyle ifade ettiği belirtilmektedir. Peygamberlerin vahiyle almadıkları hususlarda sehiv ve hata yapmaları mümkün-caiz, Allah'tan alıp eda edilmesi zorunlu hususlarda (tebliğ) sehiv ve hata yapmalarını mümkün görmediklerini ifade etmişlerdir.⁷⁹

2.2.3. Peygamberlerden Kur'an'da Geçen Unutma Örnekleri

Kur'an-ı Kerim insanlara yol göstermek için Allah tarafından Hz. Peygamber aracılığıyla gönderilmiş son ilahi kitaptır. Kur'an'ın konuları içerisinde iman, ibadetler, ahlak gibi konuların yanı sıra bir de geçmiş peygamberlerden bahsedildiği ve onlara ait kıssalara yer verildiği görülmektedir. Konumuzla ilgili olarak peygamberlerin karşılaşmış olduğu Kur'an'ın bize bildirdiği örneklerden birkaçına yer verecektir.

2.2.3.1. Hz. Âdem Örneği

Bilindiği üzere ilk insan olarak yaratılan ve peygamberlerin ilki olan Hz. Âdem eşi Hz. Havva ile cennete konulmuş ve istedikleri gibi yaşamalarına müsaade edilmiştir. Ancak tek bir ağaca yaklaşılması konusunda uyarılmışlardır. Bu konuda Kur'an'ı Kerimde şöyle

⁷⁷ Akçay, a.g.m., s.12-14

⁷⁸ Akçay, a.g.m., s.14-15

⁷⁹ Akçay, a.g.m., s.16-17

işaret edilmiştir. “Biz Âdem’e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik. O ise bunu unuttu...”⁸⁰

Ayette de belirtildiği üzere Hz. Âdem, Havva ile cennetteyken şeytanın onlara telkinlerde bulunması sonucunda, Allah’ın yasaklamış olduğunu unutmuş ve sehven yasak ağacın meyvesinden yemiştirler.⁸¹ Bunun sonucunda ise ilahi emre uymamanın cezasını çekmişler ve pişmanlıkları ve tövbelerini Rab’lerine sunmuşlardır.

Hz. Âdem’in bu fiilleriyle ilgili şu yorumlar yapılmıştır.

1. Yaşanan bu olayların nübüvvetten önce vuku bulduğu,
2. Kasıtlı işlenmiş bir kebare değil, sehven işlenmiş bir sağıre olduğu,
3. Hatalı te’vil sonucu olarak veya ağaca yaklaşmama yasağının tahrir değil, tenzih ifade ettiği şeklinde değerlendirilerek işlendiği,
4. Evla olanı terk etme anlamında olduğu,
5. Allah’ın yasağını veya Allah’a verdiği sözünü unutması ya da şeytanın kendisine olan düşmanlığını unutması gibi sebeplerle unutarak meydana geldiği, şeklinde yorumlar yapılmıştır.⁸²

Görüldüğü üzere yapılan yorumlar bir önceki başlıkta geçen peygamberlerin nebevi ve beşerî hallerine ait durumlardaki gibi yapılan fiilin ya peygamberlikten önce olduğu veya bilmeden, hata, nisyân veya yanlış anlama, yanlış yorumlamalar neticesinde olduğu görülmektedir.

2.2.3.2. Hz. Mûsâ Örneği

İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. Mûsâ’nın ledünnî ilmi (gayb ilmi) anlatacak kişiye ulaşmak için veya rivayete göre “insanların en bilgini kimdir” sorusu üzerine “Allah bilir” demesi gerekirken “benim” demesi sonucu Allah’ın senden daha bilgini var, o iki denizin birleştiği yerededir, işaretiyle yola çıkan Hz. Mûsâ’nın arkadaşıyla birlikte unuttuğu⁸³ karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili ayet şöyledir. “Onlar iki denizin birleştiği

⁸⁰ Taha-20/115

⁸¹ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 48-49

⁸² Akçay, “*Kelam Literatüründe Peygamber Zelleleri*”, s.22

⁸³ Komisyon, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Yazarlar: Hayrettin Karaman, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş, Ankara 2014, c. III, s. 567-573.

yere varınca, balıklarını unuttular” ...⁸⁴ Ayette Mûsâ'nın arkadaşı olarak zikredilen, Yûşa b. Nûn olduğu bildirilen kişinin⁸⁵ de unuttuğu şu ayetle aktarılmaktadır. “Genç, *Gördün mü? Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. –Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytan unutturdu- ...*”⁸⁶ şeklinde geçmektedir.

Daha sonrasında ise iki denizin birleştiği yerde aradığı bilgini bulan Hz. Mûsâ, Hızır olduğu bildirilen bilginle birlikte giderken verdiği sözü unutmuştur. Buna dair ayet şöyledir. “*Mûsâ, “Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma!” dedi.*”⁸⁷ Ayrıca Hz. Mûsâ'nın kıptîyi öldürmesi de bu anlamda zikredilecek hususlardan birisidir. Çünkü bu husus kaynaklarda Hz. Mûsâ'nın zellesi olarak yer almaktadır.

Bu konuyla (Hz. Mûsâ'nın kıptîyi öldürmesiyle) ilgili şu yorumlar yapılmıştır.

1. Nübüvvetten önce vuku bulduğu
2. Ölen kıptînin küfründen dolayı öldürülmeyi hak ettiği, bu yüzden öldürülmesinin günah olmadığı,
3. Öldürme kasdıyla değil, hasımları ayırmak ve mazluma yardım etmek amacıyla atılmış bir tokat sonucu hataen meydana geldiği,
4. Mübah ve mendup olanı veya evla olanı terk etme türünden bir kusur olduğu, şeklinde yorumlar yapıldığı görülmektedir.⁸⁸

Hz. Mûsâ'nın yaşamış olduğu bu olayların birincisinde Hz. Mûsâ'nın peygamberliğinin ilk yıllarında olduğuna yorumlanmıştır.⁸⁹ İkincisine yapılan yorumlara baktığımızda ise yapılan fiilin ya peygamberlikten önce olduğu ya da fiilin kasdı olmadığı gibi açıklamalar yapıldığı görülmektedir.

2.2.3.3. Hz. Muhammed Örneği

Hz. Âdem ve Hz. Mûsâ'da unutmaya hadisesi görüldüğü gibi Hz. Muhammed'de de benzer bir durumun olduğu Kur'an-ı Kerim'de bize haber verilmektedir.

⁸⁴ *Kehf*-18/61.

⁸⁵ Komisyon, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, c. III, s.567-568.

⁸⁶ *Kehf*-18/63.

⁸⁷ *Kehf*-18/73.

⁸⁸ Akçay, “*Kelam Literatüründe Peygamber Zelleleri*”, s.25.

⁸⁹ Komisyon, a.g.e., c. III, s. 568-69.

Olayın şu şekilde olduğu aktarılır. Hz. Peygamber'e Ashâb-ı Kehf kıssası sorulduğunda Allah izin verirse demeden, yarın size cevap veririm dediği, bunun üzerine vahyin bir süre kesildiği ve on beş gün sonra vahyin tekrar geldiği bildiriliyor. Gelen vahiyde Allah, Hz. Peygamber'i şöyle uyarıyordu.⁹⁰ *Ancak, "Allah dilerse yapacağım" de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve "Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır" de.*⁹¹

Bu verilenlerden sonra İslam uleması tarafından peygamberimiz ve diğer peygamberlerle ilgili bu konuda çeşitli yorumlar yapılmıştır.

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre Hz. Peygamber'in fiili örneklerine, *"Muhakkak ki ben sizin gibi bir insanım, sizlerin unutması gibi bende unutturum, unuttuğum vakit hatırlatın."*⁹² şeklindeki sözlerine dayanarak peygamberlerdeki unutma hâdisesini caiz görmüşlerdir. Peygamberlerin unutmasını, yanılmasını caiz görenler *"Mûsâ, "Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma! dedi."*⁹³ ayetini delil gösterdikleri belirtilir. Kurtubi'nin *"Mutlak olarak peygamberin yanılması caizdir. Çünkü o insanlardan bir ferttir. İnsanlar için caiz olan onun için de caizdir"* dediği aktarılmıştır.⁹⁴

Rasûlullah'a nisyân arız olmaz diyenler Hz. Peygamber'in yaşadığı olayları unutturulmaya hamlederler. Delil olarak da Muvatta'da geçen *"إني لأنسى أو أنسى لأسن"* *"Ben muhakkak ki unuttur veya unutturulurum. Ta ki sünnet koyayım"*.⁹⁵ Hadisi delil gösterilmiştir.⁹⁶ Kādî İyâz bu durumu ise peygamberler için tebliğde bir ziyadelik olarak yorumlamıştır.⁹⁷

Bütün ulema icma ile tebliğe yönelik sözlerinde peygamberler sehivde bulunmaz demişlerdir. Bu konuda peygamberlerin ilahi mesajı tebliğ görevini yerine getirirken, insan olmaları hasebiyle şeytanın bazı beşerî duyguları bu mesajlara karıştırıp karıştırmadığını Allah Teala şu ayetle bildirmektedir. *"Senden önce hiçbir rasûl ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama*

⁹⁰ Komisyon, Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, c. III, s. 547-48.

⁹¹ *Kehf*-18/24.

⁹² Rivayetler ikinci bölümde gelecek.

⁹³ *Kehf*-18/73.

⁹⁴ Canan, *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, s. 33-34.

⁹⁵ Muvatta, "Sehv", 4/1, 1/100, (Hd. No: 2). (Mutlak muallak olarak değerlendirilen bu rivayet, mana olarak sahih'tir, denilmiştir.)

⁹⁶ Canan, *a.g.e.*, s. 34-36.

⁹⁷ Kadî İyâz, *Şifa-i Şerif*, s.559.

Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah ayetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁹⁸ Bu ayetle tebliğ vazifesi olan peygamberlerin hata yapıp insanları yanlış yönlendirmemeleri için, şeytanın tebliğ fitne karıştırmasından korunmuş olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁹ Bu konuya şu ayetle de değinilmiştir. “*Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir.*”¹⁰⁰ Ayrıca Hz. Peygamber’in tebliğ konusunda heva ve hevesinden konuşmadığı, kendisine indirilenin vahiy olduğu¹⁰¹ bildirilmektedir.

Cumhur ulema Rasûlullah’ın tebliğ yönelik fiillerinde ve ibadetlerinde sehvi caiz görmüşlerdir. Yine ulema icma ile peygamberlerin sehiv üzere bırakılmayacaklarını, mutlaka uyarılacaklarını söylemiştir. Ulema’nın bir kısmına göre peygamberlerin sehvin hemen arkasından derhal uyarılacakları, diğer bir kısmına göre ise hayatları içerisinde, ölmeden önce uyarılacakları, belirtilir. Nitekim yukarıda zikredilen ayetlerden de bu konu daha iyi anlaşılmaktadır.

Ayrıca unutmaya farklı bir anlam yükleyen şu görüş konuyu açıklığa kavuşturur niteliktedir. “Unutma ve sehiv hadisesi peygamberimizin hayatında rastgele cereyan etmiş bir vak’a değil, dinin yüce maksatlarının tamamlanmasına, yeni bir sünnetin konmasına vesiledir. Tebliğ ve takirde bir metot olarak kabul edilir.”¹⁰²

Anlatılanları özetlemek gerekirse, şu gibi sonuçlara ulaşmak mümkündür.

1. Peygamberlerin günah işleyip işlemeyecekleri konusunda ulema arasında görüş farkları vardır.
 - a. Bazılarına göre peygamberlikten önce de sonra da hiçbir şekilde günah işlemez.
 - b. Bazılarında ise nübüvvetten önce günah işleyebilir.
 - c. Bazısında hem önce hem de sonra işleyebilir.
2. Peygamberler bile bile sağair olsun kebair olsun hiçbir şekilde günah işlemezler.
3. Alimlerin görüş birliğinde oldukları konu peygamberlerin hata üzere bırakılmayacağıdır.

⁹⁸ Hac-22/52.

⁹⁹ Komisyon, Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, c. III, s. 742-745.

¹⁰⁰ Fussilet-41/42.

¹⁰¹ Necm-53/3,4.

¹⁰² Canan, *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, s. 70-77.

4. Bir başka görüş birliği oldukları konu ise peygamberlerin hata ve günahları yüz kızartıcı veya küçük düşürücü kusurlar olmamasıdır.
5. Tebliğle ilgili konularda sehiv ve galattan masumdurlar. Tebliğ dışındaki konularda ise diğer insanlar gibidirler.

2.3. PSİKOLOJİDE NİSYAN

Unutma meselesine Kur'anî açıdan ve peygamberler tarafından nasıl olduğuna ve ne şekilde bir unutmayla karşılaştıklarına işaret edilmiştir. Bu başlık altında insanın biyolojik olarak unutmasının arka planında yer alan unsurlara yani psikolojik tarafına bakmak, unutmaya dair fikirleri pekiştirecektir.

Unutmaya psikolojik açıdan baktığımızda, psikologların belleği iki kısma ayırdıkları görülmektedir. Bunların; kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olduğu belirtilir. Kısa süreli belleğin, anlık olarak gerçekleşen olayları tuttuğu ve belli bir süre sonra unuttuğu, uzun süreli belleğin ise insanın unutmamak için sürekli tekrar ettiği bilgileri, yaşadığı anıları, günlük hayatta karşılaştığı genel bilgiler (ülkenin başkenti gibi) bellekte niyetsiz olarak tutulan veya niyetsiz olarak gelen bilgiler olduğu söylenmektedir.¹⁰³

Psikoloji literatüründe unutmanın tanımı ise şöyle yapılmaktadır. Uzun süreli bellekte depolanmış olan bilgilerin geri getirilememesi, hatırlanamaması ya da tanınamaması şeklindedir.¹⁰⁴

Buna göre unutmanın bazı sebepleri olduğu ve bu sebeplerin insanı unutmaya götürdüğü anlaşılmaktadır. Şimdi bunlara başlıklar halinde kısaca değinelim.

2.3.1. Bellek Kaybı (Amnezi)

Bellek, bazı kaynaklarda öğrenilen bilgilerin saklanması ve gerektiğinde geri çağırılma yetisi olarak tanımlanırken¹⁰⁵ bazılarında ise anıları saklama, hatırlama, tanıma ve zaman sırasına yerleştirme yetisi olarak görülür.¹⁰⁶ Ayrıca yaşananları, öğrenilen konuları,

¹⁰³ Charles G. Morlis, *Psikolojiyi Anlamak*, Türk Psikologlar Derneği Yay., Ankara 2002, s. 254-258.

¹⁰⁴ Rod Plotnik, *Psikoloji'ye Giriş*, Kaknüs yay., İstanbul, 2009, s. 265.

¹⁰⁵ Cuma Ceylan v.dğr., *Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2018, s. 96.

¹⁰⁶ Nurettin Topçu, *Ruhbilim*, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s. 125.

bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, akıl, hafıza, zihin anlamları da verilmiştir.¹⁰⁷

Psikologlar ise belleği, bilgi edinmemiz ve kullanmamızla ilgili merkezi bir işlemci¹⁰⁸ olarak tanımlayarak, unutma olayının en ağırının bellek kaybı olduğunu belirtmektedirler.

Psikologlara göre bellek kaybı; geçici veya kalıcı olabilen, beynin darbe alması, hasar görmesi, hastalık oluşması, genel anestezi ve bazı ilaçlar nedeniyle veya ağır psikolojik travma sonucu meydana gelen durumlardan meydana gelebilen durumlar olduğunu, bu durumların temel özelliğinin ise insanın normal olan bilgileri, sıradan bir unutkanlıkla değil de oluşan mazeret sebebiyle anımsayamamasıdır şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰⁹

2.3.2. Zaman Etkisi

Allah'ın yarattığı insanların her biri farklı özelliklere sahiptir. Kimisi çok zeki olurken kimisi ise çok mahirdir. Bazılarının hafızaları çok kuvvetli olup geçmişe dair olayları dün gibi hatırlarken, bazıları dün ne yediğini hatırlamaz. İşte bu sebeple psikologlar unutmanın bir etkisinin de yaşanan olayların üstünden zamanın geçmiş olmasını kabul ederler.

Belleğin iki kısma ayrıldığı daha önce ifade edilmişti. Bunlardan kısa süreli olarak tanımlanan bellek; duyuşal kayıtlardan seçilen bilgiyi depolayıp işleyen sistem olduğunu yani akılda kalması açısından günümüze göre düşünecek olursak, teknolojinin kullandığı tabirle çalışma belleğidir. Duyulardan gelen bilgiler kısa süreli belleğe alınmak suretiyle ilk etapta saklanıyor, daha sonra bilginin burada ya unutulduğu ya da uzun süreli belleğe aktarıldığı ifade ediliyor.¹¹⁰

Kısa süreli bellekte depolanan malzeme, silinme kuramına göre aradan geçen zamanda belleğin hatırlama gücünün azalmasına yol açtığı ve bu nedenle de zor hatırlandığı belirtilir.¹¹¹ Bundan dolayı aradan geçen zaman da unutmanın en önemli faktörlerinden biri olduğu görülmektedir. Yani gelen bilgiler tekrarlanmayınca ya da olay hatırd tutulmayınca

¹⁰⁷ TDK, "bellek", Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.05.2019.

¹⁰⁸ Morlis, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁰⁹ Plotnik, *Psikoloji'ye Giriş*, s. 265.

¹¹⁰ Plotnik, *a.g.e.*, s. 250.

¹¹¹ Plotnik, *a.g.e.*, s. 253.

unutulup gider. Somut bir örnek olması açısından, burada ülkemizde hafızlığa çalışanların genelini çalışma tekniğini göz önüne alacak olursak, ezberledikleri ayetleri/sayfaları sürekli tekrar ederler. Hatta ezberledikleri gün hemen derslerini vermez, üzerinden bir gece geçtikten sonra derslerini dinletirler. Çünkü o bilgi kısa süreli bellekte işlenmiş ve sonraki gün uzun süreli belleğe gönderilmek üzere hafızaya alınmıştır. Ayrıca sadece ezberden sonraki gün okumakla da kalmayarak, ayda bir tekrarlamak suretiyle uzun süreli bellekteki yerlerini sürekli zinde tutmaktadırlar.

2.3.3. Kısa Süreli Hafızanın Sınırlı Olması

İnsanın bilgi edinme yollarından birisi de beş duyu organı olduğu kabul edilir. Bunlardan en çok da göz gördükleriyle, kulak ise duyduklarıyla insan zihnine bilgileri göndermektedir. Yaşadığımız bu çağ -teknoloji çağı- görselliğin ve sesin en yoğun olduğu zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple gördüğümüz veya duyduğumuz bilgiler, ister istekli olsun isterse isteksiz olsun zihinlerimizi gerekli gereksiz doldurduğu malumdur. Sayılan bu sebeplerden ötürü, psikologların öne sürdüğü, bozucu etki kuramına göre mevcut olan bilgi diğer yeni gelen bilgilerle karışır veya gelen yeni bilgi tarafından bir kenara itilir. Dolayısıyla yeni bilgiler geldikçe önceki bilgileri hatırlamak güçleşir. Unutmanın bu şekli kısa süreli bellek kapasitesinin sınırlılığından kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca yeni bilgiler geldikçe, yeni bilginin eski bilgiyi dışarı atmasının da söz konusu olduğu ifade edilir.¹¹²

2.3.4. Bilgilerin veya Olayların Benzerliği

Yaşanılan olayların veya bilgilerin zaman zaman birbirine benzerliği olabilmektedir. Bu sık karşılaştığımız bir durumdur.

Unutmanın genel sebeplerinden birinin de bozucu etkiler olduğu, bunun da belirli bir bilginin zihinden geri çağrılmasının, ilgili başka bilgiler tarafından engellenmesi anlamına geldiği ifade edilir.¹¹³ Bu aslında günlük hayatımızda hepimizin sıkça karşılaştığı bir unutma problemi olan ve dilimin ucunda tabirini kullandığımız durumdur. Bu duruma psikoloji literatüründe dilimin ucunda fenomeni dendiği ifade edilir. Aslında bu durumu herkes yaşar,

¹¹² Plotnik, Psikolojiye Giriş, s. 254.

¹¹³ Plotnik, a.g.e., s. 265.

fakat genellikle stresli zamanlarda ve yaşlılarda daha sık görülen bir durum olduğu söylenir. İnsan belleğinde, dilimin ucunda fenomeni diye tabir edilen durum yaşanırken aradığımızı benzer şeyler geldiği görülür. Gelenlerin anlamca ve sesçe yakın şeyler olduğu görülür. İşte bu sebepler aradığımız bilgiyi bloke eder ve o anda bulmak istediğimiz bilgiyi veya olayı hatırlayamadığımız söylenir.¹¹⁴

2.3.5. Yoğunluk ve Yorgunluk

İnsanın yaşamış olduğu unutma durumlarından biri de yoğun, yorucu zaman ve işlerdir. Dünyanın düzeni gereği, insanoğlu geçimini sağlamak için çeşitli işlerle uğraşmak zorundadır. Bu işler kimisinde bedeni kimisinde de zihni yorgunluğa sebep olabilmektedir. Bu yorgunlukların yanı sıra genel olarak gelecek kaygısı insanın günümüzde sıkça karşılaştığı stres, depresyon gibi durumlara sebep olduğu görülmektedir. Karşılaşılan bu durumlarda da insanın bazı şeyleri hatta çoğu şeyi unuttuğunu söylemek mümkündür.

Sonuçta bütün insanlar farklı özelliklerde, farklı karakterlerde yaratılmıştır. Unutma çeşitli şekil ve zamanlarda kiminde az, kiminde çok olur. Her ne sebeple olursa olsun unutmak fitrî bir olaydır. Yani insan unutmaya meyyaldir. Aslında bu bir yönüyle de insan için bir nimettir. Çünkü insanın bazen, bazı şeyleri de unutması gerekir. Örneğin acı bir olayın yaşandığı zamanı düşündüğümüzde, bu o insan için bir ıstırap olur, unutmazsa bu insan için hayat çekilmez olabilir. Farklı bir yönüyle olaya bakanlara göre ise; unutamamanın hastalık olduğunu ileri sürenler bile vardır.¹¹⁵

Buradan aktarılanlardan anlaşılıyor ki insan psikolojik açıdan unutma olayını bir bellek kaybı, yaşanan olayın üzerinden zamanın geçmiş olması, hafıza problemi, bilgi ve olayların birbirine benzemesi, dünyevi meşgalenin getirmiş olduğu yoğunluk, yorgunluk, stres gibi sebeplerle yaşadığını söylemek mümkündür.

Nisyanla ilgili hükümlerin hukuki açıdan insanın sorumlu tutulup tutulmaması konusunda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Nisyanın teorik temeline ışık tutan tartışmalarda Hz. Peygamber'in, ümmetinden hata, unutma ve zorlandıkları şeylerin kaldırıldığını veya Allah Teâlâ'nın bunları bağışladığını belirten hadisi yorumu öncelikli bir yere sahip olduğu ve bu

¹¹⁴ Morlis, *Psikolojiyi Anlamak*, s. 259.

¹¹⁵ "Hyperthymesia" sendromu olarak tanımlanan bu olay dünya üzerinde çok az kişi de bulunduğu belirtilmektedir. <https://www.star.com.tr/dunya/10-yildir-hicbir-seyi-unutmuyor-haber-691753/> (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

hadisin sıhhati hakkında bazı itirazlar olduğu belirtilse de, birçok âyet ve hadisin ortak anlamının hata, nisyan ve ikrah hallerini dinen geçerli birer mazeret sayma noktasında birleştii genel kabul gören bir husus olduğu ifade edilir.¹¹⁶

¹¹⁶ Dönmez, “Nisyan”, c. XXXIII, ss. 144-147, s. 145.

İKİNCİ BÖLÜM

NAMAZDA UNUTMA, HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDA SEHİV UYGULAMALARI VE TAVSİYELERİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Çalışmamızın bu bölümünde insanın namazda unutma sebeplerine, Hz. Peygamber'in namazda unutmasına dair rivayetlere, namazda sehivle ilgili tavsiyelerine ve sahabenin namazda uygulamış olduğu sehiv rivayetlerine yer verilecektir.

1. NAMAZDA UNUTMA

Araştırmamızın konusu olan sehiv ve sehve dair rivayetlerin hemen hepsi namazla ilgilidir. Bu başlık altında insanı sehve götüren sebeplerden başlıca şeytan, insanın namaz kılariken kendini ibadete tam olarak odaklayamaması ve çevresinde yaşanan olayların etkisinde kalması gibi sebeplere değinilecektir.

1.1. İnsanın Namazda Unutma Sebepleri

İnsanın namazda unutma sebepleri arasında daha önce zikredilen psikolojik sebeplerin yanı sıra aşağıda değineceğimiz hususlarda insanın namazda unutmasına/yanılmasına sebep olan durumlar olarak görülebilir.

1.1.1. Şeytan

İnsanoğlunun Hz. Âdem'den beri unutma, yanılma, hataya düşme ve günah işleme gibi sebeplere iten en önemli etken belki de şeytandır. Şeytanın insan üzerindeki etkilerine Kur'an-ı Kerim'de çeşitli şekillerde yer verildiği görülmektedir. Şöyle ki: “*Derken, şeytan*

ayaklarını oradan kaydırды. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, "Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır" dedik."¹¹⁷ "Hiç olmazsa verdiğimiz bu musibetler başlarına geldiğinde boyun eğip yalvarsalardı! Fakat kalpleri iyice katılaştı; şeytan da onlara yaptıklarını şirin gösterdi."¹¹⁸ gibi örnekleri çoğalmak mümkündür.¹¹⁹

Hz. Peygamber'in, Ebû Hureyre'den rivayetle "Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur..."¹²⁰ hadisi de namazda unutmaya ve yanılma sebeplerinden en büyüğünün şeytan olduğuna işaret etmektedir. Şeytan, insanın namaza kendisini tam vermesini engelleme adına, bütün hünerlerini sergilemektedir. İnsana aradığı bir şeyin yerini, çözemediği bir problemin çözümünü, ulaşacağı hedeflerini, geleceğe dair planlarını, yapacağı işleri, kârını, zararını hepsini en ince ayrıntısına kadar hesaplattırmaktadır. Bunun sonucunda da kişi namazda olduğunu hatırlayınca kaç rekât kıldığını veya kaçınıcı rekâta olduğunu karıştırmaktadır. Bu ve bunun gibi sebeplerden dolayı şeytan bizim namazımızda sehiv etmemizde en büyük etken olduğu görülmektedir. Aslında şeytanın direk olarak bizim üzerimizde etkisi olmadığını, ancak telkinleri sonucunda insanlar üzerinde etki ettiğini şu ayet bizlere göstermektedir. "Şeytan onlara durmadan vaad eder, boş ümitler verir. Şeytanın onlara söz vermesi aldatmadan başka bir şey değildir."¹²¹ Görüldüğü üzere şeytanın insanlara etkisi ancak telkinden ibaret olduğu, bunun dışında insanın azmetmesi ve şeytana karşı durması halinde hiçbir etkisinin olmayacağı anlaşılmaktadır.

1.1.2. İbadete Odaklanamama

İnsanın namazda unutmaya/yanılmasının sebeplerinden ikincisi ise namaz kılan kişinin tam manasıyla ibadete odaklanamamasından kaynaklanmaktadır. Kişi namaza başladığında genellikle namaza durmadan önceki yaşadığı olayların etkisinden kurtulamadığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle kişi namazdan önce uğraştığı işle ya da namazdan sonra hangi işle uğraşacaksa, eğer ki namaza dururken kendisini bu olaylardan

¹¹⁷ Bakara-2/36.

¹¹⁸ En'am-6/43.

¹¹⁹ Bakara-2/268, Âl-i İmran-155-178, Nisâ-4/120, Maide-5/91, En'am-6/68, A'raf-7/20-27, Enfal-8/48, Yusuf-12/42-100 gibi daha birçok ayet vardır.

¹²⁰ Buhârî, "Sehv", 22/7, (Hd. No: 1232); Müslim, "Mesâcid", 5/19, (Hd. No: 389/82); Ebû Dâvûd, "Salat", 2/198, (Hd. No: 1030); Nesâî, "Sehv", 13/25, (Hd. No: 1252).

¹²¹ Nisâ-4/120.

uzaklaştırmadıysa, namazda unutmaması veya yanılması kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü insan zihni namazdan önce yaptığı işin etkisinde veya namaz kıldıktan sonra yapacağı işin muhasebesindedir. Muvatta'da geçen şu rivayetin örnek verilmesi yerinde olacaktır. *Ebû Bekir oğlu Abdullah rivayet ederek der ki: Ensar'dan bir adam (Ebû Talha) Medine vadilerinden "Kuff" vadisindeki bahçesinde namaz kılıyordu. Meyvelerin olgunlaştığı bir zamandı. Ağaçlar başlarını dolduran hurma salkımlarını taşıyamıyordu. Bir ara Ebû Talha'nın gözleri ağaçlara takıldı ve meyveleri hoşuna gitti, daldı gitti. Daha sonra kendine geldi. Bu sırada kaç rekât kıldığının farkında olamadı.*"¹²² şeklinde devam etmektedir.

Güncel örnek vermek gerekirse; bir öğrenci namaza durmadan önce bir sınava girdiyse hangi soruları doğru, hangilerini yanlış yaptığını düşünür. Veyahut da girmediyse kaçta kaç yapacağını hesap eder. Bir tüccar sattığı maldan ne kadar kâr edeceğini ya da işini nasıl büyüteceğini düşünür. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu gibi durumlarda namazda unutmama ve yanılma olasılığı çok yüksek olmaktadır.

Namazda nasıl bir davranış içinde olunması gerektiğiyle ilgili olarak "*Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler*"¹²³, "*Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun*",¹²⁴ ayetleri dikkat çekicidir. Bu ayetler ışığında namazlarımızda Allah'a karşı son derece saygılı davranmamız ve itaat içerisinde olmamız gerektiği anlaşılmaktadır. Namazda başka şeylerle meşgul olmak namazın huşu içerisinde kılınmasını engellediği gibi sehve yol açması da muhtemeldir.

1.1.3. Çevresel Faktörler

Namaz kılan bir kişinin yukarıda sayılanlardan başka, namaza durduğunda etrafındaki olaylardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Eğer ki çevresinde ses, gürültü veya insanın dikkatini çekebilecek şeyler varsa kişi bu durumda da namazda unutulabilir veya yanılabilir. Konuyla ilgili olarak şu rivayet durumu açıklamaktadır. Hz. Aişe anlatıyor: "*Huzeyfe oğlu Ebû Cehm, Rasûlullah'a işlemeli zarif bir elbise hediye etti. O elbise ile namaz kıldı, namazı bitirince, "Bu elbiseyi Ebû Cehm'e geri ver, namazda gözüm nakışlarına takıldı. Neredeyse namazda huzurumu kaçıracaktı," buyurdu.*"¹²⁵

¹²² Muvatta, "Salat", 3/18 (Hd. No: 70)

¹²³ *Mü'minun*-23/ 2

¹²⁴ *Bakara*-2/238

¹²⁵ Buhârî, "Salat", 8/14 (Hd. No: 373); Müslim, "Mesâcid" 5/15, (Hd. No: 62/556); Muvatta, "Salat", 3/18 (Hd. No: 67)

Belki de cemaatle namaza çok önem verilmesinin sebep ve hikmetlerinden birisi de çevresel etkenlerdir. Çünkü cemaatle namazda herkes namaza odaklanacak, namaz kılınan yerde o anda namazdan başka insanı meşgul edecek bir iş bulunmayacaktır. Sadece namazla alakalı şeyler olduğu için bu durumda insanın yanılma şaşırma olasılığı düşük olacaktır. Bu yüzden ibadet alanlarının ibadete odaklanma açısından sessiz, ruhu dinlendirecek şekilde olması güzel ve isabetli olacaktır.

Ancak bu söylenenlerin aksine, gürültülü kalabalık bir ortamda namaz kılan kişinin zihni ister istemez çevredeki seslere olaylara kayacaktır. Bu da insanın namazda unutma veya yanılmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı çevresel faktörün namazın sıhhatine etkisinin her zaman olacağını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak insanın namaz kılarken karşılaştığı unutma ve yanılma durumlarında şeytanın başta geldiği görülmekte ancak tek etkenin şeytan olmadığı görülmektedir. Ayrıca kişinin kendisini namaza başlarken namaz öncesi ve sonrası olaylardan uzaklaştırmaması sonucu ve çevresinde yaşanan durumlardan etkilenmesi sebebiyle de namazda unutma yanılma halleri ortaya çıktığına şahit olunmaktadır.

2. HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDA SEHİV UYGULAMALARI

Hz. Peygamber'in davranışları, sözleri ve ibadete dair uygulamaları sahabe, tabiin ve etbâu't-tâbiîn vasıtasıyla, -ilk başlarda sözlü olarak daha sonrasında ise yazılı olarak nakledilerek, Müslümanın dikkate alması gereken İslam dininin temel kaynakları arasında zikredilmektedir.

Hz. Peygamber'in bizzat yaptığı işlere "Fiili Sünnet", sözlerine "Kavlî Sünnet", Hz. Peygamber'in huzurunda veya bilgisi dâhilinde olan uygulamalara da "Tahrîri Sünnet" denilmektedir. Bu tanımlara göre zikredeceğimiz rivayetler Hz. Peygamber'in fiili sünnetleri kapsamında olacaktır.

Bu kısımdaki rivayetleri, olayın daha açık anlaşılması açısından beş başlık altında toplamaya çalıştık. Bunlar;

1- Hz. Peygamber'in dört rekâtlı bir namazda ikinci rekâtın teşehhüdünü yapmadan üçüncü rekâta kalktığına dair rivayetleri,

2- Dört rekâtlı bir namazı iki rekâta selam vermesine dair rivayetleri, dört rekâtlı bir namazı üç rekâta selam vermesine dair rivayetleri,

3- Dört rekâtlı bir namazda beşinci rekâta kalktığına dair rivayetleri,

4- Son başlıkta ise dört rekâtlı bir namaz ancak hangi vakit olduğu belirtilmeyen, eksik veya fazla kılındığına dair rivayetleri içermektedir.

2.1. Teşehhüde Oturmayı Unutması

Sözlükte “şehâdet getirmek, tahiyata oturmak; şahitlik istemek” anlamlarına gelen teşehhüd, fıkıh terimi olarak namaz kılarken ka’dede kelime-i şehâdeti içeren Tahiyat duasını okumayı ifade ettiği¹²⁶ belirtilmektedir. Ka’de’nin ise sözlükte “oturma, oturuş”, fıkıh terimi olarak ise “namazların ikinci ve son rek’atlarında belli bir süre oturma” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Üç ve dört rek’atlı namazların ikinci rek’atında yapılan oturuş, ka’de-i ûlâ, son rek’atında yapılan ise ka’de-i ahîre şeklinde tanımlanmıştır.¹²⁷

İslam toplumunun bir arada tutulması, birlik ve beraberliğin sağlanması, paylaşma ve yardımlaşmanın yaygınlaştırılması açısından cemaatle namaz sürekli teşvik edilmiş, Hz. Peygamber de vefat edinceye kadar başında bulunduğu ümmetin her daim imamlığını yapmıştır. Cemaatle kıldırıldığı farz namazlarda gerekli gördüğü durumlarda, bazen de arkasında bulunan cemaatin uyarmasıyla, sehiv secdesi yaptığı rivayetlerde görülmektedir.

Bu başlıkta Hz. Peygamber’in dört rekâtlı namazlarda ikinci rekâtın sonunda teşehhüt yapması gerekirken sehvederek, üçüncü rekâta kalkmasına dair rivayetlerden namaz vaktinin zikredildiği rivayetlere değinilecektir.

2.1.1. Namaz Vaktinin Belirtildiği Rivayetler

Rivayetlere bakıldığında namaz vaktinin kesin olarak bir vakitte toplanmadığı bazılarında öğle, bazılarında ikinci namazı olduğu, bazısında ise öğle veya ikinci arasında tereddütte kalındığı görülmektedir. Rivayetler şöyledir.

¹²⁶ Fahrettin Atar, “Teşehhüd”, DİA, İstanbul, 2011, c. XXXX, ss. 563-564, s. 563.

¹²⁷ Ebubekir Sifil, “Ka’de”, DİA, İstanbul, 2001, c. XXIV, ss. 55, s. 55.

حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك عن يحيى بن سعيد عن عبد الرحمن الأعرج عن عبد الله بن بحينة رضي الله عنه أنه قال : إن رسول الله صلى الله عليه و سلم قام من اثنتين من الظهر لم يجلس بينهما فلما قضى صلاته سجد سجدتين ثم سلم بعد ذلك

Abdullah b. Buhayne'den: "*Rasûlullah öğle namazının ilk iki rekâtını tamamlamıştı (oturması gerektiği halde oturmadan) kalktı. Namazı bitirince iki (ziyade) secde daha yaptı, ondan sonra selam verdi.*"¹²⁸

Hadisin Nesâî rivayeti ise şöyledir. Ahmed b. Amr b. Serh < İbn Vehb < Amr, Yunus ve Leys < İbn Şihab < Abdurrahman el-A'rac < Abdullah b. Buhayne anlatıyor. "*Rasûlullah öğle namazını kaldırırken ikinci rekâtta oturmadan kıyama kalktı. Namazı bitirince selam vermeden ve yerinden kalkmadan her secde yaparken tekbir alarak peş peşe iki secde yaptı. Cemaat da Hz. Peygamber'le beraber unutulmuş ka'denin yerine sehvi secde yaptılar*".¹²⁹

Konuyla ilgili diğer bir rivayet ise şöyledir: Kuteybe b. Said < Leys < İbn Şihab < el-A'rac < Abdullah b. Buhayne el-Esedi Halîf benî Abdülmuttalib: "*Rasûlullah öğle namazında oturması gerektiği yerde (ikinci rekâtta) ayağa kalktı. Namazını tamamlayınca iki secde yaptı ve selam vermeden önce otururken her bir secde için bir tekbir aldı. Ona uyanlar da onunla birlikte secde ettiler. (Rasûlullah) bunu oturmayı unuttuğu için yaptı.*"¹³⁰

Bu hadisin Dârimî (v. 255/868) rivayetinde, namazın ikindi namazının da olabileceği belirtilmiştir. Şöyle ki, Muhammed b. Fadl < Hammad b. Seleme < Yahya b. Said < Abdurrahman el-A'rac < Malik b. Buhayne senediyle rivayet etmiştir. Bu hadisteki fark, "*أو العصر فلم يرجع حتى فرغ من صلاته ثم سجد سجدتي الوهم ثم سلم*" Veya ikindi namazıydı. Namazı bitirene kadar dönmedi. Sonra yanılma secdesi yaptı. Zannedersen sonra selam verdi.¹³¹

Bu hadisin, İbn Mâce'nin (v.273/887) rivayetinde ise; Ebû Şeybe'nin iki oğlu Osman ve Ebû Bekir, Hişam b. Ammar < Süfyan b. Uyeyne < ez-Zühri < A'rac < İbn Buhayne'den

¹²⁸ Buhârî, "Sehv", 22/1 (Hd. No: 1225); Muvatta, "Salat", 3/17 (Hd. No: 66)

¹²⁹ Nesâî, "Sehv", 13/28 (Hd. No: 1261).

¹³⁰ Buhârî, "Sehv", 22/4 (Hd. No: 1230); Müslim, "Mesâcid", 5/19 (Hd. No: 570/86); Tirmizî, "Salat", 2/288 (Hd. No: 391). İbn Hâcer el-Askalâni, Muhtasar Fethu'l-Bârî, Terc. Soner DUMAN, Polen Yay. İstanbul, 2006, c. 3 s. 312.

¹³¹ Dârimî, "Salat", 2/176, (Hd. No: 1541).

rivayet edilmiştir. Rivayet şöyledir: “Peygamber bize bir namaz kaldırdı. Zannımca öğle namazıydı. İkinci rekât olunca(teşehhüde) oturmadan ayağa kalktı. Sonra selam vermeden önce iki secde etti.”¹³² Bu rivayette öğle namazı olduğu zanna göre olduğu belirtilirken, müellifin eserinde sonraki rivayette ise kesin olarak öğle namazı olduğu belirtilmektedir.¹³³

Yukarıda zikredilenlerden başka Ebû Hureyre’den şöyle bir hadis de rivayet edilmiştir.

Ebû Hureyre’den rivayet edildiğine göre “Hz. Peygamber kendilerine ikindi veya öğle namazlarını kaldırıırken iki rekâttan sonra (oturmadan) kıyama kalktı. Cemaat “Subhânallah” dediyse de o namaza devam etti. Sonra namazı bitirdiğinde iki kere secde edip selam verdi.” Hadisi Bezzâr’ın rivayet ettiği ve râvilerinin güvenilir olduğu belirtilmiştir.¹³⁴

Zikredilen rivayetlerin Abdullah b. Buhayne ve Ebû Hureyre’den nakledildiği, gündüz kılınan namazlardan, öğle veya ikindi namazlarından biri olduğu görülmektedir. Rivayetlerle ilgili herhangi bir olumsuz değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Rivayetler bize öğle namazının ikinci rekâtında bulunan ka‘de’nin yapılmadığını ve namazın sonunda iki ilave secde ile durumun düzeltildiğini göstermektedir.

2.1.2. Namaz Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler

حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك بن أنس عن ابن شهاب عن عبد الرحمن الأعرج عن عبد الله بن بحينة رضي الله عنه أنه قال: صلى لنا رسول الله صلى الله عليه و فلما قضى صلاته ونظرنا .سلم ركعتين من بعض الصلوات ثم قام فلم يجلس فقام الناس معه تسليمه كبر قبل التسليم فسجد سجدين وهو جالس ثم سلم

Abdullah b. Buhayne’den; “Rasûlullah bir namazda bize iki rekât kaldırdı. Sonra oturmaksızın (üçüncü rekâta) kalktı. Cemaat de onunla birlikte kalktılar. Namazın sonunda

¹³² İbn Mâce, “İkametü-s’ Salat”, 5/131 (Hd. No: 1206); Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce terc. Ve şerhi*, İstanbul, 1983, c.3 s.576.

¹³³ İbn Mâce, “İkametü-s’ Salat”, 5/131 (Hd. No: 1207); Hatipoğlu, *İbn Mâce Terc. ve Şerhi*, c.3 s.577.

¹³⁴ Ebü’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (v. 807/1405), *Mecmau’z-Zevaid*, “Salat”, Ocak Yay. İstanbul, 2007, c.3, s. 373.

onun selâm vermesini beklerken, O selâmdan önce tekbir getirerek oturduğu yerde iki secde yaptı, sonra selâm verdi."¹³⁵

Ebû Dâvud, İbn Buhayne hadisini, isnadıyla aynı manada Zühri'den rivayet etmiş ve Zühri'nin rivayetinde ziyade ettiğini belirtmiştir. Ebû Dâvud'a göre, Zühri: "Bizden ayakta teşehhüd edenler vardı," ifadesini eklemiştir, devamında ise: "İbn Zübeyr de iki rekâttan kalkıvermişti. Böylece selâmdan önce sehv secdesi yaptı." dediği ve bunun Zühri'nin sözü¹³⁶ olduğunu ifade etmiştir.

Bu hadisi Dârimî; Ubeydullah b. Abdülmecid < Malik < İbn Şihab < Abdurrahman b. Hüzmüz el-A'rac < İbn Buhayne senediyle rivayet etmiştir. Bu hadiste de bir sonraki Nesâî rivayetinde olduğu gibi (من بعض الصلوات) kısmı yoktur. Gerisi genellikle aynıdır. İsnadının sahih olduğunu belirtilmiştir.¹³⁷

Nesâî bu konuda İbn Buhayne'den, bunlara benzer bir hadis rivayet etmiş, Rasûlullah'ın oturması gerekirken kıyama kalktığını, bunun üzerine selam vermeden oturduğu yerde peş peşe iki secde yaptığını haber vermiştir.¹³⁸

Namazda teşehhüde oturmanın unutulduğu hakkındaki rivayetlerin yer aldığı bu bölümdeki, hadisler genellikle İbn Buhayne rivayetiyle geldiği görülmektedir. Tirmizî bu konudaki naklettiği hadise hasen sahihtir demiştir.¹³⁹

Konuyla ilgili olarak rivayet edilen hadislerden, ilk başlıktaki rivayetlerde söz konusu edilen meselenin öğle namazı olduğu, ikinci başlık yer verilen hadislerde ise namaz vakti belirtilmeyen nakiller olduğu görülmektedir. Bunlardan başka bazı rivayetlerde namazın "Salatu'l-Aşiy" olduğu, bazısında öğle, ikindi, ya da öğle veya ikindi namazları olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁰ Bu iki başlıkta verdiğimiz rivayetin aynı namaz olması muhtemeldir. Buhârî rivayetleri peş peşe vermiş, İbn Hâcer de aynı namaz olduğunu

¹³⁵ Buhârî, "Sehv", 22/1 (Hd. No: 1224); Müslim, "Mesâcid", 5/19 (Hd. No: 570/85); Ebû Dâvûd, "Salat", 2/200 (Hd. No: 1034); İbn Hâcer, Muhtasar Fethu'l-Bârî, c. 3 s. 305.

¹³⁶ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/200, (Hd. No: 1035).

¹³⁷ Dârimî, "Salat", 2/ 176 (Hd. No: 1540); Muvatta,"Salat", 3/17 (Hd. No: 65) (Yahya < Malik < İbn Şihab < el-A'rac < Abdullah b. Buhayne senediyle gelmiştir.)

¹³⁸ Nesâî, "Sehv",13/21 (Hd. No: 1223). (Nesâî'nin bu rivayetinde, (من بعض الصلوات) kısmı bulunmamaktadır.);

¹³⁹Tirmizî, "Salat", 2/288 (Hd. No: 391).

¹⁴⁰ Abdurrezâk, Musannef, II, 300, (Hd. No: 3449-3450-3451), Ahmed b. Hanbel, XXXVIII, 15-16 (Hd. No: 22930-31-32-33).

belirtmiştir.¹⁴¹ Ayrıca Dârimî ve İbn Mâce rivayetlerinde de ikinci namazı olabileceğini ifade etmişlerdir.

Söz konusu rivayetlerin hepsinde ortak olan bir kalıp vardır. O, kalıp şöyledir. Namaz (çoğunluğa göre öğle namazı) < teşehhüdün unutulması < cemaatinde beraber kalkması < Hz. Peygamber'in selamdan önce ilave iki secde yapmasıdır. Hadisteki bu fiiller ortaktır.

Sonuç olarak bu hadisler bakıldığında Hz. Peygamber gündüz kılınan dört rekâtlı farz namazlardan birini¹⁴² kıldırırken yanılmış, namazda yanıldığının farkına varmış ve ilave olarak iki secde yapmıştır. Vahiy dönemi olduğu için, sahabe namaz esnasında herhangi bir uyarıda¹⁴³ bulunmamışlardır. Bu durumda iki ihtimal söz konusu olmaktadır. Birincisi sahabe daha önce bu olayla karşılaştığı yani sehiv secdeleri namazda uygulanmaya başladığı için, durumu normal karşıladılar. İkinci ihtimal ise hadise ilk defa olduğu için anlamaya çalışmışlardır. Bu durumda birinci ihtimal daha kuvvetli görülmekte ve herhangi bir soru veya anormal bir karşılama olmadığı anlaşılmaktadır.

2.2. Dört Rekâtlı Namazı Beş Rekât Kılması

Bu başlık altında; Hz. Peygamber'in gündüz kılınan dört rekâtlı namazlardan (öğle veya ikinci) birini beş rekât kıldırmasını, ashabin olayı sorgulaması ve namazda yanıldığının anlaşılması neticesinde ilave secdeler yapılarak namazın tamamlanmasına dair rivayetler yer almaktadır. Rivayetlerden bazılarında Hz. Peygamber kendisinin de bir insan olduğunu, insanlar gibi unutabileceğini, unuttuğu zaman hatırlatılması gerektiğini de belirtmiştir.

Buradaki rivayetler üç başlık altında toplanmıştır. Birinci başlıkta rivayetler, namaz vaktinin belirtildiği, ikinci başlıkta, namaz vaktinin belirtilmediği üçünü başlıktakiler ise namazda eksilme ya da artma konusunda râvinin tereddütte kaldığı rivayetler yer almaktadır.

¹⁴¹ İbn Hâcer, *Fethul Bâri*, c.III, s.112.

¹⁴² Ya öğle namazı ya da ikinci namazı başka bir ihtimal bulunmamaktadır.

¹⁴³ Namaz esnasında tesbihle uyarı yapılmıştır. Uyarı yapılan hadisler daha sonra zikredilecektir.

2.2.1. Namaz Vaktinin Belirtildiği Rivayetler

حدثنا أبو الوليد حدثنا شعبة عن الحكم عن إبراهيم عن علقمة عن عبد الله رضي الله عنه :
أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى الظهر خمسا فقبل له أزيد في الصلاة ؟ فقال (وما
ذاك) قال صليت خمسا فسجد سجدتين بعد ما سلم

Abdullah b. Mes‘ud¹⁴⁴ şöyle demiştir: “*Rasûlullah öğle namazını beş rekât kıldı.* Kendisine “*Namazın rekâtları arttırıldı mı?*” diye sorulunca, Hz. Peygamber “*ne oldu ki?*” diye sordu. Ona “*beş rekât kıldınız ya Rasûlullah!*” denilince, *selam verdikten sonra iki secde yaptı.*”¹⁴⁵

Hadisin Nesâî rivayetinde, “*Namazı beş rekât kıldınız*” dindikten sonra “*Hemen ayaklarını birleştirip iki secde yaptı*” ziyadesi vardır. “*Selam verdikten sonra*” kısmı yoktur. Başka bir hadiste ise selam verdikten sonra kalkmadan hemen iki secde yaptığı belirtilmektedir.¹⁴⁶

Hadisin Tirmizî rivayetinde ilave olarak, Hz. Peygamber’e “*Namazın rekâtları arttırıldı mı yoksa sen mi unuttun*” diye sorulmaktadır ve bunun üzerine selam verdikten sonra iki secde yaptığı belirtilmektedir. Tirmizî bu hadise hasen sahih demiştir.¹⁴⁷

Bu hadisi İbn Mâce de nakletmiştir. Hadis genel olarak aynıdır. Ancak Hz. Peygamber’e durum anlatıldıktan sonra, (*فتنى رجله*) bacağına bükerek (secdeye hazırlandı) iki secde etti” ziyadesi vardır.¹⁴⁸

Rivayetlerde yer alan “*namazı beş rekât kıldırıldı*” ifadesinden kasıt dört rekâtlı olan (metinde de belirtildiği gibi) öğle namazıdır. Hz. Peygamber’in “*ne oldu ki*” sorusu namazda yanıldığının farkına varmadığını göstermektedir. Daha sonra yer verilecek rivayetlerde bu duruma açıklık getirilmiş ve bende sizin gibi bir insanım, bende sizin gibi unuturum şeklinde rivayetlerin mevcut olduğu görülmektedir.

¹⁴⁴ Rivayetlerde Abdullah’tan rivayet edildiği bildiriliyor ancak hangi Abdullah olduğu Buhârî, Müslim, Ebu Dâvûd’da belirtilmezken, Tirmizî rivayetinde Abdullah b. Mes‘ud olduğu ifade ediliyor.

¹⁴⁵ Buhârî, “Sehv”, 22/2, (Hd. No: 1226); Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572/91); Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/196, (Hd. No: 1019); İbn Hâcer, Muhtasar Fethu’l-Bârî, c. 3 s. 308.

¹⁴⁶ Nesâî, “Sehv”, 13/26, (Hd. No: 1254), (Hd. No: 1255).

¹⁴⁷ Tirmizî, “Salat”, 2/289, (Hd. No: 392).

¹⁴⁸ İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/130, (Hd. No: 1205).

2.2.2. Namaz Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler

Bu başlık altında bulunan rivayetlerde namaz vakti belirtilmeden Hz. Peygamber ile sahabe arasında namazın durumu konuşulmuş, önceki başlıktaki rivayetlerden farklı olarak kendisinin de bir insan olduğunu, insan olması sebebiyle namazda unutabileceğini belirterek sehiv secdesiyle namazı tamamlamıştır.

Bir önceki başlıktaki rivayetlerle buradakileri karşılaştığımız zaman söz konusu rivayetlerin biraz daha geniş kapsamlı olduğu görülmektedir. Ancak vakitler konusunda belirsizlik bulunmaktadır.

وحدثناه عون بن سلام الكوفي، أخبرنا أبو بكر النهشلي، عن عبد الرحمن بن الأسود، عن أبيه، عن عبد الله، قال: «صلى بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم خمسا»، فقلنا: يا رسول الله أزيد في الصلاة، قال: «وما ذاك؟» قالوا: صليت خمسا، قال: «إنما أنا بشر مثلكم، أذكر كما تذكرون وأنسى كما تنسون» ثم سجد سجدي السهو

Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle nakledilmiştir. *“Bize Rasûlullah namazı beş rek'at kıldırdı. Bunun üzerine biz: Ya Rasûlullah namaza ilave mi yapıldı. Dedik.*

Rasûlullah: Ne o buyurdular.

Ashab: Namazı beş rekât kıldırдын dediler.

Rasûlullah: Ben ancak sizin gibi bir insanım. Sizin hatırladığınız gibi hatırlar, unuttuğunuz gibi unuturum. Buyurdular. Sonra iki sehiv secdesi yaptılar.”¹⁴⁹

Bu hadise benzer bir rivayet Nesâî'de şu şekilde gelmiştir. Süveyd b. Nasr < Abdullah < Ebû Bekr En-Nehşeli < Abdurrahman b. el-Esved < Babasından < Abdullah'tan: *“Rasûlullah salati-l aşiyy'i beş rekât olarak kıldırmişti. Kendisine: “Namaza ilave mi edildi?” denildi. “Ne oldu?” buyurdu. Cemaat: “beş rekât kıldırдын” deyince, “ben de insanım. Sizin gibi ben de unuttur, hatırlarım.” buyurdu. İki secde yaptıktan sonra namazı bitirdi.”¹⁵⁰*

¹⁴⁹ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572/93).

¹⁵⁰ Nesâî, “Sehv”, 13/26, (Hd. No: 1259).

حدثنا نصر بن علي، أخبرنا جرير، ح وحدثنا يوسف بن موسى، حدثنا جرير، وهذا حديث يوسف، عن الحسن بن عبيد الله، عن إبراهيم بن سويد، عن علقمة، قال: قال عبد الله: صلى بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم خمسا، فلما انقفل توشوش القوم بينهم، فقال: «ما شأنكم؟» قالوا: يا رسول الله، هل زيد في الصلاة؟ قال: «لا»، قالوا: فإنك قد صليت خمسا، فانقفل فسجد سجدتين، ثم سلم، ثم قال: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون

Abdullah dedi ki, “*Rasûlullah bize namazı beş rekât kıldırdı. Namaz kılan cemaat birbirlerine dönerek kendi aralarında fısıldaştılar. Rasûlullah ne oldu ki dedi. Namaz arttı mı ya Rasûlullah dediler. Rasûlullah hayır dedi. Beş rekât kıldırdın dediler. Döndü iki secde yaptı. Sonra selam verdi. Sonra dedi ki; “Şüphesiz ki bende bir insanım, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum”*”.¹⁵¹

Ashabın kendi aralarında konuşmalarından maksat, ashabın olayı anlamaya çalıştıkları, birbirleriyle fısıldaşarak “acaba ne oldu ki, bir değişiklik mi var gibi” sorularla namazdaki değişikliğin sebebini araştırdıkları, sonrasında ise durumun Hz. Peygamber’e sorulması sonucunda sehven fazla rekâta kalkıldığı anlaşılmaktadır.

2.2.3. Namazda Eksilme ya da Artma Konusunda Râvinin Tereddüde Düştüğü Rivayetler

Bu kısımdaki hadislerde râvinin tereddüdünden kaynaklanan namazda eksiklik mi, yoksa fazlalık mı olduğu konusunda belirsizlik olan rivayetlere yer verilmiştir. Ayrıca namazın hangi vakit olduğu belirtilmemiştir.

Rivayetler şöyledir.

حدثنا عثمان، قال: حدثنا جرير، عن منصور، عن إبراهيم، عن علقمة، قال: قال عبد الله صلى النبي صلى الله عليه وسلم - قال إبراهيم: لا أدري زاد أو نقص - فلما سلم قيل له: يا رسول الله، أحدث في الصلاة شيء؟ قال: «وما ذاك»، قالوا: صليت كذا وكذا، فثنى رجليه، واستقبل القبلة، وسجد سجدتين، ثم سلم، فلما أقبل علينا بوجهه، قال: «إنه لو حدث في

¹⁵¹ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/196, (Hd. No: 1022).

الصلاة شيء أنبأكم به، ولكن إنما أنا بشر مثلكم، أنسى كما تنسون، فإذا نسيت فذكروني،
وإذا شك أحدكم في صلاته، فليتحر الصواب فليتم عليه، ثم ليسلم، ثم يسجد سجدتين»

Alkameden, Abdullah dedi ki: “*Rasûlullah namaz kıldırdı... (Râvî İbrahim: Ya ziyâde etti ya noksan, dedi) Selam verdiği vakit kendisine: Yâ Rasûlullah namaz hakkında yeni bir şey mi var? diyenler oldu. Rasûlullah: Neymiş o? buyurdular. Soranlar: Namazı şöyle şöyle kıldın da!., dediler. Bunun üzerine Rasûlullah hemen bacaklarını bükerek kibleye karşı oturdu ve iki secde yaptı. Sonra selâm verdi, sonra yüzünü bize çevirerek: Gerçekten namaz hakkında yeni bir şey olsaydı ben onu size haber verirdim. Lâkin ben de ancak ve ancak bir insanım. Sizin gibi unutturum. Bir şeyi unuttum mu hemen bana hatırlatın! Biriniz namazında şek ederse doğruyu araştırsın da namazını onun üzerine tamamlasın, sonra selam versin, sonra iki secde yapsın!*” buyurdular.¹⁵²

Nesâî hadisi şu senedle rivayet etmiştir. Süveyd İbn Nasr < Abdullah İbn Mis‘ar < Mansur < İbrahim < Alkame < Abdullah’dan. Ancak bu rivayet yukardaki rivayetten kısadır. Nesâînin bu rivayetinde “*namazda yeni bir şey mi var*” dedikten sonra “*eğer bir yenilik olsaydı ben size haber verirdim. Fakat bende sizin gibi insanım...*”¹⁵³ şeklinde devam etmektedir. Hz. Peygamber’le sahabe arasındaki namazı şöyle şöyle kıldırдың, şeklindeki itirazlar bu rivayette yoktur. Ayrıca Hz. Peygamber ne oldu diye sormadan doğrudan onların ne yapacakları hakkındaki tavsiyelerini bildirmiştir.

Bu hadis Ebû Dâvûd’da da aynı lafızlarla ve hemen hemen aynı senedle rivayet edilmiştir. Hadisin son kısmında “*biriniz namazında şüphe ederse doğruyu araştırsın da namazını onun üzerine tamamlasın.*” Kısmından sonra “*selam versin sonra iki secde yapsın*” ziyadesi vardır.¹⁵⁴

Müslim, Ebû Kureyb < İbn Bişr < Muhammed b. Hatim < Veki’ (İbn Beşir ve Veki’) < Mis‘ar < Mansur’dan bu isnadla rivayet etmiştir. İbn Beşir’in rivayetinde “*Doğruyu bulmak için bunların hangisi daha lâyük olduğuna bir baksın*”. Veki’in rivayetinde ise; “*doğruyu araştırsın*” ibareleri vardır.¹⁵⁵

¹⁵² Buhârî, “Salat”, 8/30, (Hd. No: 401), “İman”, 83/14, (Hd. No: 6671); Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572/89); Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1243,1244); İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/133, (Hd. No: 1211); Naim, *Sahih-i Buhârî Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercümesi*, c. II, s. 342, (Burada efendimiz namazdan sonra durumu bize sordu farkı vardır.)

¹⁵³ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1242).

¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/196, (Hd. No: 1020).

¹⁵⁵ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572/90).

Kasım b. Zekeriyâ < Hüseyin b. Alî el-Cufî < Zâide < Süleyman < İbrahim < Âlkame < Abdullah'dan naklen rivayet etti. Abdullah şöyle dedi: “*Rasûlullah ile birlikte namaz kıldık. (Namazda) yâ ziyâde yaptı, yâ noksan! (İbrahim: Allah'a yemin olsun ki bu tereddüt ancak benim tarafımdan gelmiştir; dedi.) Bunun üzerine biz: Yâ Rasûlullah! Namaz hakkında yeni bir şey mi zuhur etti? dedik. Rasûlullah: Hayır, cevabını verdiler. Biz yaptığını kendisine söyleyince, bir kimse (namazında) ziyâde veya noksan yaparsa iki secde etsin, buyurdu. Sonra iki secde yaptı.*”¹⁵⁶

وحدثنا منجاب بن الحارث التميمي، أخبرنا ابن مسهر، عن الأعمش، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله، قال: صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فزاد أو نقص - قال إبراهيم: والوهم مني - فقيل: يا رسول الله أزيد في الصلاة شيء؟ فقال: «إنما أنا بشر مثلكم أنسى كما تنسون، فإذا نسي أحدكم فليسجد سجدتين وهو جالس، ثم تحول رسول الله صلى الله عليه وسلم فسجد سجدتين

Abdullah'dan şöyle demiştir. “*Rasûlullah namaz kıldırda da; ya ziyade eyledi, ya da noksan bıraktı. (İbrahim: Bu vehm bendendir, dedi.) Bunun üzerine: Ya Rasûlullah namaza bir şey mi ziyade edildi? Denildi. Rasûlullah (sav): “Ben ancak bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Biriniz unuttuğu vakit, oturduğu halde iki secde yapsın”.* buyurdu. Sonra Rasûlullah kibleye dönerek iki secde etti.”¹⁵⁷

Bu başlıkta yer alan hadisler önceki beş rekât kılması bölümündeki rivayetlerle benzerlik göstermektedir. Hatta olayın aynı olması da ihtimal dâhilindedir. Ancak buradaki rivayetlerde Hz. Peygamber'in “*namaz hakkında yeni bir şeyler olsaydı onu ben size haber verirdim.*” “*biriniz namazında şüphe ederse doğruyu araştırın ve onun üzerine namazını tamamlayın*” gibi farklar vardır. Buradaki rivayetlerde olayın biraz daha ayrıntısına girilmiş, fakat vakit konusunda eksik kalmıştır.

Rivayetlere bakıldığında üç başlıkta yer alan hadislerin kalıp kelimelerinin aynı olduğu görülmektedir. Hadis Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilerek şu kalıpta geldiği görülmektedir. “*Namaz < rekâtlar arttırıldı mı sorusu < peygamberin ne oldu ki cevabı <*

¹⁵⁶ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572/96).

¹⁵⁷ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572/94); İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/129, (Hd. No: 1203).

beş rekât kıldınız karşılığı < selamdan sonra ilave iki secde”. Ayrıca bazı rivayetlerde bende sizin gibi insanım, unuttuğum vakit bana hatırlatın şeklinde bulunmaktadır.

Rivayetlerde Hz. Peygamber’in dört rekâtlı bir namazda selam vermesi gerekirken beşinci rekâta sehven kalktığı görülmektedir. Dördüncü rekâtın ka’desinde oturup oturmadığı konusunda da belirsizlik bulunmaktadır. Ancak namazın iadesi konusunda herhangi bir uygulama bulunmaması namazın ifsat olmadığı ve sehiv secdesiyle namazın tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Namazda sehven beşinci rekâta kalkma konusundaki rivayetlerin vakitleri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kılınan namazın öğle namazı olduğu genel bir görüştür. Ancak namazın ikindi olabileceğini belirten rivayetlerde vardır.¹⁵⁸ Bazılarında ise “Salatu’l-Aşiyiy” (صلاتي العشي) şeklinde gelmektedir. Aşiyiy ise zeval ile gurup vakti arasına yani öğleden sonra akşama kadar olan zamana denmektedir. İbn Sirîn’in yüksek ihtimalle ikindi namazıydı, şeklinde açıkladığı belirtilmektedir.¹⁵⁹ Sonuç olarak burada vaki olan olay dört rekâtlı bir namazda ve öğleden sonra kılınan namazlardan birinde olmuştur.

Yaşanılan olayı somutlaştırmak için mescit/cami içerisinde meydana geldiğini düşünerek şunları söylemek mümkündür. Birinci başlık altındaki rivayetlerin mescidin arka safında oturan cemaate ait olduğu anlaşılmaktadır. Onlar önde olup biteni tam görememiş ancak ana hatlarıyla şahit olmuşlardır. İkinci başlık ise biraz daha orta saflarda yer alan cemaate ait olduğu intibai vermektedir. Yani onlar ne arka kısımdakiler kadar uzak konuya, ne de ön kısımdakiler gibi yakındırlar. Üçüncü başlıkta yer alan rivayetlerse birinci safta yer alan olayı tam ayrıntısıyla gören, her konuyu birebir yaşayan bir cemaate aittir. Olayın anlaşılması açısından yaşanan sehiv meselesini bu şekilde özetlemek mümkün olabilir.

2.3. Dört Rekâtlı Namazı İki Rekâta Selam Vermesi

Bu başlıkta Hz. Peygamber’in dört rekâtlı bir namazı iki rekâta selam vermesi ve sonrasında namaz kılanlardan bir kişinin uyarısı sonucunda, cemaatten teyit aldıktan sonra namazın kalanını tamamlayarak sehiv secdesi yapmasına dair rivayetler yer almaktadır.

Rivayetlerde uyarıyı yapan kişi konusunda farklı isimler bulunmaktadır. Bunlar Zülyedeyn, Züşşimaleyn, Beni Süleymeden bir adam ve Hırbak’tır. Yaşanan olay Hz.

¹⁵⁸ Abdurrezzak, Mûsânef, II, 302 (Hd. No: 3456); Ahmed b. Hanbel, VI, 427 (Hd. No: 3883).

¹⁵⁹ İbn Receb, Fethul Bari, IX/442 (Şamile, Versiyon 1).

Peygamber dört rekâtlı bir namazı kıldırırken ikinci rekâta selam vermesi ve bu isimlerin Hz. Peygamber'e, "Namaz mı kısaldı yoksa sen mi unuttun" sorusunu sorması üzerinedir.

Nakledilen rivayetler namaz vaktinin belirtildiği ve namaz vaktinin belirtilmediği rivayetler şeklinde iki başlık altında zikredilecektir.

2.3.1. Namazın Vaktinin Belirtildiği Rivayetler

Bu başlık altındaki ilk rivayet Ebû Hureyre'den nakledilmiştir. Burada Hz. Peygamber öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırırken ikinci rekât bittikten sonra namaza devam etmeden selam vermektedir. Bu olay üzerine namaz kılanlardan bir kişinin ona sorusuna binaen aralarında şu şekilde bir konuşma geçmektedir.

حدثنا آدم حدثنا شعبة عن سعد بن إبراهيم عن أبي سلمة عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: صلى بنا النبي صلى الله عليه وسلم الظهر أو العصر فسلم فقال له ذو اليمين الصلاة يا رسول الله أنقصت؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم لأصحابه (أحق ما يقول). قالوا نعم. فصلى ركعتين أخريين ثم سجد سجدتين.

Ebû Hureyre'den, rivayet şu şekildedir: "Hz. Peygamber bize öğleyi -veya ikindiye-kıldırıldı. İkinci rekâta selam verdi. Zülyedeyn O'na: Ey Allah'ın Rasûl'ü namaz kısaldı mı? diye sordu. Hz. Peygamber ahabına: Söylediği doğru mu? diye sordu. Ashab evet deyince, Hz. Peygamber, iki rekât daha kıldırıldı, sonra iki secde yaptı."¹⁶⁰ Hadisin devamında şu ilave vardır: Sa'd şöyle demiştir: Urve b. Zübeyr'in akşam namazını iki rekât kıldığını gördüm. Selâm verdi ve konuştu. Sonra (yanıldığını anlayınca) eksik kalan rekâtı kılarak (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı ve "Hz. Peygamber de böyle yaptı," dedi.

Yukarıda zikredilen Buhârî hadisinde namaz vakti konusunda kesinlik yokken (öğle veya ikindi ikisinden biri) Müslim rivayetinde ikindi namazı olduğu belirtilmektedir. Rivayetin metni şöyledir.

حدثنا قتيبة بن سعيد، عن مالك بن أنس، عن داود بن الحصين، عن أبي سفيان، مولى ابن أبي أحمد، أنه قال: سمعت أبا هريرة، يقول: صلى لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاة

¹⁶⁰ Buhârî, "Sehv", 22/3, (Hd. No: 1227); Nesâî, "Sehv", 13/22 (Hd. No: 1230); İbn Hâcer, Muhtasar Fethu'l-Bârî, c. 3 s. 309.

العصر، فسلم في ركعتين، فقام ذو اليمين فقال: أقصرت الصلاة يا رسول الله أم نسيت؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «كل ذلك لم يكن» فقال: قد كان بعض ذلك، يا رسول الله فأقبل رسول الله صلى الله عليه وسلم على الناس فقال: «أصدق ذو اليمين؟» فقالوا: نعم، يا رسول الله «فأتم رسول الله صلى الله عليه وسلم ما بقي من الصلاة، ثم سجد سجدتين، وهو جالس، بعد التسليم

Konuyla ilgili olarak, Ebû Hureyre'den gelen rivayet şöyledir: “*Rasûlullah ikindi namazını kılariken iki rekâtta selam verdi. Bunu üzerine Zülyedeyn kalktı. Ya Rasûlullah! Namaz mı kısaldı, yoksa unuttunda mı iki rekâtta selam verdin, deyince: “Bunların hiçbiri olmadı” demesinin üzerine, ya Rasûlullah mutlaka biri olmuştur. deyince Rasûlullah cemaate dönerek : “Zülyedeyn doğru mu söylüyor,” dedi. Ashab’da, evet deyince Rasûlullah kalktı, kalan iki rekâtı kıldı, selam verdikten sonra oturduğu yerde iki sehiv secdesi yaptı.*”¹⁶¹

Bu hadis Muvatta’da da geçmektedir. “Malik < İbn Şihab < Ebû Bekr İbn Süleyman İbn Ebi Hasmeden.” Bu rivayette, Rasûlullah’ın gündüz namazlarından bir namazda-öğle yahut ikindi namazında- iki rekâtta selam verince, “Züşşimaleyn sordu” şeklinde ve devamı yukarıdaki rivayetle aynıdır. Hadisin sonunda sehiv secdesi yaptı kısmı yoktur. Ayrıca rivayette namazın durumunu soran kişi önce Züşşimaleyn’dır. Daha sonra ise Hz. Peygamber’in ashaba “Zülyedeyn doğru mu söylüyor” şeklinde geçmektedir.¹⁶² Buradaki farklılığın nedeni Hz. Peygamber bu şekilde mi söylemiştir. Yoksa râvi’den mi kaynaklanan bir husus mu vardır, bilinmemektedir.

Yer verilecek rivayette ise namaz isim olarak zikredilmemekte öğleden sonra kılınan namazlardan biri (Salatu’l-Aşiy) olarak geçmektedir. Ravi, namaz vaktinin ikindi namazı olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca bu başlıkta yer verilen rivayetler öncekilere göre biraz daha ayrıntılı olup mescitte Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in de bulunduğu ancak onların konuşmaktan çekindikleri şeklindedir. Rivayet şöyledir.

حدثنا حفص بن عمر حدثنا يزيد بن إبراهيم عن محمد عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: صلى بنا النبي صلى الله عليه و سلم إحدى صلاتي العشي - قال محمد وأكثر ظني

¹⁶¹ Müslim “Mesâcid”, 5-19, (Hd. No: 573/99); Nesâî, “Sehv”, 13/22, (Hd. No: 1226); Muvatta, “Salat”, 3/15, (Hd. No: 59).

¹⁶² Muvatta, “Salat”, 3/15, (Hd. No: 60).

العصر - ركعتين ثم سلم ثم قام إلى خشبة في مقدم المسجد فوضع يده عليها وفيهم أبو بكر وعمر رضي الله عنهما فهابا أن يكلماه وخرج سرعان الناس فقالوا أقصرت الصلاة؟ ورجل يدعوه النبي صلى الله عليه و سلم ذا اليدين فقال أنسيت أم قصرت؟ فقال (لم أنس ولم تقصر) . قال بلى قد نسيت . فصلى ركعتين ثم سلم ثم كبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم رفع رأسه فكبر ثم وضع رأسه فكبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم رفع رأسه وكبر

Rivayet Ebû Hureyre'den, şöyle nakledilmiştir. “Hz. Peygamber öğleden sonra kılınan namazlardan birini iki rekât kaldırdı. (Hadisi rivayet eden Muhammed şöyle demiştir:” Öyle zannediyorum ki bu ikinci namazıydı”). Sonra selam verdi. Ardından mescidin ön tarafındaki bir tahtanın yanında ayakta bekledi, elini onun üzerine koydu. Mescittekiler arasında Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Onlar Hz. Peygamber ile (namazı iki rekât kaldırması konusunda) konuşmaktan çekindiler. Cemaatten acele olarak ayrılmak isteyenler “namaz kısaldı” diyerek mescitten çıktılar. Rasûlullah’ın “Zülyedeyn” diye adlandırdığı bir sahabe Hz. Peygamber’e: “Sen mi unuttun, yoksa namaz mı kısaldı? diye sordu. Hz. Peygamber: “Ne ben unuttum ne de namaz kısaldı” dedi. Zülyedeyn: “O halde evet galiba sen unuttun” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber iki rekât daha namaz kaldırdı, sonra selam verdi, sonra tekbir getirdi ve namazdaki secdeleri gibi yahut daha uzun bir secde yaptı, sonra başını kaldırdı tekrar tekbir getirerek başını secdeye koydu. Diğer secdeler gibi yahut daha uzun secde yaptı sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi.”¹⁶³ Burada öğleden sonra kılınan namazlardan biri olduğu aktarılırken, Müslim’de namazın ya öğle veya ikinci namazlarından biri olduğu belirtilmektedir.

Hadisin Müslim’deki bir rivayetinde ise soruyu soran kişinin ismi geçmemekte ait olduğu kabile ismiyle anılmaktadır. Rivayet ise şöyledir. Haccac İbn Eş-Şair < Harun İbn İsmail el-Hazzaz < Ali (İbn Mübarek) < Yahya < Ebû Seleme < Ebû Hureyre’den “Rasûlullah öğle namazını iki rekât kıldı, sonra selam verdi. Beni Süleymden bir adam gelerek dedi ki: Ya Rasûlullah namaz mı kısaltıldı yoksa sen mi unuttun?” rivayeti nakledilmektedir.¹⁶⁴

Bu hadisi Ebû Dâvûd da Muhammed b. Ubeyd < Hammad İbn Zeyd < Eyyub < Muhammed < Ebû Hureyre senediyle rivayet etmiştir. Bu rivayette ek olarak “Mescidin ön

¹⁶³ Buhârî, “Sehv”, 22/5, (Hd. No: 1229); Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 573/97).

¹⁶⁴ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 573).

kısmında bulunan direğe ellerini biri diğerinin üzerinde olmak üzere koydu. Yüzünden gazaplandığı anlaşılıyordu.” ifadelerinden sonra “insanlardan aceleci olanlar çıktı ve namaz kısaltıldı namaz kısaltıldı dediler” ziyadesi vardır. Ayrıca Zülyedeyn namaz kısaltıldı mı diye soru sorarken “ayağa kalktı” ifadesi vardır. Daha sonrasında ise Hz. Peygamber cemaate dönerek “Zülyedeyn’in dediği doğru mu? buyurdu. Onlarda (evet diye) işaret ettiler. Rasûlullah yerine dönerek geri kalan iki rekâtı da kıldırdı.” ifadeleri vardır. Ebû Dâvûd’da bu hadise benzer başka rivayetler de vardır. Ancak rivayetleri arasında bu hadisin tam olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁵

Ubeydullah b. Muaz < babasından < Şu’be < Said b. İbrahim < Eba Seleme b. Abdirrahman < Ebû Hureyre’den nakledilmiştir. “Peygamber öğle namazını kıldırdı. İki rekâtta selam verdi. Namaz azaldı mı denildi. İki rekât daha kıldırdı, sonra iki secde yaptı.”¹⁶⁶ Nesâî’nin bu rivayetinde namaz azaldı mı sorusu, yerine namaz kısaltıldı mı diye soruluyor, ayrıca ayağa kalktı iki rekât daha kıldırdı, sonra selam verdi, sonra iki secde yaptı, şeklinde gelmiştir.

Nesâî’nin başka bir rivayetinde bu hadisi, Humeyd b. Mesa’de < Yezid ve ibn Zürey’ < ibn Avn < Muhammed b. Sirîn < Ebû Hureyre senediyle rivayet etmiştir. Ancak Buhârî’nin bu rivayetinden farklı olarak, İbn Sirîn hadisin başında hangi namaz olduğunu unuttuğunu belirtmektedir.¹⁶⁷

İbn Mâce’de şu senedle küçük bir lafız farkıyla rivayet etmiştir. Ali b. Muhammed < Ebû Usame < İbn Avn < İbn Sirîn < Ebû Hureyre’den nakletmiştir. Buhârî rivayetine ek olarak “Zülyedyn diye isimlendirilen, elleri uzun bir adam” kısmı vardır. Ancak secdelerin uzunluğundan bahsedilmemektedir.¹⁶⁸

Ebû Dâvûd’da bu olaya benzer olarak, İsmail b. Esed < Şebabe < İbn Ebû Zi’b < Said b. Ebi Said el-Makberi < Ebû Hureyre senediyle gelen bir rivayet vardır. Ancak “Kalan rekâtları tamamladıktan sonra sehv için iki secde yapmadı”. ifadeleri vardır. Devamında ise “Bu kıssa Ebû Hureyre’den rivayet olundu, selamdan sonra oturur olduğu halde iki secde etti”, demiş ve bu namazın farz namazlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Ebû Dâvûd’daki bu babdaki gelen diğer hadisler de ise sehv secdelerini yaptığı yönündedir.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/195, (Hd. No: 1008).

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/195, (Hd. No: 1014); Nesâî, “Sehv”, 13/22, (Hd. No: 1227).

¹⁶⁷ Nesâî, “Sehv”, 13/22, (Hd. No: 1224).

¹⁶⁸ İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/134, (Hd. No: 1214).

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/195, (Hd. No: 1015, 1016, 1017).

2.3.2. Namazın Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler

Bu başlık altında verdiğimiz rivayetlerde hangi namaz olduğu konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in namaz kıldığı ve bu namazda yanılarak iki rekâta selam verdiği, sonrasında ise yukarıda verdiğimiz rivayetlere benzer şekilde devam ettiği görülmektedir. Ayrıca önceki başlıkta verilen rivayetlerde belirtildiği üzere râvi İbn Sirîn namaz vaktini Ebû Hureyre'nin kendisine söylediğini unutmamanın ise kendisi tarafından olduğunu belirtmektedir. Rivayetler şöyledir.

حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك بن أنس عن أيوب بن أبي تميمة السختياني عن محمد بن سيرين عن أبي هريرة رضي الله عنه: أن رسول الله صلى الله عليه و سلم انصرف من اثنتين فقال له ذو اليمين أقصرت الصلاة أم نسيت يا رسول الله ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم (أصدق ذو اليمين) . فقال الناس نعم فقام رسول الله صلى الله عليه و سلم فصلى اثنتين أخريين ثم سلم ثم كبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم رفع

Ebû Hureyreden nakledilen rivayet şöyledir: "Rasûlullah namazın ikinci rek'atında selam verip bitirdi. Zülyedeyn kendisine: "Ey Allah'ın Rasûlü, namaz kısaldı mı yoksa unuttunuz mu?" diye sordu. Rasûlullah: "Zülyedeyn doğru mu söylüyor?" diye sordu. Herkes: "Evet!" diye cevap verdi. Rasûlullah iki rek'at daha kıldı, sonra selam verdi, sonra tekbir getirip iki secde daha yaptı. Bu iki secde diğer secdelerinin uzunluğunda idi veya biraz daha uzundu. Sonra namazdan kalktı."¹⁷⁰

Bu hadisin benzerini İbn Mâce şu şekilde rivayet etmiştir. Ali b. Muhammed, Ebû Kureyb ve Ahmed b. Sinan dediler < Ebû Usame < Ubeydullah b. Ömer < Nafi' < İbn Ömer'den. Şöyle ki; "Rasûlullah, iki rekâttan sonra selam verdi. Zülyedeyn denilen bir adam: Ya Rasûlullah! Namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu? diye sordu. Rasûlullah, ne namaz kısaldı, ne de ben unuttum. dedi. Zülyedeyn, o halde sen iki rekât kıldın dedi. Rasûlullah: Zülyedeyn'in dediği gibi midir? diye sordu. Evet diye cevap verdiler. Bunun

¹⁷⁰ Buhârî, "Sehv", 22/4, (Hd. No: 1228); Nesâî, "Sehv", 13/22. (Hd. No: 1225); Tirmizî, "Salat", 2/292, (Hd. No: 399) (Tirmizî hadise hasen-sahih demiştir.); Muvatta, "Salat", 3/15, (Hd. No: 58).

üzerine Rasûlullah öne geçerek iki rekât daha kıldırdı. Sonra selam verdi. Sonra sehvin iki secdesini etti.”¹⁷¹

Bu hadisin Nesâî rivayetinde Züşşimaleyn isminde bir sahabi “*Namaz mı kısaldı, yoksa unuttunuz mu?*” diye sormaktadır. Rasûlullah’ın “*Ne ben unuttum ne de namaz kısaldı*” demesi üzerine “*Seni hak din ile gönderen Allaha yemin ederim ki ya namaz kısaldı, ya da unuttunuz*”, kısmında yemin ziyadesi vardır. Ayrıca bu rivayette sehv secdesi ettiği belirtilmemektedir.¹⁷² Bu rivayette de Hz. Peygamber’e soru soran kişinin ismi metinde ilk Züşşimaleyn, daha sonrasında ise Zülyedeyn olarak geçmektedir. Bu rivayet Buhârî’de Salatu’l-Aşiy, öğle veya ikindi, Müslim’de ikindi namazı, Ebû Dâvûd’da da öğle veya ikindi olarak geçmektedir.¹⁷³

Bu iki başlık altında yer alan rivayetlerin büyük çoğunluğu Ebû Hureyre’ye aittir ve Zülyedeyn olayıyla alakalıdır. Ebû Hureyreden başka İbn Ömer ve İbn Ebû Hasme’den de rivayet edilmiştir. Hadislere baktığımızda şu kalıp kelimelerin olduğunu görüyoruz. Namaz < ikinci rekâta selam < Zülyedeyn < peygamberin cemaate sorması < iki rekât daha kılması < selamdan sonra ilave iki secde yapması, hadislerin ortak noktalarıdır. Namazın hangi namaz olduğu konusunda ise bazı rivayetlerde namazın hangi vakit olduğu belirtilmezken bazısında öğle bazısında ikindi ya da ikisinden biri olduğu, yani gündüz kılınan dört rekâtlı namazlardan biri olduğu belirtilmektedir. Gündüz öğleden sonra kılınanlardan olduğunu belirtmek için ise “*aşiy*” kelimesi kullanılmıştır.

Namaza uyarıda bulunan kişinin kim olduğu konusunda, farklı isimler zikredilmektedir. Rivayetlerde Zülyedeyn, Züşşimaleyn, Hırbak, Beni Süleym’den bir zat olduğu belirtilmektedir. Bu isimlerin aynı kişi mi yoksa farklı kişiler mi olduğu konusunda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlar özetle; eğer Zülyedeyn ile Züşşimaleyn farklı kişiler ise Züşşimaleyn isminin rivayetlerde geçmesi hatadır. Buna delil olarak da Sahihayn’ın, Züşşimaleyn rivayetini almadığı belirtilmekte ve Züşşimaleyn’in Bedir’de şehit düştüğü söylenmektedir. Eğer bu iki isim aynı kişi, yani Züşşimaleyn Bedir’de şehit düşmediyse, Beni Süleym’den bir zât olduğu, isminin Hırbak ve künye olarak da Zülyedeyn ya da Züşşimaleyn olarak kullanılmaktadır,¹⁷⁴ denmiştir. Netice itibarıyla Hz. Peygamber’in

¹⁷¹ İbn Mâce, “Salat”, 5/134, (Hd. No: 1213); Hatipoğlu, *İbn Mâce Terc. ve Şerhi*, c.3,s.587-588.

¹⁷² Nesâî, “Sehv”, 13/22 (Hd. No: 1228).

¹⁷³ Buhârî, “Sehv”, 22/2, (Hd. No: 1227); Müslim, “Mesacid”, 5/19, (Hd. No: 573/99); Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/195, (Hd. No: 1008)

¹⁷⁴ Enbiya Yıldırım, *Geleneksel Hadis Yorumculuğu, Rağbet Yay.* İstanbul, 2007, s.302-325.

namazda yanıldığı ve cemaatten bir kişinin de uyardığı yanılmanın farkına varılması sonucu ise sehiv secdeleri yapıldığı görülmektedir. Sonraki bölümde verilen rivayetlerde yine bu isimlerden bazılarının zikredildiği görülmektedir.

2.4. Üç Rekâta Selam Vermesi

Bu başlık altında vereceğimiz rivayetler Hz. Peygamber'in iki rekâta selam verdiği dair rivayetlerde olduğu gibi gündüz kılınan namazlardan ikindi namazını üç rekât kıldıktan sonra selam verdiği ve yine önceki rivayetlerde olduğu gibi cemaatten bir kişinin uyarması sonucu namazı tamamlayarak ilave secdeler yaptığı görülmektedir. Rivayetler namaz vaktinin belli olup olmaması açısından ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

2.4.1. Namaz Vaktinin Belirtildiği Rivayetler

Bu bölümde gelen hadisler İmran b. Husayn'dan rivayet edilmiştir. Rivayetlere göre Hz. Peygamber ikindi namazını kıldırıp, selam verdikten sonra evine girdiği, arkasından cemaatten bir kişinin seslenerek namazda olanları haber vermesi sonucu yine sahabeden teyit aldıktan sonra kalan rekâtı tamamlayıp ilave secdeler yaparak namazı tamamladığını göstermektedir. Rivayetler şöyledir:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وزهير بن حرب، جميعا عن ابن عليّة، قال زهير: حدثنا إسماعيل بن إبراهيم، عن خالد، عن أبي قلابة، عن أبي المهلب، عن عمران بن حصين، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى العصر، فسلم في ثلاث ركعات، ثم دخل منزله، فقام إليه رجل يقال له الخرباق، وكان في يديه طول، فقال: يا رسول الله فذكر له صنيعة، وخرج غضبان يجر رداءه، حتى انتهى إلى الناس، فقال: أصدق هذا قالوا: نعم، فصلى ركعة، ثم سلم، ثم سجد سجدتين، ثم سلم

İmran b. Husayn'dan rivayet edilen hadis şöyledir. “*Rasûlullah ikindi namazını kıldırıp, üç rekâta selam verdi. Sonra evine girdi. Arkasından Hirbak denilen ve elleri uzun olan bir adam kalkarak ona vardı, ya Rasûlullah diyerek yaptığını anlattı. Rasûlullah, kızgın bir halde cübbesini sürükleyerek dışarı çıktı ve cemaatin yanına gelerek “bu doğru mu söyledi”.* Evet dediler. Bir rekât daha kıldı sonra selam verdi. Sonra iki secde yaptı, sonra

selam verdi.”¹⁷⁵ Nesâî'nin bir rivayetinde soruyu soran kişinin ellerinin uzunluğundan bahsedilmemekte, Hırbak isminde bir kişinin namaz kısaltı mı? sorusunu sorduğu geçmektedir.¹⁷⁶ Ayrıca Ebû Dâvûd'da Mesleme'den rivayetinde, Rasûlullah'ın hanımlarının odalarına girdiği belirtilerek, yukarıdaki şekilde devam etmektedir.¹⁷⁷

İshak b. İbrahim < Abdulvehhab Es-Sakafi < Halid(Hazza) < Ebû Kılabe < Ebil Mühelleb < İmran b. Husayn senediyle de rivayet edilmiştir. Bu rivayette ikinci namazında üç rekâtta selam verdiği sonra kalkıp hüccesine girdiği ve eli açık cömert (بَسِيطُ الْيَدَيْنِ) bir kişinin kalktığını ve namaz kısaltıldı mı, şeklinde sorduğu geçmektedir. Daha sonra Hz. Peygamber'in kızgın bir şekilde çıktığı ve terk ettiği rekâtı kılıp selam verdiği, sehiv secdesi yaptıktan sonra tekrar selam verdiği geçmektedir.¹⁷⁸

2.4.2. Namaz Vaktinin Belirtilmediği Rivayetler

Namazda üç rekâtta selam verilmesine dair gelen rivayetler İmran b. Husayn ve Muaviye b. Hudeyc'den gelmektedir. Rivayetlerde namazın vakti belirtilmediği, namazda selam vermeye bir rekât daha varken selam verdiği ve bir kişinin Hz. Peygamber'e hatırlatması sonucu Bilal'e kamet etmesini söyleyerek namazı tamamladığı görülmektedir. Rivayetler şöyledir.

حدثنا قتيبة بن سعيد، حدثنا الليث يعني ابن سعد، عن يزيد بن أبي حبيب، أن سويد بن قيس، أخبره، عن معاوية بن حديج، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى يوماً فسلم، وقد بقيت من الصلاة ركعة، فأدركه رجل، فقال: نسيت من الصلاة ركعة، فرجع فدخل المسجد، وأمر بلالاً فأقام الصلاة، فصلى للناس ركعة، " فأخبرت بذلك الناس، فقالوا لي: أتعرف الرجل؟ قلت: لا، إلا أن أراه، فمر بي، فقلت: هذا هو، فقالوا: هذا طلحة بن عبيد الله

Muaviye b. Hudeyc'den rivayet edilmiştir. “Rasûlullah bir gün namaz kıldırdı. Daha bir rekât varken selam verdi. (Cemaatten) bir zat ona yetişti ve namazın bir rekâtını unuttun, dedi. Rasûlullah dönüp mescide geldi. Bilal'e kamet getirmesini emretti. Cemaate bir rekât daha kıldırdı. Bunu insanlara haber verdim, o şahsı tanır mısın dediler. Hayır, tanımam,

¹⁷⁵ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 574/101); İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/134, (Hd. No: 1215).

¹⁷⁶ Nesâî, “Sehv”, 13/23, (Hd. No: 1237).

¹⁷⁷ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/195, (Hd. No: 1018).

¹⁷⁸ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 574/102).

ancak onu görürsem tanıyabilirim, dedim. Bir de o (zat) bana rast geldi. İşte bu Rasûlullah'a noksan kıldın, diyen şahıstır, dedim. O Talha b. Ubeydullah'tır, dediler.¹⁷⁹

Bu rivayette öncekilerden farklı olarak Hz. Peygamber'in Bilal'e kamet getirttiği görülmektedir. Ayrıca namazın sonunda sehve ait herhangi bir secde yaptığı konusunda bilgi bulunmamaktadır.

Nesâî de başka bir rivayette İmran b. Husayn'dan naklen, Hz. Peygamber'e üç rekât kıldırınız diye eksik kıldığını hatırlatınca hemen kalkarak unuttuğu rekâtı da kıldırıp selam verdiğini sonra sehiv secdesi yaptığını sonra tekrar selam verdiğini belirtmektedir.¹⁸⁰

Bu konuda gelen rivayetler İmran b. Husayn ve Muaviye b. Hudeyc'e ait. Burada zikredilen İmran b. Husayn hadislerinin yukarıdaki Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği Zülyedeyn hadisleriyle bağlantısı olabilir. Çünkü olaya baktığımızda kalıp kelimeler hemen hemen birbirine yakın olduğu görülmektedir. Şöyle bir karşılaştırma yapacak olursak:

Ebû Hureyre hadisi¹⁸¹:

Namaz (öğle ya da ikindi) < ikinci rekâta selam < Zülyedeyn'in namaz hakkında sorması < Hz. Peygamber'in cemaata sorması < iki rekât daha kılması < selamdan sonra ilave iki secde yapması,

İmran b. Husayn hadisi:

Namaz (ikindi) < üçüncü rekâta selam vermesi < evine girmesi < Hırbak (elleri uzun olduğu belirtiliyor) denilen şahsın namaz hakkında sorması < Hz. Peygamber'in cemaat sorması < bir rekât daha kılması < selam vermesi < ilave iki secde yapması < sonra selam vermesi.

Bu iki olaya baktığımızda aynı namaz olabileceği gibi farklı namazlar da olabilir. Yani Zülyedeyn'in her iki durumda da namazın durumu hakkında konuşmuş, sonrasında ise ilave secdelerle namaz tamamlanmıştır. Aynı olaya Ebû Dâvûd'un naklettiği Muaviye b. Hudeyc hadisinde ismi geçen ve namazın eksik kılındığını bildiren, Talha b. Ubeydullah'ın da şahit olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/196, (Hd. No: 1023); Nesâî, "Ezân", 7/22, (Hd. No: 664); Ahmed b. Hanbel, XXXXV/227 (Hd. No: 27254)

¹⁸⁰ Nesâî, "Sehv", 13/22 (Hd. No: 1331)

¹⁸¹ Bir önceki başlık altında zikrettiğimiz hadisler. (bkz. Dört rekâtlı namazı iki rekâta selam vermesi)

3. HZ. PEYGAMBER'İN SEHİVLE İLGİLİ TAVSİYELERİ

Buraya kadar zikredilen hadislerde Hz. Peygamber'in namazda fiilen yanlışlığı ve bu durumlarda nasıl hareket edileceği konusunda örnekliliğini bizzat göstermiştir. Bu başlık altında yer verilen rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in sahabeye namazda meydana gelebilecek durumlar hakkında tavsiyeleri ve ikazlarına temas edeceğiz.

3.1. Namazda Şüpheye Düşülmesi Hali

Namaz kılariken insan aklına normal şartlarda gelmeyen düşünceler, olaylar gelebilmektedir. Namaza duran kişinin böyle durumlarda aklının farklı yönlere kayması sonucu rekât sayılarında tereddüt oluşmakta veya namazın tamam olup olmaması konusunda tereddüt meydana gelmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber ashabına namaz kılariken insanın doğası gereği karşılaşılabileceği durumlar hakkında uyarılar ve tavsiyelerde bulunmuştur. Bu karşılaşılabilecek sorunlar belki de sahabeden bazılarının yaşayıp da ne yapılması gerektiği konusunda Hz. Peygamber'e sorulması sonucu, ya da Rasûlullah'ın kendi başına böyle bir durum gelmesi neticesinde olabilir.

Bu konuda nakledilen rivayetler namazın rekâtlarında oluşan iki mi kıldım üç mü, üç mü kıldım dört mü kıldım şeklinde şüphe etmeye yönelik rivayetler olduğu ancak tereddüt sonrası yapılması gerekenler konusunda farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Rivayetler Ebû Said-el Hudri, Abdurrahman b. Avf, Ebû Hureyre, Abdullah b. Mesud'dan gelmiştir.

3.1.1. Ebû Saîd el-Hudrî'den Rivayet Edilenler

Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen rivayetler iki mi kıldım üç mü kıldım gibi arada kalma tereddütleri üzerine gelmiştir. Bunun sonucunda ise namazında kişinin üzerinden şekki atarak tahminine göre hareket etmesi gerektiği veya namazın rekâtlarında azı üzere bina etmesi gerektiği yönünde tavsiyeler bulunmaktadır. En sonunda ise selamdan önce sehiv secdesi yapılması ve bu secdelerin namaz eksi ise namazın tamamlayıcısı, fazla ise şeytanın burnunu sürtme olduğu belirtilmektedir. Rivayetler şöyledir.

وحدثني محمد بن أحمد بن أبي خلف، حدثنا موسى بن داود، حدثنا سليمان بن بلال،
عن زيد بن أسلم، عن عطاء بن يسار، عن أبي سعيد الخدري، قال: قال رسول الله صلى

الله عليه وسلم: «إذا شك أحدكم في صلاته، فلم يدر كم صلى ثلاثاً أم أربعاً، فليطرح الشك وليبن على ما استيقن، ثم يسجد سجدتين قبل أن يسلم، فإن كان صلى خمسا شفعن له صلاته، وإن كان صلى إتماماً لأربع كانتا ترغيماً للشيطان

Ebû Saîd el-Hudrî rivayeti şöyledir. *"Rasûlullah buyurdular ki: Biriniz namazında, üç mü kıldım dört mü, diye şekke düşerse, şekki atsın, kesin bildiği hususu esas alsın, sonra da selam vermezden önce iki secdede bulunsun. Eğer (bu kıldığı ile) beş rek'at kılmuşsa, namazını onunla (sehiv secdesiyle) çift yapmış olur. Dördü tam kılmuşsa, o iki secdesi, şeytanın burnunu sürtme olur."*¹⁸² Bu rivayette kişinin üzerinde bulunan şüpheyi atarak kesin olarak aklında kalan rekât üzerinden devam etmesi gerektiğini, sonucunda selamdan önce sehiv secdesiyle eksiklik varsa secdelerle telafi edilmesi gerektiği eksiklik olmadı da fazla olduysa şeytanın eksikliğe sebep olması sebebiyle burnu yere sürtüleceği haber verilmektedir. Ayrıca burada bahsi geçenin, dört rekâtlı bir namaz olduğu anlaşılmaktadır.

Bu hadisin Ebû Dâvûd'daki metni Elka'nebi < Malik < Zeyd b. Eslem < Ata İbn Yesar'dan rivayet edilmiştir. Bu rivayette *"Sizden biri namazında şüphe edip, üç rekât mı yoksa dört rekât mı kıldığını bilemezse bir rekât daha kılıp oturduğu halde, selâm vermeden önce iki defa secde yapsın. Eğer sonradan kıldığı rek'at, beşinci olursa, bu iki secde ile çiftlemiş olur. Eğer dördüncü olursa, secdeler şeytanı kızdırma ve alçak düşürme olur."* Görüldüğü üzere bu rivayette, *yakin kesbettiği hususu esas alsın kısmı yoktur.* Ancak *"bir rekât daha kılsın, oturduğu yerden selam vermeden önce iki secde etsin."* ifadeleri vardır.¹⁸³ Bu rivayetin mürsel olduğu, yani sahabe zikredilmediği, Ata sanki hadisi bizzat Hz. Peygamber'den duymuş gibi rivayet ettiği belirtilmektedir. Aynı manada başka rivayetlerin oluşu sebebiyle mürsel olmasının pek önemli olmadığı ve farklı olarak bu rivayette secdelerin selamdan önce yapılacağı bildirilmektedir.¹⁸⁴

Bu rivayetin Nesâî'deki şekli şöyledir: Muhammed b. Rafi' < Huceyn İbn-ü'l-Müsenna < Abdülaziz < İbn Ebi Seleme < Zeyd b. Eslem < Ata' b. Yesar < Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor: *"Biriniz namazda üç mü yoksa dört mü*

¹⁸² Müslim, "Mesâcid", 5/19, (Hd. No: 571/88), Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (v. 807/1405), Mevâridü'z-Zam'ân ilâ Zevâ'idi İbn Hîbbân, Terc. Hanefî Akın, Ocak Yay. İstanbul, 2012, c.1, s. 306.(İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.)

¹⁸³ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/197, (Hd. No: 1026).

¹⁸⁴ Necati Yeni-el- Hüseyin Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, Şamil Yay., İstanbul, 2011, c. 4, s. 91.

kıldığını kestiremezse, bir rekât daha kılsın sonra da oturduğu yerden iki secde yapsın. Eğer şüphe üzerine kıldığı ile namazı beş rekât olmuşsa o iki secde ona şefaati olur. Yok, eğer şüphe üzerine kıldığı ile namaz tamamlanmış olursa şeytanı çatlatmış olur."¹⁸⁵

Bu başlıkta Tirmizî'de Ebû Said'den başka bir vecihteki rivayetinde ise namazında şüphe eden kimsenin rekâtların azı üzere amel etmeyi ve sonunda selam vermeden önce iki secde yapmayı tavsiye etmektedir. Rivayet şöyledir. Rasûlullah'ın şöyle dediği rivayet edildi. *"Sizden biriniz, bir ile iki rekât arasında şüphe ederse onları bir sayсын; iki ile üç rekât arasında şüphe ederse onlar iki rekât sayсын ve bu durumlarda selam vermeden önce secde yapsın."*¹⁸⁶ Tirmizî hadisçilerin bu hadise göre amel ettiğini belirlemiştir. Ayrıca bazı ilim ehlinin de namazında şüpheye düşen kişinin namazını iade etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ebû Dâvûd'da bu konudaki bir rivayette ise kişi şüphe edipte üç rekât kıldığı kanaatine varırsa kalkarak bir rekât daha kılmaması ve teşehhüde oturarak duaların okunması bittikten sonra iki secde yapılması, sonrasında ise selam verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Rivayet şöyledir. Kuteybe < Yakub b. Abdirrahman el-Kari < Zeyd b. Eslem < Malik'in isnadıyla rivayet ettiğine göre şöyle demiştir. Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz namazında şüphe edip, üç kıldığına kanaat getirirse, kalksın secdesiyle birlikte bir rekât daha kılsın, sonra teşehhüde otursun, okumayı bitirip selamdan başka bir şey kalmayınca oturduğu yerden (sehv için) iki secde yapsın, sonra da selam versin."*¹⁸⁷ Bu rivayetin de mürsel olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁸

Bu konuda Nesâî'de bulunan rivayette iki mi kıldım, üç mü kıldım bölümü zikredilmemiş, namaz kılan kişinin şüpheye düşmesinden bahsedilmekte ve şüphenin giderilerek kesin olarak bildiğiyle amel etmesi söylenmekte, eğer namazın tamam olduğuna kanaat getirilirse sehiv secdesi yapılması gerektiği, kılınan namazda fazlalık olmuşsa da kişiye şefaati olacağı tam olmuşsa şeytanı çatlatma olacağı belirtilmektedir. Rivayet ise şöyledir. Yahya b. Habib b. Arabi < Halid < İbn Aclan < Zeyd b. Elsem < Ata' b. Yesar < Ebû Saîd, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor: *"Biriniz namaz kılariken şüpheye düştüğü zaman şüphesini gidersin, yakini üzere amel etsin. Eğer namazı tamamladığına"*

¹⁸⁵ Nesâî, "Sehv", 13/24, (Hd. No: 1239).

¹⁸⁶ Tirmizî, "Salat", 2/291, (Hd. No: 396).

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/198, (Hd. No: 1027).

¹⁸⁸ Yeni-el- Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, c. 4, s.92.

kanaat getirirse, sehvi secde yapsın. Eğer ki şüphe üzere kıldığı ile namaz beş rekât olmuşsa o iki secde ona şefaati olur. Onunla dört olmuşsa şeytanı çatlatma olur."¹⁸⁹

İbn Mâce, rivayetinde ise hadisin giriş bölümü yukardaki rivayetle aynı olmakla birlikte sonuç kısmında, rekât sayısının fazla olması durumunda fazlalığın sehiv secdesiyle birlikte nafîle olacağı, eksiklik sonucu yapıldıysa namazı tamamlayacağı ve secdelerin şeytanın burnunu toprağa sürünmesi için olacağı belirtilmiştir. Rivayet şöyledir. Ebû Kureyb < Ebû Halid el-Ahmer < İbn Aclân < Zeyd b. Eslem < Ata b. Yesar < Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. Rivayet şöyledir: Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah şöyle buyurdu demiştir. *"Biriniz namazının rekâtlarında şüphe ettiği zaman, şekki atsın ve şüphesiz bildiğine bina etsin. Rekâtların tamam olduğuna inandığı zaman selamdan önce iki secde etsin. Eğer namazı tam kılmışsa fazla iki sehiv secdesiyle beraber bir nafîle olur. Eğer namazı noksansa o rekât, namazını tamamlamak için olmuş olur. Namaz sonunda yaptığı iki sehiv secdesi de şeytanın burnunun toprağa sürtülmesi için olmuş olur.*"¹⁹⁰

Bu hadisi Ebû Dâvûd; Muhammed b. Ala' < Ebû Halid < İbn Aclân < Zeyd b. Eslem < At'a b. Yesar < Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. İbn Mâce'nin rivayetiyle aynıdır. Ancak namaz tamamlandığında sehiv için iki secde etsin kısmında *"selamdan önce"* ifadesi yoktur.¹⁹¹ Hadisin devamında Edu Dâvûd'un şöyle dediği rivayet edilir. Bu hadisin Hişam b. Sa'd ve Muhammed b. Mutarrif < Zeyd < Ata b. Yesar < Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğini ancak yukarıdaki Halid'in rivayetinin daha mükemmel olduğunu belirtir.¹⁹²

Ebû Dâvûd'da bu konuda gelen rivayette kişinin namaz kılarken kaç rekât kıldığı konusunda tereddüte düşerse oturduğu yerden iki secde yapmasını ve şeytanın vereceği vesveseye karşı dikkatli olması konusunda uyarıda bulunmuştur. Rivayet şöyledir. Muhammed İbn-ü'l-Ala' < İsmail b. İbrahim < Hişam Ed-Destevai < Yahya b. Ebi Kesir < İyaz < Mûsâ b. İsmail < Ebân < Yahya < Hilal b. İyaz < Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Sizden biri namaz kıldığında eksik mi, yoksa fazla mı kıldığında tereddüt ederse, oturduğu yerden iki defa secde yapsın. Şeytan kendisine gelip de "abdestini bozdun" dediği zaman, burnuyla bir koku veya kulağıyla bir ses duymadıkça "sen yalan söyledin" desin.*"¹⁹³

¹⁸⁹ Nesâî, "Sehv", 13/24, (Hd. No: 1238).

¹⁹⁰İbn Mâce, "İkametü-s' Salat", 5/132, (Hd. No: 1210).

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/197, (Hd. No: 1024).

¹⁹² Yeniei- Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, c. 4, s. 86-87.

¹⁹³ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/200, (Hd. No: 1029).

Ebû Saîd el-Hudrî'ye sorulan bir soruya, hadisle cevap verdiği görülmektedir. Soruda namazda düşülen tereddüt sonucu nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususu yer almaktadır. Rivayet şöyledir.

حدثنا عمرو بن رافع . حدثنا إسماعيل بن عليّة عن هشام . حدثني يحيى . حدثني عياض :
- أنه سأل أبا سعيد الخدري فقال أهدنا يصلي فلا يدري كم صلى . فقال قال رسول الله صلى
الله عليه و سلم (إذا صلى أحدكم فلم يدرك صلى فليسجد سجدتين وهو جالس)

İyaz'dan rivayet edildiğine göre kendisi Ebû Saîd el-Hudrî'ye: “*Birimiz namaz kılıyor da kaç rekât kıldığını bilemiyor, diyerek soru sormuş*”. Ebû Saîd el-Hudrî de Rasûlullah şöyle buyurdu, demiştir. “*Sizden birisi namaz kılacağı zaman kaç rekât kıldığını bilemezse oturduğu halde iki secde etsin*”.¹⁹⁴ Bu rivayet öncekilere göre daha kısa ve sadece sehiv secdeleri yapılması yönünde gelmiştir. Halbuki öncekilerde kesin olarak kaçınıcı rekâttaysa ona göre devam edilmesi gerektiği belirtilmekteydi.

Bu hadisi Tirmizî de benzer şekilde rivayeti etmiştir. Rivayet şöyledir.

حدثنا أحمد بن منيع حدثنا إسماعيل بن إبراهيم حدثنا هشام الدستوائي عن يحيى بن أبي
كثير عن عياض [يعني] ابن هلال قال : قلت لأبي سعيد أهدنا يصلي فلا يدري كيف
صلى ؟ فقال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى أحدكم فلم يدرك كيف صلى فليسجد
سجدتين وهو جالس

Hadis İyaz b. Hilal'den rivayet edilmiştir. Dedi ki: Ebû Saîd'e “*Kimimiz namaz kılıyor ve nasıl kıldığını bilmiyor*” dedim. Bunun üzerine dedi ki Rasûlullah şöyle buyurdu: “*Sizden biriniz namaz kılar ve nasıl kıldığını bilemezse oturmakta iken iki secde yapsın*”. Tirmizî, bu konuda Osman, İbn Mesud, Aişe ve Ebû Hureyre'den de hadis rivayet edildiğini bildirmektedir. Ebû Saîd hadisinin hasen olduğunu ayrıca Ebû Saîd'den başka şekillerde de rivayet edildiğini belirtmektedir.¹⁹⁵

¹⁹⁴ İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/129, (Hd. No: 1204).

¹⁹⁵ Tirmizî, “Salat”, 2/291, (Hd. No: 396).

3.1.2. Abdurrahman b. Avf'dan Rivayet Edilenler

Bu başlık altında verilecek rivayetlerin birincisinde namaz kılan bir kişinin sehiv etmesinden, ikincisinde ise şek durumundan bahsedilmektedir. Rivayetlerin her ikisinde de namazın azı üzere bina etmeye yönelik tavsiye bulunmaktadır. Sonrasında ise her iki rivayette de selam vermeden önce sehiv secdesi yapılması ve namazın o şekilde tamamlanması istenilmektedir. Ancak ikinci rivayette şüphe durumu insanın üzerinden gidinceye kadar, azı üzere bina edilmesini, hatta fazla kıldığına kani olunca ilave secdelerin yapılarak namazın bitirilmesi istenilmektedir. Rivayetler şöyledir.

حدثنا محمد بن بشار أخبرنا محمد بن خالد ابن عثمة [البصري] أخبرنا إبراهيم بن سعد قال حدثني محمد بن إسحاق عن مكحول عن كريب عن ابن عباس عن عبد الرحمن بن عوف قال : سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول إذا سها أحدكم في صلاته فلم يدر واحدة صلى أو اثنتين فليبن على واحدة فإن لم يدر ثنتين صلى أو ثلاثا فليبن على ثنتين فإن لم يدر ثلاثا صلى أو أربعا فليبن على ثلاث و ليسجد سجدتين قبل أن يسلم

Abdurrahman b. Avf'dan rivayet edilmiştir: dedi ki; Rasûlullah'dan işittim, buyurdu ki: "Sizden biriniz namazda sehveder ve bir rekât mı veya iki rekât mı kıldığını bilemezse, bir rekât üzerinden bina etsin; iki rekât mı veya üç rekât mı kıldığını bilemezse iki üzerinden bina etsin; üç rekât mı veya dört rekât m kıldığını bilemezse üç üzerinden devam etsin ve selam vermeden önce iki secde yapsın." Tirmizî'nin bu hadise "hasen, garib, sahihtir", dediği belirtilir. Zühri ise bu hadisi Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe < İbn Abbas < Abdurrahman b. Avf'dan rivayet ettiği görülmektedir.¹⁹⁶

حدثنا أبو يوسف الرقي محمد بن أحمد الصيدلاني . حدثنا محمد بن سلمة عن محمد بن إسحاق عن مكحول عن كريب عن ابن عباس عن عبد الرحمن بن عوف قال : - سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول (إذا شك أحدكم في الثنتين والواحدة فليجعلها واحدة . وإذا شك في الثنتين والثلاث فليجعلها ثنتين . وإذا شك في الثلاث والأربع

¹⁹⁶ Tirmizî, "Salat", 2/291, (Hd. No: 398).

فليجعلها ثلاثا . ثم ليتم ما بقي من صلاته حتى يكون الوهم في الزيادة . ثم يسجد سجدتين وهو جالس قبل أن يسلم)

Abdurrahman b. Avf'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah'dan şöyle işittim demiştir. *“Biriniz namaz kılariken bir rekât mı, iki rekât mı kıldığında şek ederse onu bir rekât sayсын, iki rekât mı, üç rekât mı kıldığında şek edince, kıldığını iki rekât sayсын. Üç rekât mı, dört rekât mı kıldığında şek ettiği zaman onu üç sayсын. Sonra bütün bu hallerde namazdan kalan rekâtları tamamласın. Ta ki fazla kıldığında şüphesi olsun. Sonra selam vermeden önce oturduğu yerde iki secde etsin.”*¹⁹⁷

3.1.3. Ebû Hureyre'den Rivayet Edilenler

Ebû Hureyre'den gelen rivayetlerde, namaz kılan kişinin zihninin karışmasına sebep olan, şeytan etkisinden bahsedilmektedir. Şeytanın ezan başladığında kaçması bazı rivayetlere göre ise yellenerek kaçması, ezan bittiğinde tekrar geri gelmesi kamet başlayınca yine kaçmasından ve kamet bitince geri gelerek insanın zihninde olmayan şeyleri hatırlatarak namazda yanılmaya sebep olmasından bahsetmektedir. Ayrıca zikredilen durumların oluşması durumunda nasıl hareket edileceğine dair rivayetler şöyledir:

حدثنا معاذ بن فضالة حدثنا هشام بن أبي عبد الله الدستوائي عن يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (إذا نودي بالصلاة أدبر الشيطان وله ضراط حتى لا يسمع الأذان فإذا قضي قبل الأذان أقبل فإذا ثوب بها أدبر فإذا قضي التثويب أقبل حتى يخطر بين المرء ونفسه يقول اذكر كذا وكذا ما لم يكن يذكر حتى يظل الرجل إن يدرى كم صلى فإذا لم يدر أحدكم كم صلى ثلاثا أو أربعاً فليسجد سجدتين وهو جالس)

Ebû Hureyre, Rasûlullah'dan şunu rivayet etmiştir: *“Namaz için ezan okunduğunda şeytan ezan sesini işitmek için sesli sesli yellenerek arkasını dönüp gider. Ezan bittiğinde geri gelir. Kamet getirildiğinde yine dönüp gider. Kamet bittiğinde gelir. Namaz kılan kişinin zihnini (aslında aklında olmayan şeyleri ona hatırlatarak) “şunu hatırla, şunu da hatırla” diyerek meşgul eder. Öyle ki kişi kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri kaç rekât*

¹⁹⁷ İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/132, (Hd. No: 1209).

kıldığını -üç mü dört mü kıldığını- bilemezse oturduğu yerde iki secde yapsın.”¹⁹⁸ Bu rivayette açıkça görülmektedir ki insanın namazda yanılmasının asıl sebebi şeytandır. Çünkü şeytan insana verdiği vesveseler sonucu kaç rekât kıldığını, hangi rekâta olduğunu hatta ne okuyup neyi okumadığını unutmaktadır. Şeytan kişinin kalbine sirayet ederek namazının huşu içerisinde kılmasını engellemeye çalıştığı görülmektedir.

Bu konudaki Nesâî rivayeti şöyledir. Bişr b. Hilal < Abdul Varis < Hişam’dan sonrası aynı senedle gelmiştir. Ebû Hureyre’den: Rasûlullah şöyle buyurmuştur. “*Namaza çağrıldığı zaman şeytan rezil bir şekilde döner gider. Kametten sonra kulun kalbine girerek ona kaç rekât kıldığını unutturur. Sizden birinin başına böyle bir hal gelirse hemen iki secde yapsın.*”¹⁹⁹

Bu hadisi Müslim şu tarikle rivayet etmiştir. Muhammed İbn’ül-Müsenna < Muaz b. Hişam < O’da Babasından < Yahya b. Ebi Kesir < Ebû Seleme b. Abdirrahman < Ebû Hureyre tarikiyle gelmiştir. Genel olarak aynı lafızla rivayet edilen hadiste (ثلاثا أو أربعا) ifadeleri yoktur.²⁰⁰ Müslim’in bu rivayeti yukarıda verdiğimiz Buhârî rivayetiyle aynı lafız ve anlamdadır. Her iki rivayette de şeytanın yellenerek ezan ve kameti duyduğu rahatsızlıktan dolayı kaçtığı belirtilmektedir.

Müslim’de aynı bab’ta şöyle bir rivayet vardır. Harmele b. Yahya < İbn Vehb < Amr < Abdürrabbih b. Said < Abdirrahman el-A’rac < Ebû Hureyre’den: Rasûlullah, “*Hakikaten namaz için tesvîb (namaza davet) yapıldığı zaman şeytan geri kaçar. Onun bir yellenmesi de vardır.*” Mütakiben râvi hadisi yukarıdaki hadis gibi rivayet etmiş; birde: “*Şeytan, onu hayâl ve kuruntulara daldırır; hatırına gelmeyecek ihtiyaçlarını da hatırına getirir.*” ibaresini ziyâde etmiştir.²⁰¹ Bu rivayette diğerlerinden farklı olarak insanın hatırına gelmeyecek şeylerin namaz esnasında şeytanın getireceği belirtilmektedir.

Bundan sonra verilecek hadisler yine Ebû Hureyre’den rivayet edilmiştir. Ancak önceki zikredilen rivayetler gibi ezan ve kametten bahsedilmemekte, kişinin namaz kılmaya kalktığı vakit şeytanın gelerek vesveseyle namazda şüpheye yol açtığı ifade edilir. Rivayetler şöyledir.

¹⁹⁸ Buhârî, “Sehv”, 22/69, (Hd. No: 1231); İbn Hâcer, Muhtasar Fethu’l-Bârî, c. 3, s.314.

¹⁹⁹ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1253).

²⁰⁰ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 389/83); Buhârî, “Ezan”, 10/3, (Hd. No: 608); “Amel-i fi-s’Salat”, 21/17, (Hd. No: 1222).

²⁰¹ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 389/84).

حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك عن ابن شهاب عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة رضي الله عنه : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال (إن أحدكم إذا قام يصلي جاء الشيطان فلبس عليه حتى لا يدري كم صلى فإذا وجد ذلك أحدكم فليسجد سجدتين وهو جالس)

Ebû Hureyre, Rasûlullah'dan şöyle rivayet etmiştir. “Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri bu durumla karşılaşırsa oturduğu zaman iki secde yapsın”.²⁰² Ebû Dâvûd, İbn Uyeyne, Ma'mer ve Leys bunun benzerini rivayet etmiştir, dedi. Ebû Dâvûd bu hadisin devamında aynı isnadla Mesleme'den rivayet edildiğini belirterek şu lafzın ziyade edildiğini ifade etmektedir. “Selamdan önce o kimse, oturur olduğu halde iki secde etsin.” Bir sonraki hadis ise yine aynı mana ve isnadla Muhammed b. Müslim Zühri'den rivayet edilmiştir.²⁰³

İbn Mâce bu hadisi küçük bir lafız farkıyla rivayet etmiştir. Rivayet şöyledir. Süfyan b. Veki' < Yunus b. Bekir < İbn İshak < Ez-Zühri < Ebi Seleme < Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “Şüphesiz şeytan birinize namaz esnasında gelerek, kendisi ile kalbi arasına girer (namazını karıştırır) hatta (biriniz) fazla veya noksan kıldığını bilemez. Artık bu hal olacağı zaman selam vermeden önce iki secde ediversin. Sonra selam versin.”²⁰⁴

Yine İbn Mâce'de nakledilen bir rivayet de şöyledir. Süfyan b. Veki' < Yunus b. Bekir < İbn İshak < Seleme b. Safvan b. Seleme < Ebû Seleme < Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Rasûlullah şöyle buyurmuştur. “Şüphesiz şeytan Âdemoğlu ile kalbi arasına girer. (Maksadından uzaklaştırır.) Artık, kaç rekât kıldığını bilemez. Bu hal adamın başına geleceği zaman selam vermeden önce iki secde etsin.”²⁰⁵

Tirmizî rivayeti ise genel olarak Buhârî ve Müslim rivayetiyle aynıdır. Bu hadis hakkında hasen sahihtir, değerlendirmesi yapılmıştır.²⁰⁶

²⁰² Buhârî, “Schv”, 22/7, (Hd. No: 1232); Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 389/82); Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/198, (Hd. No: 1030); Nesâî, “Schv”, 13/25, (Hd. No: 1252).

²⁰³ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/198, (Hd. No: 1031,1032);

²⁰⁴ İbn Mâce, “İkametü-s' Salat”, 5/135, (Hd. No: 1216).

²⁰⁵ İbn Mâce, “İkametü-s' Salat”, 5/136, (Hd. No: 1217).

²⁰⁶ Tirmizî, “Salat”, 2/291, (Hd. No: 397).

3.1.4. Abdullah b. Mes'ud'dan Rivayet Edilenler

Abdullah b. Mes'ud'dan yapılan nakillere bakıldığında aktarılan rivayetler şüpheye düşülmesi ve bundan sonraki yapılacak amel üzerinedir. Rivayetlere göre namaz kılan kişinin şüpheye düşmesi durumunda doğruyu araştırması ve doğru olduğuna kanaat getirdiği duruma göre hareket ederek namazı tamamlaması belirtilmektedir. Rivayetler şöyledir.

حدثنا علي بن محمد . حدثنا وكيع عن مسعر عن منصور عن إبراهيم عن علقمة عن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم (إذا شك احدكم في الصلاة فليتحرك الصواب ثم يسجد سجدتين)

Abdullah'dan rivayet edilmiştir. Şöyle dedi: Rasûlullah şöyle buyurmuştur. *“Biriniz namaz rekâtları sayısında şüphe ettiği zaman doğruyu taharri etsin (araştırın), sonra iki secde etsin.”*²⁰⁷

Bu hadisi Nesâî şu senedle rivayet etmiştir. Muhammed İbn Rafî' < Yahya b. Âdem < Mufaddal (İbn Mühelhil) < Mansur < İbrahim < Alkame < Abdullah, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor: “Biriniz namaz kılarken kaç rekât kıldım diye şüpheye düşerse; iyice düşünüp araştırın, doğru olan hangisiyse ona dayanarak namazını tamamlasın sonra iki secde yapın.” Râvinin: “Rasûlullah'ın söylediklerini istediğim gibi anlayamadım” ifadesiyle durumu izah etmiştir.²⁰⁸

حدثنا النفيلي، حدثنا محمد بن سلمة، عن خصيف، عن أبي عبيدة بن عبد الله، عن أبيه، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إذا كنت في صلاة فشككت في ثلاث، أو أربع، وأكبر ظنك على أربع تشهدت، ثم سجدت سجدتين وأنت جالس، قبل أن تسلم، ثم تشهدت أيضا، ثم تسلم

En-Nüfeyli < Muhammed b. Seleme < Husayf < Ebû Ubeyde b. Abdullah < Babasından rivayet etmiştir. Rasûlullah şöyle dedi: *“Sen namazda iken üç rekât mı, yoksa dört rekât mı kıldığında şüphe ettiğin ve zann-ı galibin dört rekât kıldığın şeklinde olduğu*

²⁰⁷ İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/133, (Hd. No: 1212).

²⁰⁸ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1240).

zaman, teşehhüde oturur sonra selâm vermeden oturduğun yerden iki defa secde yapar, sonra tekrar tahiyat okur ve selam verirsin."²⁰⁹

Rivayetin devamında Ebû Dâvud şöyle bir değerlendirmede bulunur. Bu hadisi Abdulvahid de Husayf'dan rivayet edildiği fakat Hz. Peygamber'e ref edilmediği belirtilmektedir. Abdulvahid'in düşüncesine Süfyan, Şerik ve İsrail'in de katıldığı, ancak hadisin metninde ihtilaf ettikleri, ayrıca onların hiçbirinin hadisi Hz. Peygamber'e isnad etmediği belirtilmektedir.²¹⁰

Bu hadisi Abdulvahid'in Husayf'tan rivayet ettiği, ancak Hz. Peygamber'e ref edilmediği ifade edilir. Ayrıca Ebû Ubeyde'nin babası Abdullah'tan hiçbir şey işitmediği ulema tarafından bilindiği, bu sebeple hadisin zayıf olduğu, ahkâma delil olmayacağı, bu hadisin işaret ettiği sehiv secdesinin selamdan sonra yapılacağına dair daha meşhur rivayetlerin olduğu ifade edilmektedir.²¹¹

Bu rivayetin isnadındaki Husayf hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ancak İbn Sa'd onun güvenilir olduğunu belirtmektedir.²¹² Beyhaki bu hadisi rivayet ettikten sonra, hadisin metin ve isnadında ihtilaf edildiğini, Husayf'ın kuvvetli olmadığını ve Ebû Ubeyde'nin babasından bir şey duymadığını belirttiği aktarılmaktadır. Ayrıca Husayf'ın hafıza yönünden zayıf olduğu, Ahmed b. Hanbel'inde bu görüşte olduğu belirtilmiş, İbn Main ve Ebû Zür'a ise sika kabul etmişlerdir. Ayrıca Husayf'ın hafıza olarak zaafiyeti olduğu, yoksa doğru sözlü ve güvenilirliği konusunda herhangi bir olumsuzluk olmadığı aktarılmıştır.²¹³

Yer verilen başlıklar altındaki rivayetlere bakıldığında şu kalıp kelimelerde geldiği görülmektedir.

Ebû Said-el Hudri rivayeti iki kalıpta gelmiştir.

1. Kalıp: Namazda şek < şekki atsın yakîn kesbettiğini esas alsın tavsiyesi < selamdan önce iki secde < şeytanın burnunu sürtme olur, sözü.

²⁰⁹ Ebû Dâvud, "Salât", 2/198, (Hd. No: 1028); Yeni-el- Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, c.4, s.92-93.

²¹⁰ Yeni-el- Kayapınar, a.g.e., c.4, s.92-93.

²¹¹ Yeni-el- Kayapınar, a.g.e., c.4, s.92-93.

²¹² Eşref Ali Tehanevi- Zafer Ahmed Tehânevî, İ'lâü's-Sünen (Hadislerle Hanefi Fıkhı), (Terc. İbrahim Tüfekçi, 1849-2014 No'lu Hadisler arası) Misvak Neşriyat, İstanbul, 2010, c.5 s.199-200

²¹³ Yeni-el- Kayapınar, a.g.e., c. 4, s. 93.

2. Kalıp: Namazda şek < bir rekât daha kılsın tavsiyesi < oturduğu yerden iki secde etsin, kelimeleri ortak kelimelerdir.

Abdurrahman b. Avf rivayetinin kalıbı ise şöyledir. Namazda şek < rekâtın azı üzere bina etsin tavsiyesi < selamdan önce iki secde yapsın, kelimeleriyle gelmiştir.

Ebû Hureyre rivayeti de iki kalıpta gelmiştir. Kalıplar şöyledir.

1. Kalıp: Namaza çağrı yapılması < şeytanın yellenerak kaçması < namazda insana vesvese vermesi < kişi kaç rekât kıldığını bilemez, şaşırır < oturduğu yerde iki secde yapsın, ifadesi.

2. Kalıp: Şeytanın namazda vesvese vermesi < kişi kaç rekât kıldığını bilemez, şaşırır < oturduğu yerde iki secde yapsın, ifadesi.

İbn Mes'ud rivayetinin kalıbı da şöyledir. Namazda şek < taharri (doğruyu araştırma) < iki secde etsin, şeklinde gelmiştir.

Ayrıca bu bölümde gelen Ebû Said el-Hudri rivayetiyle İbn Mesud rivayeti arasında çelişki gözükmemektedir. Çünkü yukarıda geçen Ebû Said rivayeti kesin olan üzerine namazın tamamlanması gerektiğini ifade ederken, İbn Mesud rivayeti ise araştırıp kanaatin ağır bastığı tarafa göre namazın tamamlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuya Ahmed b. Hanbel şöyle bir açıklık getirmiştir. “İbn Mesud hadisi imam için, Ebû Said hadisi tek başına namaz kılan için geçerlidir,” şeklinde yorumlamıştır. Diğer bir yorum ise şu şekildedir. İbn Hâcer’e göre “İbn Mesud hadisi kaç rekât kıldığını bilmeyen kimse hakkında, dolayısıyla o, ağırlıklı kanaati neyse namazı ona göre tamamlar. Ebû Said hadisi ise üç veya dört rekât kıldığında şüphesi olan hakkındadır. Bu nedenle onun şüpheyi izale etmesi ve namazını kesin olan rakam üzerine bina etmesi gerekir” demiştir. Hanefiler hadisleri “birisi kıldığı rekât konusunda görüşü ve zannı olan, diğeri ise herhangi bir kanaati olmayan hakkındadır diyerek cem ve telif etmişlerdir.”²¹⁴ Bu konudaki Ebû Hureyre hadisi hakkında, namazını bitirmiş ancak henüz selam vermemişken şüpheye düşenle ilgili olduğu yorumu yapılmıştır.²¹⁵

²¹⁴ Tehanevi, İ'lâü's-Sünen , c.5 s.220-21.

²¹⁵ Tehanevi, a.g.e., c.5 s.220-21.

3.2. Namazda Unutma veya Yanılmayla İlgili Rivayetler

Bu bölüme kadar verdiğimiz rivayetler genellikle uzun ve ayrıntılı rivayetlerdi. Bu başlık altında vereceğimiz rivayetler ise öncekilere göre daha kısadır. Verilen hadisler sanki yukarıda verilen rivayetlerle bağlantılı ya da onların bir bölümü gibi durmaktadır. Rivayetler şöyledir.

حدثنا محمد بن يحيى بن فارس، حدثنا محمد بن عبد الله بن المثنى، حدثني أشعث، عن محمد بن سيرين، عن خالد يعني الحذاء، عن أبي قلابة، عن أبي المهلب، عن عمران بن حصين، «أن النبي صلى الله عليه وسلم صلى بهم فسها، فسجد سجدتين، ثم تشهد، ثم سلم

İmran b. Husayn'dan nakledilen rivayet şöyledir: “*Rasûlullah sizden biriniz namazda yanılırsa iki secde yapın, sonra teşehhüd etsin sonra selam versin.*”²¹⁶ Bu hadisi Tirmizî de rivayet etmiş ve hadise hasen garip'tir demiştir. Bu konuda Muhammed b. Sirîn, Ebû Kılâbe'nin amcası olan Ebû Mühelleb'den bu hadisten başka hadiste rivâyet etmiştir. Muhammed bu hadisi Hâlid el-Hazza'dan Ebû Kılâbe'den ve Ebû Mühelleb'den rivâyet etmiştir. Ebû Mühelleb'in adı Abdurrahman b. Amr olduğu, ona Muaviye b. Amr da denildiği belirtilmiştir.²¹⁷ Ayrıca bu rivayette teşehhüden bahsedilmektedir. Hz. Peygamber'in sehiv için iki secde yaptıktan sonra teşehhüd yaparak selam verdiği anlaşılmaktadır. Bu konudaki diğer rivayetler de teşehhüden bahsedilmemektedir.

حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، حدثنا أبي، حدثنا الأعمش، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله، بهذا قال: «فإذا نسي أحدكم فليسجد سجدتين»

Abdullah'dan nakille bir rivayet şöyledir: “*Sizden biriniz namazda unuttuğu zaman iki secde yapın.*”²¹⁸ rivayeti “*Rasûlullah namaz kıldırdı... (Râvî İbrahim: Ya ziyâde etti ya noksan, dedi) Selam verdiği vakit kendisine: Yâ Rasûlullah namaz hakkında yeni bir şey mi var? diyenler oldu. Rasûlullah: Neymiş o? buyurdular. Soranlar: Namazı şöyle şöyle kıldın da!., dediler.*” rivayetiyle Ebû Dâvûd'da peş peşe verilmiş ve İbrahim'den sonraki râvinin Mansur olduğu belirtilmiş bu hadiste ise A'meş zikredilmiştir. Mansur'un olduğu rivayette “biriniz şek ederse doğruyu araştırsın” cümlesi geçerken A'meş'in olduğu bu rivayette

²¹⁶ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/201, (Hd. No: 1039).

²¹⁷ Tirmizî, “Salat”, 2/288, (Hd. No: 391).

²¹⁸ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/196, (Hd. No: 1021).

unutmaktan bahsedilmektedir. Ayrıca bu hadiste sehiv secdesinin yeri konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece unutan kişinin unuttuğu zaman iki secde yapması istenilmektedir.

Abdullah'tan nakledilen Nesâî de yer alan diğer bir rivayet daha vardır. Bu rivayetin diğerlerinden farkı şüpheye düşen kişinin araştırması ve selamdan sonra iki secde yapması yönündedir. Rivayet şöyledir. Muhammed b. Abdullah b. Mübarek el-Muharremi < Veki'mis'ar < Mansur < İbrahim < Alkame < Abdullah'tan Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *“Biriniz namaz kılarken şüpheye düşerse iyice düşünüp araştırsın ve selam verdikten sonra iki secde yapsın.”*²¹⁹

Sonraki rivayette ise araştırma veya düşünme kısmı bulunmaksızın namazında şüpheye düşen kişinin selamdan sonra iki secde yapması istenmektedir. Nesâî de peş peşe verilen üç rivayet aynı doğrultudadır. Rivayet ise şöyledir. Süveyd İbn Nasr < Abdullah < İbn Cüreyc < Abdullah b. Müsafi' < Ukbe İbn Muhammed İbn el-Haris < Abdullah İbn Cafer'den: Rasûlullah şöyle buyurmuştur. *“Kim ki namaz kılarken şüpheye düşerse, selam verdikten hemen sonra iki secde yapsın.”*²²⁰

Ayrıca Abdullah b. Cafer'den rivayet edilen bir hadiste şöyledir. Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *“Namazda şüpheye düşen iki selamdan sonra secde yapsın.”* Rivayetin devamında ise, Haccac'ın, bu secdelerin selam verdikten sonra yapılacağını, Ravh'ın ise secdelerin oturarak yapılacağını ifade ettiği nakledilmiştir.²²¹

Bir başka Nesâî rivayetinde ise vehme kapılanın durumu hakkında tavsiye vardır. Süveyd b. Nasr < Abdullah < Şu'be < Hakim < Ebâ Vâil < Abdullah'tan: *“Kim, namazı eksik kıldığı vehmine kapılırsa, doğru olanı araştırsın, namazdan sonra da oturduğu yerden iki secde (sehiv secdesi) yapsın.”*²²² Bu hadisin devamında yine Abdullah'tan bu hadise yakın başka bir hadis daha rivayet edilmiştir.²²³

حدثنا محمد بن يحيى . حدثنا محمد بن يوسف . حدثنا سفيان عن جابر عن المغيرة ابن شبيب
عن قيس بن أبي حازم عن المغيرة بن شعبة: - قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم

²¹⁹ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1241).

²²⁰ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1248, 1249, 1250).

²²¹ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1251).

²²² Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1245).

²²³ Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1246).

(إذا قام أحدكم من الركعتين فلم يستتم قائماً فليجلس . فإذا استتم قائماً فلا يجلس ويسجد سجدتي السهو)

Muğire b. Şu'be'den rivayet edilmiştir. Rasûlullah şöyle dedi. “*Biriniz ikinci rekâttan üçüncü rekâte kalktığı zaman tam doğrulmadan farkına varırsa hemen otursun. Tamamen doğrulunca farkına varırsa artık oturmasın. Namazın sonunda sehvin iki secdesini yapsın.*”²²⁴ Bu rivayette namaz kılan kişinin ikinci rekâttan kalktığı zamandan maksat teşehhüde oturmamasıdır. Buradan anlaşılıyor ki dört rekâtlı bir namaz kılan kişi eğer teşehhüdü unuttur da üçüncü rekâta yönelirse oturmuş ise oturarak teşehhüdü yapar. Doğrulamaya daha yakın ise o zaman namaza devam eder ve sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. Ebû Dâvûd bu hadise benzer bir hadis rivayet etmiştir. Ancak bu rivayet imam olarak namaz kıldırmanın durumu hakkındadır. Rivayet şöyledir.

حدثنا الحسن بن عمرو، عن عبد الله بن الوليد، عن سفيان، عن جابر يعني الجعفي، قال: حدثنا المغيرة بن شبيب الأحمسي، عن قيس بن أبي حازم، عن المغيرة بن شعبة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إذا قام الإمام في الركعتين، فإن ذكر قبل أن يستوي قائماً فليجلس، فإن استوى قائماً فلا يجلس، ويسجد سجدتي السهو

Muğire b. Şube'den: “*Rasûlullah, imam ikinci rekâta oturmadan kalkar, ayaküstü kalkmadan hatırlarsa, hemen otursun. Eğer ayaküstü dikilmişse oturmasın ve sehiv için iki secde yapsın*”, buyurdu. Ebû Dâvûd devamında, Cabir el-Cufi'nin benim şu kitabımda bundan başka hadis yoktur. dediği belirtilir.²²⁵ Bu hadisin râvileri arasında bulunan Cafer el-Cufi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları rivayet ettiği hadis ile amel edilmeyeceğini belirtirken, bazılarına göre ise sika bir râvi olduğu ifade edilir.²²⁶

Hz. Peygamber'in namazda yanıldığına dair buraya kadar zikredilen rivayetlerden farklı olarak Taberâni Hz. Aişe'den bir hadis nakletmiştir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber namazda yanılmış ancak selam vermeden önce iki secde yapmış ve sonrasında yapılması gerekenler konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Rivayet şöyledir.

²²⁴ İbn Mâce, “İkametü-s’Salat”, 5/131, (Hd. No: 1208).

²²⁵ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/201, (Hd. No: 1036); Yeniél- Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, c. 4, s. 100-101.

²²⁶ Sehârenfûrî, Bezlu'l-Mechûd, c. V, s. 416, 418.(Yeniél- Kayapınar, a.g.e., c.4 s. 100-101).

حدثنا محمد بن إسماعيل نا إسماعيل بن عبد الله نا حاتم بن عبيد الله النمري عن عيسى بن ميمون عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة أن النبي صلى الله عليه و سلم سها قبل التمام فسجد سجدي السهو قبل أن يسلم وقال من سها قبل التمام سجد سجدي السهو قبل أن يسلم وإذا سهى بعد التمام سجد سجدي السهو بعد أن يسلم

Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir. Aişe der ki: *“Rasûlullah namazını tamamlamadan yanıldı; ama selam vermeden önce iki defa secde yaptı ve buyurdu ki: Namazını tamamlamadan yanılan kişi selam vermeden önce iki tane sehiv secdesi yapsın. Namazını tamamladıktan sonra yanıldığını fark ederse selam verdikten sonra iki sehiv secdesi yapsın.”*²²⁷ Bu hadisi Taberani leyyin bir isnadla rivayet etmiştir, isnadında yer alan İsa b. Meymun el-Medeni el-Vasiti'yi, Hammad b. Seleme'nin tevsik edip bir seferinde Yahya'nın *“bir beisi yoktur”* demesine karşılık bir başka seferde *“beş para etmez”* demiş ve münekkid imamlarca zayıf addedildiği ifade edilir.²²⁸

Sonuç olarak, bu bölümde gelen rivayetlerin;

- 1- İmran b. Husayn,
- 2- Abdullah b. Mes'ud,
- 3- Abdullah b. Cafer,
- 4- Muğire b. Şu'be,
- 5- Hz. Aişe'den geldiği görülmektedir.

Bu rivayetlerin yukarıda yer verilen Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla benzerliği bulunmaktadır. Rivayetlere bakıldığında son kısımlarında geçen ifadeler yukarıdakilerle benzerlik göstermektedir. Buradaki rivayetler şayet onların devamı değil de farklı zamanlarda yaşanmış uygulamaları ifade ediyorsa, bu rivayetler Hz. Peygamber'in uygulamalarından sonra yaşanmış olaylardır. Çünkü burada insanların garip karşıladığı bir durum, herhangi bir sorun bulunmamakta, gayet normal bir şekilde olayı karşılamışlardır.

²²⁷ Taberani, Mu'cemul Evsat, c. VII, s. 311, (Hd. No: 7593)

²²⁸ Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Süleyman el-Mekki Rudânî, Cemu'l Fevaid min Cami'il Usul ve Mecma'iz Zevaid, Terc. Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul, 2007, c.2, s.176

4. NAMAZDA SEHİVLE İLGİLİ SAHABE UYGULAMALARI

Sahabe, İslam dinine ilk şahitlik eden, ilk inanan, İslam'ı yaşamak için ana yurtlarından ilk hicret eden, İslam'ın emirleriyle ilk amel eden ve dini bize ilk kaynaktan sağlam bir şekilde aktaranlar olarak bizler için ilkleri barındıran en önemli kılavuz konumundadır. Allah sahabe hakkında, “Muhâcir ve Ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar. Onlara, sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur,”²²⁹ buyurmuştur. Bu ayetle sahabenin uygulamaları peygamberi bir sünnet yoksa, bizler için yol gösterici olmaktadır. Zaten bazı islam hukukçuları Kitap, sünnet ve icmada hüküm bulunmayan konularda sahabe kavlini delil olarak kullandıkları ve bazı durumlarda da Hz. Peygamber'in sahabenin yapmış olduğu içtihadı uygun gördüğü ifade edilmektedir.²³⁰ Ayrıca Hz. Peygamber de ashabının uygulamalarını gözlemleyerek onların yanlışlarına müdahale etmiş, ses çıkarmadıkları ise “takrîri sünnet” olarak literatüre geçtiği görülmüştür.

İbadet ve muamelata dair tüm yönlerden bizlere yön veren sahabe, namazda sehiv konusundaki uygulamaları da bizlere örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sahabe yaşanan olayları bütün boyutlarıyla, Hz. Peygamber'in uygulamalarını bize aktarmakta, farklı bir durum varsa ona da icthadla karar verdikleri bilinmektedir.

4.1. Öğle Namazının Beş Rekât Kılınması

Öğle namazının beş rekât kılınmasıyla ilgili bize nakledilen sahabe uygulamaları mevcuttur. Bu konuda ilk vereceğimiz rivayet Alkame'nin bir öğle namazında dört rekât yerine beş rekât kıldırmasıyla ilgilidir. Nitekim Alkame namazı kıldırıp selam verdikten sonra cemaatten 5 rekât kıldırıldığı konusunda uyarı sonucu sehiv secdesi yaparak namazı tamamlıyor. Bunun sonucunda Alkame Hz. Peygamber'in de bu şekilde bir olayla karşılaştığını Abdullah b. Mesud rivayetiyle aktarıyor. Rivayet şöyledir.

²²⁹*Tevbe-9/100*

²³⁰ Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 250-254; Çalışkan, *Fıkıh Usûlü*, s.179.

حدثنا عثمان بن أبي شيبة - واللفظ له - حدثنا جرير، عن الحسن بن عبيد الله، عن إبراهيم بن سويد، قال: صلى بنا علقمة الظهر خمسا، فلما سلم، قال القوم: يا أبا شبل قد صليت خمسا، قال: كلا، ما فعلت، قالوا: بلى، قال: وكنت في ناحية القوم، وأنا غلام، فقلت: بلى، قد صليت خمسا، قال لي: وأنت أيضا، يا أعور تقول ذلك؟ قال قلت: نعم، قال: فانفتل فسجد سجدتين، ثم سلم، ثم قال: قال عبد الله: «صلى بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم خمسا»، فلما انفتل توشوش القوم بينهم، فقال «ما شأنكم؟» قالوا: يا رسول الله هل زيد في الصلاة؟ قال: «لا»، قالوا: فإنك قد صليت خمسا، فانفتل، ثم سجد سجدتين، ثم سلم، ثم قال: «إنما أنا بشر مثلكم أنسى كما تنسون» وزاد ابن نمير في حديثه «فإذا نسي أحدكم فليسجد سجدتين

Hadisi Osman İbn Ebû Şeybe rivayet etti. (Lafız onundur.) Dedi ki: Cerir < Hasan İbn Ubeydullah < İbrahim İbn Süveyd'den naklen rivayet etti. Alkame bize öğle namazını beş rek'at kıldırdı. Selam verince cemaat: “Ya Eba Şibil! Namazı beş rekât kıldırdın.” dediler, Alkame: “Hayır ben bunu yapmadım.” dedi.

—Cemaat: Hayır öyle yaptın dediler. Ben de cemaatin tarafında idim ve çocuktum.

—Ben dahi: Hay hay beş rek'at kıldırdın. dedim

—Alkame bana: Sende mi bunu söylüyorsun, Ey A' ver, dedi.

—Ben: Evet! Cevabını verdim.

Bunum üzerine hemen kibleye dönerek iki secde yaptı; sonra da selâm verdi. Daha sonra şunu söyledi:

— Abdullah (İbni Mes'ûd) dedi ki: Bize Rasûlullah namazı beş rek'ât kıldırdı. Namazdan çıkınca cemaat kendi aralarında fısıldaştılar. Rasûlullah:

«Size ne oluyor?» dedi. Cemaat:

— Yâ Rasûlullah! Acaba namaza ziyâde mi edildi? dediler. Rasûlullah: Hayır! cevabını verdi. Cemaat:

— Namazı beş rek'ât kıldın da! dediler. Bunun üzerine Peygamber kibleye döndü ve iki secde yaptı. Sonra selam verdi. Sonra, ben ancak sizin gibi bir insanım; sizin unuttuğunuz gibi

unuturum.” buyurdular.²³¹

Nesâî'nin daha sonraki rivayetleri de yine Alkame rivayetidir. Zikredilen rivayete göre daha kısa olan iki rivayet daha vardır. Birinci rivayet Malik b. Miğvel'den rivayet edilmiş ve namazda yanıldığından bahsedilmiş, beş rekât kıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Daha sonra cemaatin kendisine haber vermesi sonucu sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamış ve Rasûlullah'da böyle yaptı, demiş ancak Abdullah b. Mes'ud'un rivayeti aktarılmamıştır. Rivayet şöyledir.

Malik b. Miğvel şöyle demiştir: Şa'bî'den işittim şöyle diyordu: Alkame b. Kays namazında yanılmıştı. Namazı bitirince, araya konuşmalar girdikten sonra durumu kendisine haber verdiler. “Sende mi böyle oldu diyorsun Ey A'ver” dedi. O da “Evet” cevabını verince; hemen elbiselerini düzelterek iki sefer sehiv secdesi yaptı ve şöyle dedi: “Rasûlullah'da aynı şekilde yapmıştı.” Hakem'inde, Alkame'nin; namazı beş rekât kıldığını rivâyet ettiğini duydum,²³² dediği belirtilir.

Nesâî'deki diğer bir rivayet ise şöyledir. İbrahim'den rivâyete göre, Alkame namazı beş rekât kılmıştı, selâm verince; -İbrahim b. Süveyd diyor ki- “Ey Ebû Şibil! Beş rekât kıldın” dedi. O da: “Öyle mi ey A'ver” dedi ve hemen iki sehiv secdesi yaptı. Sonra şöyle dedi: “Rasûlullah'da böyle yapmıştı”.²³³ Konuyla ilgili ilk rivayet daha geniş kapsamlı olduğu halde, sonraki rivayetlerin ise daha kısa aktarıldığını görüyoruz. Bu rivayetlerde sehiv secdesi yaptıktan sonra Rasûlullah da böyle yaptı, denmekte, Abdullah'ın rivayeti nakledilmemektedir. Olayı aktaranın cemaat içinde olduğu ve çocuk veya genç yaşta olan İbrahim b. Süveyd olduğu anlaşılıyor. Bu olay Hz. Peygamber'den rivayet edilen ve dört rekâtlı namazı beş rekât kıldığına dair, Abdullah b. Mes'ud rivayetine çok benzemektedir. Ancak ne şerh kitaplarında ne de hadisi nakleden kitaplarda konuyla ilgili olarak hiçbir değerlendirme yapılmamıştır. Halbuki oradaki rivayette Alkame ve Abdullah b. Mes'ud bulunmakta ve olay aynen yaşanmaktadır. Buradaki fark ise isimlerin zikredilmesidir.

4.2. Akşam Namazının Eksik Kılınması

Sahabenin sehiv secdesine ait olaylardan bir tanesi de akşam namazının eksik kılınmasıyla ilgilidir. Bu rivayet Buhârî'de Hz. Peygamber'in Ebû Hureyre'den rivayet

²³¹ Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 572); Nesâî, “Sehv”, 13/26, (Hd. No: 1256).

²³² Nesâî, “Sehv”, 13/26, (Hd. No: 1257).

²³³ Nesâî, “Sehv”, 13/26, (Hd. No: 1258).

edilen öğle veya ikindi namazının iki rekât kılınmasıyla ilgili Zülyedeyn olayını anlatan rivayetin devamında verilmiştir. Bu rivayette Urve b. Zübeyr akşam namazını iki rekâta selam vermesi sonucu meydana gelen bir olay olup, eksik kalan kısmı tamamlayarak sehiv secdeleri yapmış ve Hz. Peygamber'in de bu şekilde yaptığını belirtmiştir. Rivayet şöyledir.

Sa'd şöyle demiştir: Urve b. Zübeyr'in akşam namazını iki rekât kıldığını gördüm. Selâm verdi ve konuştu. Sonra (yanıldığını anlayınca) eksik kalan rekâtı kılarak iki sehiv secdesi yaptı ve "Hz. Peygamber de böyle yaptı" dedi.²³⁴

Bu olaylara benzer bir olayı da İbn Sa'd'ın tabakatında rivayet ettiği belirtiliyor. Bu olayda ise rivayeti bize aktaranın sehiv konusunda tam bilgisi olmadığı anlaşılıyor. Ayrıca bu konudaki önceki rivayetlerden farklı olarak tesbih ile uyarı yapılmaktadır. Şöyle ki; Atâ b. Ebû Rebah anlatır. "Abdullah b. Zübeyr ile akşam namazını kıldım. İki rekât sonra selam verdi. Bunun üzerine cemaat –eksik kıldığını ikaz etmek için, subhânallah dedi. O'da cemaatle birlikte unuttuğu rekâtı kıldı ve selam verdi. Daha sonra iki kere secde etti. Olayı anlatan Ebû rebah şöyle devam eder. Alelacele İbn Abbas'a geldim ve olanları kendisine aktardım. O'da şöyle cevap verdi. Allah iyiliğini versin. Abdullah b. Zübeyr Rasûlullah'ın sünnetine aykırı davranmamış ki," demiştir. Bu olayı aktaran râvilerden biri hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak sonuç olarak hadisin hasen olduğu kanaatine varılmıştır. Zeylai'nin, hadisi Nasbu'r-Râye isimli kitabında şu senedle rivayet ettiği aktarılır. Ârim b. Fadl < Hammad b. Zeyd < Asel b. Süfyan < Atâ'dır. Hakkında söz edilen ravi Asel²³⁵ olduğu belirtilir.

4.3. Teşehhüde Oturmayan İmamın Tesbîh İle Uyarılması

Bir takım nakillerde sahabenin namaz kıldırırken yanılanlara arkada bulunan cemaatin tesbih ile uyarıda bulunduğu görülmektedir. Namazda yanılma durumu önceki bölümlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in bizzat yaşadığı olaylardı ve sahabe namazda yeni bir durum olduğu veya olabileceği düşüncesiyle Hz. Peygamber'e sormuşlardır. Burada ise artık sehiv secdesi namazın -yanılma veya unutma halleri- bir bölümü olmuş ve konuyu bilenler, Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde uygulamışlardır. Nitekim vereceğimiz rivayetlerde bu görülmektedir. Konuyla ilgili rivayetler şöyledir.

²³⁴ Buhârî, "Sehv", 22/2, (Hd. No: 1227); İbn Hâcer, Muhtasar Fethu'l-Bârî, c.3 s.309.

²³⁵ Tehanevi, İ'lâü's-Sünen , c.5 s.192.

حدثنا عبيد الله بن عمر الجشمي، حدثنا يزيد بن هارون، أخبرنا المسعودي، عن زياد بن علاقة، قال: صلى بنا المغيرة بن شعبة فنهض في الركعتين، قلنا: سبحان الله، قال: سبحان الله ومضى، فلما أتم صلاته وسلم، سجد سجدي السهو، فلما انصرف، قال: «رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم، يصنع كما صنعت

Ziyad b. İlaka'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Muğire b. Şu'be bize namaz kıldırıldı. İkinci rekâta oturmadan kalktı. Biz “subhânallah” dedik. O da “subhânallah” dedi ve devam etti. Namazı tamamladığı vakit, selam verip iki sehv secdesi yaptı. Namazdan kalkınca şöyle dedi: “*Rasûlullah'ı benim yaptığım gibi yaparken gördüm.*” Ebû Dâvûd hadisin devamında, hadisi İbn Ebû Leyla < Şabi'den < Muğire b. Şu'be'den böyle rivayet etmiştir. Yine bu hadisi Ebû Umeys < Sabit b. Ubey'den rivayet edip, “Muğire b. Şu'be bize namaz kıldırıldı,” diyerek Ziyad b. İlaka'nın hadisinin benzerini rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd, bu uygulamayı Sa'd b. Ebi Vakkas, İmran b. Husayn, Dahhak b. Kays ve Muaviye b. Ebi Süfyan'ın, Muğire b. Şu'be gibi yaptıklarını belirtmektedir. İbn Abbas ve Ömer b. Abdulaziz'in de aynı şekilde fetva verdikleri belirtilmektedir.²³⁶

Bu hadis, Tirmizî de Ahmed b. Meni' < Huşeym < İbn Ebi Leyla < Şa'bi < Muğire b. Şu'be'den rivayet edilmiştir. Bu rivayette farklı olarak “oturduğu yerde iki secde etti” ziyadesi vardır. Muğire b. Şu'be'nin hadisleri kendisinden müteaddit vecihlerden rivayet edilmiştir. Bazı muhaddisler Tirmizî'nin naklettiği senetteki İbn Ebû Leyla'yı hıfzı yönünden cerh etmektedirler. İbn Ebi Leyla'nın doğruluğundan şüphe edilmediği ancak hadisin sağlamını çürüğünden ayırt edemediği belirtilmektedir. Ayrıca, Süfyan < Cabir < Muğire b. Şübeyl < Kays b. Ebi Hazim < Muğire b. Şu'be'den rivayet edilmiştir. Ancak bazı ilim ehli Cabir el-Cafi'nin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Yahya b. Said ve Abdurrahman b. Mehdi'nin onu terk edenler arasında olduğu belirtilmektedir.²³⁷

Ziyad b. İlâka'dan şöyle rivayet edildi. “Muğire bize imam olup namaz kıldırıldı da iki rekât kılınca ka'deye oturmadan kalktı. Bunun üzerine arkasında bulunanlar “subhânallah” dediler. O da kalkın diye işaret etti. Namazını bitirince selam verdi, sehv için

²³⁶ Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/201, (Hd. No: 1037).

²³⁷ Tirmizî, “Salat”, 2/152, (Hd. No: 364); Osman Zeki Mollamehmetoğlu, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, Yunus Emre Yay. İstanbul, 1981, c.1, s. 256-57, (Hd. No: 361).

iki secde yaptı; selam verdi ve sonra dedi ki: Peygamber böyle yapmıştır.²³⁸ Tirmizî'nin, bu hadise hasen-sahih, dediği ifade edilir.

Tahavi, bu rivayetin biraz daha uzun şeklini nakletmiştir. İbn Merzuk < Ebû Âmir < İbrahim b. Tahman < Muğire b. Şübeyl < Kays b. Hazim naklediyor. Muğire b. Şu'be olayına devamla “Arkasında bulunanlar subhânallah diyerek kendisini ikaz ettik. O da subhânallah diyerek bizi fark ettiğini gösterdi. Ancak buna rağmen namaza devam etti. Namazı bitirdikten sonra da oturduğu yerden iki kez sehiv secdesi yaptı ve şöyle dedi: Hz. Peygamber bize namaz kıldırırken –ikinci rekâta yanılarak- ayağa kalktı ve namaza devam etti. Bitirince de oturduğu yerden iki kez sehiv secdesi yaptı ve şöyle buyurdu: “Sizden biri namaz kılariken oturması gerekirken ayağa kalkınca tam olarak doğrulmamışsa otursun. Bu durumda onun iki secde yapması gerekmez. Ayakta kalmayı tercih ederse de namazına devam etsin ve bitirdikten sonra da oturduğu yerden iki kez sehiv secdesi yapsın.” Hadisin isnadının sahih olduğu, râvilerinin İbn Merzuk ve Muğire b. Şübeyl hariç, kütübü sitte râvilerinden olduğu, İbn Merzuk'un Nesâî'nin râvisi ve güvenilir olduğu Muğire b. Şübeyl'in ise dördüncü tabakadan olup, kütübü siteden sünenlerin râvilerinden olduğu belirtilmiştir.²³⁹ Bu rivayet önceki bölümde²⁴⁰ verdiğimiz rivayetle benzerlik göstermekte bu rivayet biraz daha geniş kapsamlı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuda bir rivayette Sa'd b. Malik'in namaz kıldırırken ikinci rekâta teşehhüde oturmayıp üçüncü rekâta kalkması ve arkasında bulunan cemaatin tesbih ile uyarmasıyla ilgilidir. Rivayet şöyledir. Süleyman < Abdurrahman < Şu'be < Beyan Ebû Bişr-el Ahmesi < Kays b. Ebû Hazim şöyle anlatmıştır. Sa'd b. Malik bize namaz kıldırırken ikinci rekâta oturmayıp ayağa kalktı. Cemaat da kendisini uyarmak için subhânallah dedi. Kays'da subhânallah diyerek namaza devam etti ve selam verdikten sonra iki kez sehiv secdesi yaptı.²⁴¹

Bu konuda Nesâî rivayetinde yine namazda yanılan imamın tesbih ile uyarılması söz konusudur. Rabi İbn Süleyman < Şuayb İbn Leys < Muhammed İbn Aclan < Muhammed İbn Yusuf < Efendisi Osman < Ebû Yusuf'dan naklediyor. “*Muaviye cemaate imam olmuştu. Oturması gerekirken kıyama kalktı. Bunun üzerine cemaat “subhânallah” dedi.*

²³⁸ Tirmizî, “Salat”, 2/152, (Hd. No: 365); Mollamehmetoğlu, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, c.1, s.257 (Hd. No: 362).

²³⁹ Tehanevi, *İ'lâü's-Sünen*, c.5, s. 207-08.

²⁴⁰ Namazda unutulunca veya yanılınca yapılacaklar başlığı.

²⁴¹ Tehanevi, a.g.e., c.5, s. 194.

Ama o kıyama kalktığı için namazı ona göre tamamladı. Sonra da yerinden kalkmadan iki secde yaptı. Daha sonra minbere çıkarak şöyle dedi: Ben Rasûlullah'ın kim namazda bir şey unutursa böyle iki secde yapsın, dediğini işittim."²⁴² İmam olan Muaviye namazda oturmadan kalktığı belirtilirken, ayağa tam kalkmış olacak ki oturuş için geri dönüş yapmamış, önceki rivayetlerde gördüğümüz üzere kişinin namaz kılarken oturuşu unutmaması durumunda ayağa kalkması halinde kıyama kalkmış veya kalkması yakın ise oturuşa dönmeyip namazı tamamlayarak sehiv secdeleri yapılacağı belirtiyordu. Cemaate imam olan Muaviye'nin bu durumu bildiği ve ona göre hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Bu konuda Beyhaki'nin Süneni'nde Enes'ten şöyle bir rivayet aktarılır. "Enes ikinci namazının ikinci rekâtında oturması gerektiği halde ayağa kalkmaya davranırken cemaat ikaz etmek için subhânallah deyince hemen oturmuş, daha sonra da sehiv secdesi yapmıştır." Ayrıca Darekutnî'nin de el-İlel'inde rivayet ettiği ve "sünnet olan budur" şeklinde ilavede bulunduğu, haberi Yahya b. Said < Enes isnadıyla sadece Süleyman b. Bilal'den naklettiği ve râvilerinin güvenilir olduğu²⁴³ belirtilmiştir.

Bu başlık altında verilen tüm hadislerin dayandığı ve Hz. Peygamber'in böyle yaptığını gördük dedikleri rivayet ise şöyledir. Tahavi Şerhu Meani'l-Âsâr isimli eserinde şöyle nakletmiştir. Hüseyin b. Nasr < Yezid b. Harun < Mesudi < Ziyad < Muğire'den, şöyle anlatmıştır. "Hz. Peygamber bize namaz kıldırды ve iki rekât kıldıktan sonra yanılarak oturacak yerde ayağa kalktı. Bizde kendisini uyarmak için subhânallah dedik ama o namazına devam etti. Namazı bitirip de selam verince iki kere sehiv secdesi yaptı." Hüseyin b. Nasr bu rivayeti açık bir şekilde Hz. Peygamber'e dayandırmıştır. Buradaki râvilerin tümü güvenilir olduğu için hadisin isnadı sahihtir,²⁴⁴ denmiştir. Yine benzer bir rivayette Ebû Hureyre'den gelmiştir. Rivayete göre "Hz. Peygamber bir gün onlara ya ikinci ya da öğle namazını kıldırmış, sonra yanılarak oturmadan ayağa kalkmıştı. Cemaat kendisini ikaz etmek için subhânallah demişse de o namazına devam etmiş, bitirince de iki kere sehiv secdesi yapmış, ardından da selam vermiştir." Hadisi Bezzar'ın rivayet ettiğini ve râvilerinin güvenilir olduğu belirtilmiştir.²⁴⁵

Bu başlıkta yer verilen rivayetlerin Muğire b. Şu'be ve Sa'd b. Malik'in cemaate namaz kıldırması esnasında yapıldığına dair hadislerdir. Bu hadislerde cemaatin tesbihle

²⁴² Nesâî, "Sehv", 13/27, (Hd. No: 1260).

²⁴³ Tehanevi, İ'lâû's-Sünen , c.5, s. 206-07.

²⁴⁴ Tehanevi, a.g.e., c.5, s. 193.

²⁴⁵ Tehanevi, a.g.e., c.5, s. 206.

uyarıda bulunduğu ancak imamın namazına devam ettiği sonunda ise sehiv secdeleri yapıldığı aktarılmaktadır. Burada sahabenin Hz. Peygamber'den gördüğü şekilde sehiv secdelerini yaptığı görülmektedir.

4.4. Namazda Şüpheye Düşen veya Unutanın Durumu Hakkındaki Rivayetler

Namaz kılariken unutulması veya şüpheye düşülmesi durumlarında sahabenin yapmış olduğu uygulamalara dair rivayetlerde bulunmaktadır. Bu rivayetler şöyledir.

وحدثني عن مالك، عن عمر بن محمد بن زيد، عن سالم بن عبد الله، أن عبد الله بن عمر كان يقول: «إذا شك أحدكم في صلاته فليتوخ الذي يظن أنه نسي من صلاته، فليصله، ثم ليسجد سجدتي السهو وهو جالس

Abdullah b. Ömer derdi ki: *“Hanginiz namazda kaç rekât kıldığı hususunda şüphelenirse, düşünsün, kanaatinin kuvvetli olduğu şeye göre namazını kılsın. Sonra da oturuyorken iki sehiv secdesi yapsın.”*²⁴⁶

وحدثني عن مالك عن نافع، أن عبد الله بن عمر كان إذا سئل عن النسيان في الصلاة قال: «ليتوخ أحدكم الذي يظن أنه نسي من صلاته، فليصله

Nafi der ki: Abdullah b. Ömer'e *“Namazda unutan kimse ne yapmalı?”* diye sorulduğunda: *“Zihnen araştırsın, kanaatinin kuvvetli olduğu şeye göre namazını kılsın.”* diye cevap verdi.²⁴⁷

وحدثني عن مالك، عن عفيف بن عمرو السهمي عن عطاء بن يسار أنه قال سألت عبد الله بن عمرو بن العاص وكعب الأحبار عن الذي يشك في صلاته فلا يدري كم صلى أثلاثاً أم أربعاً؟ فكلاهما قال: «ليصل ركعة أخرى، ثم ليسجد سجدتين وهو جالس

Ata' b. Yesar der ki: Abdullah b. Amr b. As ve Ka'b-ul Ahbar'a namazı üç rekât mı, dört rekât mı kıldığı hususunda şüphelenen kimsenin ne yapması gerektiğini sordum, ikisi de: *“Bir rekât kılsın, sonra da oturuyorken iki secde daha yapsın”* dediler.²⁴⁸

²⁴⁶ Muvatta, “Salat”, 3/16, (Hd. No: 63).

²⁴⁷ Muvatta, “Salat”, 3/16.

²⁴⁸ Muvatta, “Salat”, 3/16, (Hd. No: 64).

Görüldüğü üzere bu kısımdaki rivayetlerde Hz. Peygamber'in yaptığı uygulamalara dair ifadeler yer almamakta, ne yapılması gerektiği konusunda yol gösterilmektedir.

4.5. Namazda Sehven Kıraat Yapılmadığı Durumlar

Sehiv secdesinin yapıldığı durumlardan birisine de namazda kıraatin yapılmaması durumunda olduğunu görmekteyiz. Rivayet şöyledir.

Tahavi Şerhu Meani'l-Âsâr adlı eserinde rivayet etmiştir. “Süleyman b. Şuayb < Abdurrahman b. Ziyad < Şu'be < İkrime b. Ammar el-Yemami < Damdam b. Cevs el-Hanefi < Abdurrahman b. Hanzala b. Er-Rahib'den nakline göre, “Hz. Ömer bir gün akşam namazını kaldırdı ve birinci rekâta hiçbir şey okumadı. Sıra ikinci rekâta gelince, iki kez Fatıha suresiyle bir sure okudu. Selam verdikten sonra da iki sehiv secdesi yaptı.” İsnadının hasen olduğu belirtilirken râvilerinin güvenilir, olduğu ifade edilmiştir.²⁴⁹

Bu rivayetlerden ortaya çıkan sonuca göre, sahabe karşılaştığı olayları ya Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde yapılmasını tavsiye ederek rivayetleri aktardığı ya da rivayetten bahsetmeden, kendileri şöyle şöyle yap şeklinde tavsiyelerde buldukları anlaşılmaktadır. Eğer sahabe namazda yanılma veya unutma durumuyla karşılaşırlarsa bildikleri şekli uygulayarak Rasûlullah böyle yaptı veya Rasûlullah'ın böyle yaptığını gördüm şeklinde beyanları bulunmaktadır.

5. HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDA UNUTMASININ HİKMETLERİ

Peygamberlerin unutmalarına dair konuyu önceki bölümde peygamberlerde unutma başlığı altında incelemiş ve hangi durumlarda unutabileceklerini, hangi durumlarda unutmayacaklarına dair görüşleri aktarmıştık. Bu bölümde ise insanların namazda unutma sebeplerine, Hz. Peygamber'in sehiv uygulamasına dair rivayetlere, sahabeye sehiv konusunda tavsiyelerine ve sahabenin uygulamış olduğu sehiv secdelerine dair rivayetlere yer verilmiştir.

İnsanların namazda unutma hâdiselerine bakıldığında nefis ve şeytanın iş birliğiyle dünyevi şeylere dalması, ibadete odaklanamaması gibi durumlarla meşgul olduğunu ve namazda bu sebeplerle unuttuğu veya yanıldığı daha önce ifade edilmişti. Acaba bu durum Hz. Peygamber içinde geçerli midir? Bu sorunun cevabı insan olması sebebiyle elbette ki

²⁴⁹ İbn Hâcer, Fethul Bâri, c.III, s.71; Tehanevi, İ'lâü's-Sünen , c. 5, s. 194

mümkündür, verilen rivayetlerde de bu durum görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in namazda yanılması diğer insanlarla aynı olmayabilir. Bu durum şöyle açıklanabilir.

Hz. Peygamber'in yanılmasının veya unutmasının tebliğde olmadığı ve bu konuda İslam bilginleri arasında ittifak olduğu daha önce zikredilmişti. Şimdi burada ise şu konuya dikkat etmek gerekir. Hz. Peygamber her halükârda kendisinin de bizler gibi insan olduğunu bizim gibi kendisinin de yanılabilirliğini, unutabileceğini rivayetlerde belirtiliyor. Namazdaki yanılmasının fiillerinde olduğunu, namaz emrinin tebliğinde herhangi bir yanılma söz konusu olmadığını görülmektedir. Konuya bir başka açıdan bakacak olursak, Kur'an'da namazın nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı bir tarif bulunmamaktadır. Belki de bu yanılmaları Hz. Peygamber'in sünnetinde yer alması için hakkın bizlere rahmetidir. Kâdî İyâz Hz. Peygamber'in bu yanılmalarını Allah'ın hikmeti, peygambere uyulmak için gösterilen yol olduğunu belirterek, bilfiil tebliğ etmek sözle tebliğ etmekten daha açık ve ihtimalleri daha yok edicidir,²⁵⁰ demektedir.

Hz. Peygamber'in namazda yanılmasında, namaza kendisini tam olarak vermediği anlamı çıkmamaktadır. Bu konudaki şu görüşü aktarmakta fayda vardır. *“Unutma müstesna, bütün peygamberlerin namazda yanılmaları caizdir. Çünkü unutma gaflet ve afeftir. Yanılma ise kalbin meşguliyetinden meydana gelen bir olaydır. Rasûlullah namazda yanılır ancak büsbütün gaflet etmezdi, o'nun namazdaki harekâtı ancak namazdaki rükû, sücud gibi şeylerle meşguliyeti idi.”*²⁵¹ Buradan anlaşılıyor ki Hz. Peygamber'in yanılması huşusuzluk değil anlık bir unutmadır. Çünkü rivayete göre Hz. Peygamber: *“Kalk ey Bilal bizi dinlendir,”*²⁵² dediği aktarılmaktadır. Buradan Hz. Peygamber namazda rahat ettiği, dinlendiği, huzur bulduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in hem namazla bizi dinlendir deyip hem de namazda başka şeyler düşünmesi ihtimal dışı görülmektedir.

Ayrıca rivayetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in namazda yanılmalarından sonra bazılarında yanılma olmadığı konusunda karşı çıktığı, ancak sahabenin olayı doğrulaması sonucunda sehiv secdesi yaptığı görülmektedir. Bu olay şöyle değerlendirilmektedir. Hz. Peygamber'in karşı çıkmasını unutturma olduğunu ve Kur'an'ı ezberleyip unutma konusundaki sözlerinden hareketle, burada da sünnet için Hz.

²⁵⁰ Kadî İyâz, *Şifa-i Şerif*, s.562.

²⁵¹ Ahmet Madazlı, *“Öğrenilen, Ezberlenen Sure ve Ayetleri Unutmak”*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Kayseri, 1986, ss. 269-282, s. 270.

²⁵² Ebû Dâvud, *“Edeb”*,40/84 (Hd. No: 4986); Ahmed b. Hanbel, XXXVIII/178, 225 (Hd. No: 23088, 23154)

Peygambere unutturulduğu belirtilmektedir.²⁵³ Bunun amacının ümmet böyle bir olayla karşı karşıya geldiği zaman örneksiz kalmaması, daha sonraki zamanlarda onların ne yapacağı konusunda bir dayanağı olması ve ona göre hareket ederek sünnete uygun hareket etmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Tezimizin konusu olan sehiv ve sehiv secdesine dair rivayetleri şöyle özetlemek mümkündür.

1- Abdullah b. Buhayne'den rivayet edilen dört rekâtlı bir namazın ikinci rekâtında teşehhüde oturmadan ayağa kalması.

2- Ebû Hureyre'den rivayet edilen Zülyedeyn olayıyla ilgili olarak dört rekâtlı namazlardan birinde ikinci rekâta selam verilmesi.

3- İmran b. Husayn ve Muaviye b. Hudeyc'den rivayet edilen dört rekâtlı bir namazın üç rekât kılınmasına dair rivayetler.

4- Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen dört rekâtlı namazlardan birinin beş rekâta selam verilmesine dair rivayetler.

5- Ebû Saîd el-Hudrî, Abdurrahman b. Avf, Ebû Hureyre ve Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen namazda şüpheye düşülmesi durumuyla ilgili rivayetler.²⁵⁴

Zikredilen rivayetlerin bu beş başlık etrafında şekillendiği görülmektedir. Namazda sehiv konusunda, Buhârî'de sehiv başlığı altında 9, Müslim'de 21, Ebû Dâvûd'da 29 rivayet yer almaktadır. Bu kaynaklarda zikredilen rivayetlerin sıhhati konusunda olumsuz bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir.

²⁵³ Canan, *Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi*, s. 34-35.

²⁵⁴ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1978, c.3, s. 464.

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

FUKAHA VE SEHİV SECDESİ

Sehvin kelime ve ıstılahî anlamına giriş bölümünde yer verilmişti. Bu başlık altında ise namazda yapılan bir hata veya unutma sonucunda yapılan sehiv secdesinden bahsedilecektir. Sehiv secdesi denince, Hz. Peygamber'den gelen nakillere göre namazın sonunda yapılan ilave secdeler anlaşılmaktadır. Bunlar namazın normal seyrinde olmayıp, ziyade yapılan secdelerdir. Önceki bölümde de bahsedildiği üzere, yanılma veya unutma durumlarında ortaya çıkmaktadır. Yani sehiv ile ilave secdeler arasında bir sebep sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Eğer ki kişi yanılır ya da hata ederse bu secdelerle namazını kurtarmakta, namazın eksik kalan kısmı telafi edilebilmektedir. Sehiv secdesi adeta namazı şeytanın şerrinden, vesvasından kurtarma yolu/yöntemidir. Çünkü insanı bu olaylara - unutma veya hataya- götüren sebeplerden biri de şeytandır. Bu hususta (önceki bölümde geçti.) Hz. Peygamber'den şöyle nakledilir: Ebû Hureyre'den *“Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri bu durumla karşılaşarsa oturduğu zaman iki secde yapsın”*.²⁵⁵ Bu hadis namazdaki yanılmaya veya hataya şeytanın sebep olduğunun delilidir.

Namaz kılan kimse, dalıp üç mü dört mü kıldığını bilemez ve bu olay ilk defa başına gelirse, namazın iade edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Abdullah b. Ömer'in Rasûlullah'ın: *“Kim namazında şüphe ederse, üç rekât mı yoksa dört rekât mı kıldığını bilemezse namazını yeniden kılsın,”* dediğini rivayet eder.²⁵⁶ Tabi ki bu olay (namazda yanılma) kişinin başına ilk defa geliyorsa böyledir. Aksi takdirde insan, bir defa iki defa

²⁵⁵ Buhârî, “Sehv”, 22/5, (Hd. No: 1232); Müslim, “Mesâcid”, 5/19, (Hd. No: 389/82); Ebû Dâvûd, “Salat”, 2/198, (Hd. No: 1030); Nesâî, “Sehv”, 13/25, (Hd. No: 1252).

²⁵⁶ Ebu Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Sehl Ahmed Serahsi, el-Mebsut, Terc. Komisyon-Editör: M. Cevat Akşit, Gümüşev Yay., İstanbul, 2008, c.1, s.386-87.

namazı tekrar edelim derken bu olayın ardı arkası kesilmez ve kişi namazında üşengeçliğe düşerek namazında zafiyet meydana gelir ki dinimiz böyle bir şeyi asla istemez.

Sehiv secdesi hakkında, “Secde için bir hüküm, bir sebep, bir mahal ve bir sıfat vardır. Bunların hepsi hakkında mezheplerde tafsilat vardır.”²⁵⁷ denilmektedir. Şimdi bunları sırasıyla incelemeye çalışalım.

1. Fıkıh Mezheplerinin Sehiv Secdesine Bakışı

Sehiv secdesinin meşruluğu konusunda ihtilaf yoktur. Tüm mezhep imamları bu konuda görüşlerini beyan etmiş, nasıl ve ne şekilde hangi durumlarda yapılacağı konusunda kitaplarında başlık açmak suretiyle konuya değinmişlerdir. Bunun aksini ifade eden bir görüş bulunmamaktadır. Sehiv secdesinin meşru oluşunun delili olarak da, Hz. Peygamber’den rivayet edilen önceki bölümde geçen tüm rivayetler verilebilir. Çünkü çalışmada yer verilen bütün rivayetlerde onun sehiv secdesi yaptığı görülmektedir.

Hz. Peygamber hayatta iken ortaya çıkan olaylara ilk başta Kur’an (Vahiy) eksenli bakılıyor, eğer ki Kur’an’da bir hüküm yoksa Hz. Peygamber’in sünnetine göre amel ediliyordu. Bu bakımdan, sünnette yer alan hükümler, Kur’an’da yer alan hükümleri te’yid etme ve açıklama niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu yönüyle de sünnet, İslâm Hukukunun ikinci kaynağı olarak kabul edilmektedir.²⁵⁸ İslam dininin temel kaynakları arasında kitap ve sünnet genel kabul görmüş dört büyük mezhep tarafından kabul edilen bir durumdur.

Namazın farziyetiyle ilgili ana hükümler kitap ile sabit olmakla beraber, diğer hususları Hz. Peygamber’in sünnetinden öğreniyoruz. Namazda sehiv konusunda ise kitapta bir hüküm bulunmamakta olup, bu konudaki bilgileri de ikinci kaynağımız sünnette bulunmaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber’in sünnetinde sehiv konusundaki hadiseleri Ahmed b. Hanbel’in şu sözleriyle özetlemek mümkündür.

“İmam Ahmed b. Hanbel demiştir ki: Hz. Peygamber’den beş şey ezberledik:

1. İki rekâta selam verdi, sonra secde etti.
2. Üç rekâta selam verdi, sonra secde etti.

²⁵⁷ Abdurrahman b. Muhammed b. İvaz el-Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, Terc. Hasan Ege, Bahar yay. İstanbul, 1971 c.1, s.406

²⁵⁸ Çalışkan, Fıkıh Usûlü, s.138.

3. Fazla yaptı, sonra secde etti.
4. Eksik yaptı, sonra secde etti.
5. İkinci rekâttan sonra teşehhüt için oturmaksızın ayağa kalktı.”²⁵⁹

1.1. Sehiv Secdesinin Hükümü

Sehiv secdesinin hükümü konusunda mezhepler arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunun sebebi olarak Hz. Peygamber’in namazda sehiv ettiğine dair rivayetlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Önceki bölümde görüldüğü üzere Hz. Peygamber’in uygulamaları konusunda farklı rivayetler vardır. Bu rivayetlerden yola çıkan mezhep imamları kendi belirledikleri esaslar çerçevesinde sehiv secdesini değerlendirmişlerdir.

1.1.1. Hanefi Mezhebi

Hanefi kaynaklar ibadetlerin eksiksiz yapılmasının vacib olduğunu, dolayısıyla sehiv secdesinin ibadetteki eksikliği gidermesi sebebiyle secdelerin hükmünün de vacib olduğunu ifade ederler.²⁶⁰ Hanefî fakih Ebû'l Hasen el-Kerhi, “İmam yanılırsa ona uyan cemaatin secde etmesi vacip olur sözünden hareketle bu secdeyi vacip kabul eder”.²⁶¹ Başka bir kaynakta sehiv secdesinin vacip olması vaktin elverişli olmasına bağlanır. Eğer bir kimse sabah namazını kılarken güneş doğacak olsa ve sehvi gerektiren bir durum hasıl olsa vaktin çıkma durumu olduğu için secde sakıt olur,²⁶² denilmiştir. Ayrıca bu konuda kişinin namazdan çıkınca abdestinin kaçacağı gibi bir durum olsa, sehiv secdesinin yine düşeceği belirtilmiştir. Bütün bunlardan sehiv secdesini yapmak için kişinin namazını bina etmesine engel bir durumun olmaması gerektiği anlaşılmaktadır.²⁶³

Hanefilerin çoğunluğuna göre sehiv secdesinin vacib olduğu, sehiv secdesini terk edenin günahkar olacağı, fakat namazının bâtil olmayacağı belirtilmektedir. Çünkü sehiv secdesi kaybolmuş bir işin tazmini olduğu, bir şeyin tazmininin de vacip olacağı ifade

²⁵⁹ Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâli el-Makdisî (v. 620/1223), el-Muğni Muhtasarı (Delilleriyle Hanbeli Fıkhı, Terc. A.Alparslan Tuncer), Karınca-Polen Yay. İstanbul, 2015, c.1, s. 305.

²⁶⁰ Serahsi, Mebsut, c.1, s.386

²⁶¹ Serahsi, a.g.e., c.1, s.386

²⁶² Fetevayı Hindiyye Ansiklopedik İslam Fıkhı, Terc. Mustafa Efe, Huzur Yay. İstanbul, ty., c. 1 s. 421

²⁶³ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkh Kitabı, c.1, s.406

edilir.²⁶⁴ Diğer bir kaynakta ise Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre vacip olduğu, terk etmenin günah olduğu, ama namazın bozulmayacağı, günahattan çıkmak için ise namazı îade etmenin gerekli olduğunu bildirmişlerdir.²⁶⁵

Bunlardan başka, Muhit'te, Kuduri'den naklen sehiv secdesinin sünnet olduğu belirtilmişse de zahir rivayete göre vacip olduğu ifade edilmiştir. Sebep olarak ise secdenin namazdaki bir eksikliği tamamlamak için olduğu belirtilmiştir. Buna örnek olarak ise nasıl ki hacda bir eksiklik oluşur da ceza kurbanlarıyla bu telafi edilirse -ki bunun hükmü vacip kabul edilmiştir-, bu da aynen o şekilde vacip kabul edilmiş, ayrıca Hz. Peygamber'in sahih hadislerde emretmesi ve bu uygulamaya devam etmesi de bunun göstergesidir, denilmiştir.²⁶⁶

Sonuç olarak Hanefi mezhebi, Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen "*Rasûlullah namaz kıldırda da; ya ziyade eyledi, ya da noksan bıraktı. (İbrahim: Bu vehm bendendir, dedi.) Bunun üzerine: Ya Rasûlullah namaza bir şey mi ziyade edildi? denildi. Rasûlullah (sav): "Ben ancak bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Biriniz unuttuğu vakit, oturduğu halde iki secde yapsın". buyurdu. Sonra peygamber kibleye dönerek iki secde etti.*"²⁶⁷ hadisini delil göstererek buradaki emrin yerine getirilmesi gereken bir durum olduğunu belirtmişlerdir.²⁶⁸ Buna karşılık, bazı Hanefi fakihler de "yanılma secdesi yapmak için dönmek teşehhüdü kaldırmaz," sözü delil getirilerek bu secdenin sünnet olduğunu söylemişlerdir. Eğer vacip olsaydı tilavet secdesinde olduğu gibi teşehhüdü kaldırırdı diyenler de olmuştur.²⁶⁹

Hanefiler cuma veya bayram namazı gibi kalabalık cemaatin olduğu namazlarda, karışıklığa meydan vermemek için sehiv secdelerinin terk edilebileceğini hatta evla olanın bu olduğunu da söylemişlerdir.²⁷⁰

²⁶⁴ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c.2, s.216; Ceziri, a.g.e., c.1, s.406

²⁶⁵ Hatipoğlu, *Süneni İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c.3, s.574.

²⁶⁶ Muhammed Emîn b. Ömer İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Durrü'l-Muhtar*, Terc. Ahmed Davudoğlu, Şamil Yay., İstanbul, 1983, c. III, s. 158.

²⁶⁷ Müslim, "Mesâcid", 5/19, (Hd. No: 572/94); İbn Mâce, "İkametü-s' Salat", 5/129, (Hd. No: 1203).

²⁶⁸ Hatipoğlu, *Süneni İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c.3, s.571-574; Yenieli- Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, s.4, s.81-82; İbn Hâcer, *Muhtasar Fethu'l-Bârî*, c 3, s. 306.

²⁶⁹ Serahsi, *Mebcut*, c.1 s.386.

²⁷⁰ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, c.1 s.406.

1.1.2. Şafii Mezhebi

Şafiilere göre sehiv secdesi, sebeplerden²⁷¹ birinin meydana gelmesi durumunda yapılmasının sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Hüküm sünnet olduğu için, kişinin de sebepler meydana geldiği halde sehiv secdesini yapmadığı zaman namazının bozulmayacağını ifade etmektedirler.²⁷²

Şafilere secdenin sünnet oluşuna Ebû Hureyre'den rivayet edilen şu hadisi delil gösterirler: *“Hz. Peygamber bize öğleyi -veya ikindiye- kaldırdı. İkinci rekâta selam verdi. Zülyedeyn O'na: Ey Allah'ın Rasûl'ü namaz kısaldı mı? diye sordu. Hz. Peygamber ahabına: Söylediği doğru mu? diye sordu. Ashab evet deyince, Hz. Peygamber, iki rekât daha kaldırdı, sonra iki secde yaptı.”*²⁷³

Şafilere sadece, imama uyan kişinin, eğer imam sehiv secdesi yaparsa imama birlikte sehiv secdesi yapması gerekliliği konusunda vacipliği kabul etmişlerdir. Me'mum (imama uyan kişi), eğer imama uymayıp secdeleri terk ederse namazının batıl olacağı ifade edilmiştir. Bundan dolayı, sehiv secdesi bazen vacib, bazen sünnet olur. Vacib olması muktedirinin imama uyması durumundadır. Sünnet olması ise sebeplerden birinin vaki olması durumunda olur,²⁷⁴ denilmiştir. Ya da ilk teşehhüd gibi müekked bir sünneti terk ederek sonraki rekâta kalkan kişi, kıyam haline yakın ise geri dönmeyerek namazına devam eder. Eğer geri döner ise namazının batıl olacağı ifade edilir. Unutarak veya bilmeyerek geri döner ise namazının batıl olmayacağı ancak sehiv secdesi yapması gerektiği belirtilerek bunun hükmünün ise sünnet olduğu belirtilir.

Görüldüğü üzere Hanefilerin aksine Şafilere, sehiv secdesinin hükmünü, sünnet olarak kabul etmekte ve terkedilmesi durumunda namazın bozulmayacağını belirtmektedirler.

1.1.3. Maliki Mezhebi

Maliki fakih Kurtubi, sehiv secdesinin farzını yoksa vacip mi olduğu konusunun ihtilafı olduğunu belirtir. Maliki'lere göre namazın fiillerinde ve sözlerinde ziyade veya

²⁷¹ Sebepler sonraki bölümde verilecektir.

²⁷² Mustafa el-Hin- Mustafa el-Buğa- Ali Şerbecî, Büyük Şafii Fıkhı, Terc. Ali Arslan, Arslan Yay. İstanbul, 1994, c.1, s. 133.

²⁷³ Buhârî, “Sehv”, 22/3, (Hd. No: 1227); Nesâî, “Sehv”, 13/22, (Hd. No: 1230); İbn Hâcer, Muhtasar Fethu'l-Bârî, c. 3, s. 309.

²⁷⁴ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkhı Kitabı, c.1, s.408.

noksan olması arasında fark vardır. Namazda eksilme olması durumunda sehiv secdesi vacip, ziyade olması durumunda mendup kabul edilmektedir.²⁷⁵

Başka bir görüşe göre ise, Maliki mezhebi de Şafi mezhebi gibi sehiv secdesinin hükmünün hem imam için hem de münferid kılınan namaz için sünnet olduğunu belirtmektedir. Namaz kılan kişi imamın arkasında ona uymuş iken yanılrsa bile imamın muktedî'den onu yükleneceği, imam namazda yanılmış ise imama uyanın imamlarla birlikte sehiv secdesi yapması gerektiği ifade edilir. Eğer imama uymaz ise namazı batıl olacağı söylenir. İmam ve münferidin namaz kılariken sehiv secdelerini terk etmeleri durumunda secdenin mahalli selamdan sonra ise herhangi bir vakitte secde yapılacağı ifade edilir. Selamdan önce ise terk edilen fiil namazın sünnetlerin üç tanesi ve terk kasten yapılmışsa namazı batıl olur, sehven ise selamdan sonra namaza mani bir durum olmamışsa (hades gibi) secdeleri yapar ve namazı sahih olacağı söylenmiştir.²⁷⁶ Ayrıca genel kabul gören bu durumun dışında bazı Maliki fakihler sehiv secdesinin namazda bir eksiklik sebebiyle olması durumunda vacib kabul etmişlerdir.²⁷⁷

1.1.4. Hanbeli Mezhebi

Hanbelilere göre sehiv secdesi bazen vacip, bazen sünnet, bazen de mübah olmaktadır. Bunun sebebi olarak, sehiv secdesinin hükmünün farklı olması, sebeplerinin muhtelif olmasından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.²⁷⁸ Bu durumların imamlarla veya münferiden kılan kimseler için aynen geçerli olduğu söylenir.

Hanbeli mezhebine göre namazda sehiv secdesi üç duruma bağlanmıştır. Bunlar noksanlık, fazlalık ve şüphe durumudur. Bundan dolayı yapılacak hüküm açıklamaları bu sebepler üzerine bina edilmiştir. Örnek verecek olursak; namazda kıyamda iken Fatıha suresinin yanında tahiyat duasını okuyan kişi fazlalık yapmış olur veya ka'de de iken tahiyatın yanında fatıha okumakta böyledir. Böyle bir durumda fiili olarak namazında fazlalık yapan kişi için sehiv secdesinin hükmü vacib olur. Mubaha örnek olarak ise namazın sünnetlerinden birini terk edilmesi sonucu yapılan secdeye denilmektedir.²⁷⁹

²⁷⁵ Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, (v. 595/1198), Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid, Kahire, 1995, c.1, s. 448.

²⁷⁶ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1, s.407.

²⁷⁷ Boynukalın, "Sehiv", XXXVI, s. 318-319.

²⁷⁸ Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı, Terc. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., 7. Baskı, İstanbul, 1993, c.2, 635-648.

²⁷⁹ Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı, c.2, s.635-648.

Görüldüğü üzere Hanbeli Mezhebinde sehiv secdesi için tek bir hüküm bulunmamakta, ortaya çıkan durumun sebeplerine göre hüküm verildiği anlaşılmaktadır.

1.2. Sehiv Secdesinin Sebebi

Sehiv secdesinin yapılması için bir sebebin olması gerekir. Öyle ki mezhepler kendi koydukları kıstaslara göre sebepler belirlemişler ve bu sebeplerin sonucunda sehiv secdesi yapılmasını istemişlerdir. Secdenin hükmünde olduğu gibi sebebinin de mezheplere göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Şimdi mezhepleri sehiv secdesinin yapılmasındaki sebep açısından kısaca incelemeye çalışalım.

1.2.1. Hanefi Mezhebi

Hanefilerin sehiv secdesinin sebeplerine bakış açılarını beş başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- 1- Bir kimsenin kıldığı namazda rükünleri tekrar etmesi,
- 2- Rükünlerden birinin öne alınması veya geciktirilmesi,
- 3- Kılınan rekât sayısında şüphe edilmesi,
- 4- Selam verilmesi gerekirken sehven ayağa kalkılması,
- 5- Vacibin terk edilmesi, olarak açıklanmaktadır.²⁸⁰

Bir başka kaynakta ise bu beş madde şöyle sıralanır:

- 1- Bir kimsenin kıldığı namazda, rekâtları fazla veya noksan kılması,
- 2- Farz olan son oturuşu yapmadan ayağa kalkması,
- 3- Farz namazların birinci oturuşunu yapmayıp üçüncü rekâta kalkması,
- 4- Bir rüknü başka bir rükünden önce yapması yani sırayı bozması,
- 5- Vaciplerden birini terk etmesi, şeklinde ifade edilmektedir.²⁸¹

Yukarıda sayılan hususlara birer örnek vermek gerekirse, rükünlerin tekrar edilmesine, birden fazla ruku yapmayı, rükunların öne alınmasından maksat, kıraatı

²⁸⁰ Boynukalın, “*Sehiv*”, XXXVI, s. 318.

²⁸¹ Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, c.2, s.635-648.

yapmadan rükûa gitmek, rekât sayısında tereddüt yaşanmasına, ikinci bölümde rivayetlerde geçtiği üzere iki mi kıldım üç mü kıldım arasında kalmak, selam vermeden ayağa kalkmaya, rivayetlerde geçtiği üzere beşinci rekâta kalkılması, örnek olarak verilebilir.²⁸² Vacipler ise aşağıda tek tek verilecektir.

Hanefilerin namazın vacipleri olarak kabul ettiği hususlar şöyledir.

1. Fatiha'nın kıraatidir. Farzın ilk iki rekâtında veya nafîle ve vitrin herhangi bir rekâtında Fatiha'nın hepsini veya çoğunu terk ederse,
2. Zammı suredir. Bir sure, üç kısa ayet veya bir uzun ayet okunmazsa,
3. Kıratı farzın ilk iki rekâtına tayin etmektir. Son iki rekâta ya da iki ile üçüncü rekâta tayin ederse,
4. Bir rekâta tertib olunan fiilde tertibe riayet etmektir. Secdeleri peş peşe yapmak gibi.
5. Ruku ve sucuuda tuma'ninedir. Tuma'nineyi²⁸³ terk ederse,
6. Kâde-i ûlâ'dır. Üç ve dört rekâtlı namazlarda ikinci rekâtın sonunda oturmadır. Bu oturuşun terk edilirse,
7. Teşehhüd okumaktır. Onu sehven terkederse,
8. Vitrin kunutu'dur. Onu sehven terk edip rukua giderse,
9. Kunut tekbiridir. Tekbirlerini sehven terk ederse,
10. Bayram namazını ikinci rekâtının rükû tekbiridir. Bu sehven terk edilirse.
11. Vacib olduğu yerlerde imamın aşîkar ve gizli okumasıdır. Aşîkar okunacak yerde gizli, gizli okunacak yerde aşîkar okursa, sehiv secdesi yapmak vacib olur,²⁸⁴ demişlerdir.

Kitab'ul-Mebcut'ta da namazın fiillerinde eksiltme veya artırma olması halinde sehiv secdesi yapılacağı belirtilmiş ve bu durumlar şu şekilde tespit edilmiştir. Namazın fiillerinde eksilme veya artmaya göre belirlemişlerdir. Bir kimse kalkması gereken yerde otursa veya oturması gereken yerde kalksa bu durumda sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü ya namaza ekleme yapmış olacak ya da eksiklik yapacak. Hanefi âlimlere göre namaz zikirler üzerine değil fiiller üzerine kurulmuştur. Mesela namazda Subhaneke'nin veya euzu besmelenin terk edilmesi namazda büyük bir değişikliğe sebep olmaz. Bundan dolayı sehiv secdesi

²⁸² Boynukalın, "Sehiv", XXXVI, s. 318.

²⁸³ Secdede ve iki secde arasında bir miktar beklemeye tume'nîne denir, rükûdaki tume'nînenin hükmüyle aynıdır.

²⁸⁴ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1 s.414-16.

gerekmeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca bayram namazı tekbirleri, vitrin Kunut duası ve namazın teşehhüdü terk edildiklerinde ise namazda eksiklik ve değişiklikler meydana gelir.²⁸⁵ Bu durumlarda sehiv secdesi yapmak gerekeceğini ifade etmişlerdir.

Namazda şüpheye düşülmesi haliyle ilgili olarak Hz. Peygamber'in tavsiyeleri başlığı altında zikrettiğimiz hadislerde görüldüğü üzere, şüpheli durumdan uzaklaşıp kendine göre hangisinin daha ağırlıklı olduğu, yani üç mü kıldım dört mü derken hangisinde olma ihtimali varsa ona göre namazı tamamlamak gerekir. Eğer ki hangisinin ağır bastığı bilinmiyorsa yine belirtilen bölümdeki rivayetlere göre namazı azı üzerinden hesap ederek tamamlamak ve sehiv secdesi yapmak gerekir.

Namaz kılan bir kişi ilk iki rekâttaki okumayı unutacak olsa sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü okuma namazın bir farzıdır. İlk iki rekât da bu farzı yerine getirmek için vacip olarak belirlenmiştir. Vacibin terkinin de namazda eksikliğe neden olacağı,²⁸⁶ aktarılır.

1.2.2. Şafii Mezhebi

Şafiiler sehiv secdesinin yapılmasının gerekli olduğu sebeplerin altı husus olduğunu belirtirler.

1. Müekked bir sünnetin terk edilmesi, birinci teşehhüt gibi.
2. Ziyade etmede şüphe. Rekâtların adedinde tereddüt ederse kesin bildiği üzere bina eder sonra sehiv secdesi eder.
3. Kasden işlenmesiyle namazın batıl olacağı şeyi sehven yapmak. İ'tidalı veya celseyi uzatmak suretiyle kısa olan rüknü uzatmak gibi.
4. Bir kavli rüknü mahallinden başka bir yere nakletmek. Fatiha'nın tamamını ya da bir kısmını oturmada iade etmek gibi.
5. Muayyen bir şeyin bir kısmını terk etme de tereddüt. Musibetten başka bir şey için olan Kunutu terk etmekte şek gibi. (yani okudum mu, okumadım mı?)
6. Namazında hâle olduğu bilinen kimseye iktidadır. Sabah namazında Kunutu terk eden veya Kunutu rükudan önce eden kimseye iktida etmek gibi.²⁸⁷

Bazı kaynaklara göre bu sebepler beş olup yukarıda ifade edilenlerin hemen hemen aynısı olmakla birlikte son maddeyi zikretmezler.²⁸⁸

²⁸⁵ Serahsi, Mebsut, c.1 s.389-90.

²⁸⁶ Serahsi, Mebsut, c.1 s.390.

²⁸⁷ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1 s.409-11

²⁸⁸ Boynukalın, "Sehiv", XXXVI, s. 318.

1.2.3. Maliki Mezhebi

Maliki Mezhebi de namazda sehiv secdesinin sebebi konusunda kendi şartları dahilinde üç esas belirlemişlerdir. Bunlar; namazda müekked sünnetlerden birini veya gayri müekked sünnetlerden ikisini terk etmek, namazın içeriğine uygun olsun veya olmasın namazı bozmayacak kadar az bir fiil eklemek ve son olarak da namazda kaç rekât kıldığı konusunda tereddüte düşmek olarak verilmiştir.²⁸⁹ Bu konuda bir başka görüşte ise yine üç esas olduğu ancak sayılanlardan birinci madde aynı olmakla birlikte diğer iki madde şöyledir: Namazın fiillerinden olmayan bir fiili yapmak, yani namaz dışı bir işi namazın içine dahil etmektir. Önceki görüşte ister namazın içeriğine uygun olsun ister olmasın şartı vardı, burada ise sadece içeriğine uygun fiilden bahsedilmektedir. Üçüncü madde ise noksanlık veya fazlalığın birlikte olması durumunda sehiv secdesinin yapılması gerekir,²⁹⁰ denilmiştir.

İfade edilenlere kısaca birer örnek vermek gerekirse; müekked sünnetlerden birini terk etmeye, Fatiha'dan sonra en az bir ayet okumak, namazı bozmayacak kadar az bir fiile örnek, rüku ve secde gibi bir rüknü fazladan yapmayı, üçüncü sebebe ise daha önceki bölümde rivayetlerde geçtiği üzere kaç rekât kıldığı hususunda tereddüt etmek²⁹¹ verilebilir. İkinci görüşte sebeplerden farklı olanlara örnek ise; namaz dışı bir işi namazın içine dahil etmeye, unutarak hafifçe yemek veya azıcık konuşmak gibi, son örneğe sesli okunması gereken zammı surenin sehven sessiz okunması ve aynı zamanda fazladan bir rekât kılınması durumu verilebilir.²⁹²

1.2.4. Hanbeli Mezhebi

Hanbeliler sehvin sebebinin üç şey olduğu bunlar; ziyade, noksan ve şek durumudur demişlerdir. Bahsedilen sebeplerden birisi sehven yapılırsa sehiv secdesi gerekir, kasten yapılırsa namazın batıl olmayacağı belirtilerek, eğer ki fiilen yapılırsa namazın batıl olacağı ifade edilmiştir.²⁹³

1. Ziyade, mahallinin gayrında bir ziyade yapıldığı zaman mesela; Fatiha ile beraber teşehhüt okumak gibi.

²⁸⁹ Boynukalın, “*Sehiv*”, XXXVI, s. 318.

²⁹⁰ Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, c.2, s.635-648.

²⁹¹ Boynukalın, “*Sehiv*”, XXXVI, s. 318.

²⁹² Ceziri, a.g.e., 635-648.

²⁹³ Ceziri, a.g.e., 635-648.

2. Noksan, rukuyu, secdeyi veya Fatıha'yı okumayı sehven terk etmek gibi
3. Şüphe durumu ise namazın rekâtlarında şüpheyeye düşülmesi durumudur ki bu durumda kesin bilinenin üzerine bina edilir ve sehiv secdesi yapılacağı²⁹⁴ söylenir.

1.3. Sehiv Secdesinin Yeri

Sehiv secdesinin namazdaki yeri konusunda da fukaha ihtilaf etmişlerdir. Ancak ilave secdelerin namazın sonunda yapılacağı şöyle belirtilmektedir. “Sehiv secdesi bir namazda meydana gelecek yanılmalar sebebiyle namazın sonuna tehir edilmiştir.”²⁹⁵ Bu konuda görüş birliği sağlanmıştır. Ancak selamdan önce mi yoksa sonra mı yapılacağı hususunda mezheplerin görüşleri farklılık göstermektedir. Konuya mezhepler açısından bakacak olursak şöyledir.

1.3.1. Hanefi Mezhebi

Hanefilere göre, her ne sebeple olursa olsun, yani ister ziyade etsin ister noksan yapsın her durumda birinci selamdan sonradır. Ancak selamdan önce yaparsa secde yerine gelmiş olur, secdeyi iade etmez.²⁹⁶ Bunun delili olarak Ebû Hureyre'den rivayet edilen: “Rasûlullah sehiv secdesini selamdan sonra yaptı.”²⁹⁷ hadisi gösterilir. Bu hadisi esas alan Hanefiler, selamdan önce sehiv secdesi yapılması yönündeki rivayetleri, ikinci selamdan önce anlamındadır, demişlerdir.²⁹⁸ Bu hadisten başka olarak, Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen dört rekâtlı namazın beş rekât kılındığına dair hadislerde, Ebû Hureyre'den rivayet edilen dört rekâtlı namazların iki rekâta selam verildiğine dair hadislerde, İmran b. Husayn'dan rivayet edilen dört rekâtlı bir namazı üç rekât kıldığına dair hadislerde ve Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen namazda şüpheyeye düşüldüğü durumların hadislerini verdiğimiz başlıklarda sehiv secdesinin selamdan sonra yapıldığına dair rivayetlerdir.

Hanefî âlimler, “Rasûlullah'ın fiili sünnetlerinde farklılık olursa O'nun sözlü sünnetine başvurulur” demişler ve devamında yanılma secdesi yanılmanın hemen ardından değil de en son yapılacağı söylenmiştir. Bunun sebebi olarak da namazın içindeki yapılacak olan tüm hataların, yanılmaların hepsini kapsamaması için geciktirilerek yapılacağı ifade

²⁹⁴ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1, s.408-09

²⁹⁵ Serahsi, Mabsut, c.1, s.396

²⁹⁶ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1, s.416-17

²⁹⁷ Tirmizî, “Salat”, 2/289, (Hd. No: 392), (Tirmizi bu hadise hasen sahih demiştir.)

²⁹⁸ Serahsi, Mabsut, c.1, s.388; Tehanevi, İ'lâû's-Sünen, c.1, s. 183.

edilmiş, eğer ki bu secdeler namazın içinde yapılmış olsaydı, tilavet secdesi gibi hemen yapılması gerekirdi, denilmiştir. Ayrıca sehiv secdesi namazın içinde meydana gelen eksikliğin tamamlanması için olduğu, sehiv secdesini yapmayla namaza, namazın yasaklarına dönmek anlamına geldiği söylenir. Bundan dolayı secdelerden sonra teşehhütte bulunarak yeniden selam verileceği belirtilir.²⁹⁹

Sehiv secdelerinin selamdan sonra yapıldığına dair rivayetleri daha önce zikredilmişti. Ancak fıkıh kitaplarının kendi görüşlerini delillendirdiği rivayetlerden bazıları ise şöyledir.

عن ثوبان، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لكل سهو سجدة بعد ما يسلم

Sevban'dan: Rasûlullah "Her sehiv için selamdan sonra iki secde yapılır," buyurdu.³⁰⁰ Hadisi Ebû Dâvûd zayıf olarak değerlendirmedeği ve buna göre hadisin hasen olduğu söylenmiştir.³⁰¹ Ancak râvilerden olan İbn Ayyaş'dan dolayı bazıları hadisi zayıf görmüş bazıları ise sakınca görmemişlerdir. Sonuç olarak hadisin zahirine göre hüküm vermişler ve hadis mana itibariyle sahihtir, demişlerdir.³⁰² Ayrıca bu hadisten yola çıkarak şöyle bir yorumda getirilmiştir. Hz. Peygamber hem sözlü olarak bunu söyledi hem de fiilen bunu gerçekleştirdi böylece uygulama bu şekilde salim oldu, denilmiştir.³⁰³

حدثنا أحمد بن إبراهيم، حدثنا حجاج، عن ابن جريج، أخبرني عبد الله بن مسافع، أن مصعب بن شيبة، أخبره عن عتبة بن محمد بن الحارث، عن عبد الله بن جعفر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «من شك في صلاته فليسجد سجدة بعد ما يسلم»

Abdullah b. Cafer'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah, kim namazında şüphe ederse, selam verdikten sonra (sehiv için) iki secde etsin, buyurdu.³⁰⁴ Hadisi Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhaki rivayet etmiş, ayrıca Beyhaki isnadının sakıncasız olduğunu belirtmiştir. İbn Huzeyme'nin de hadisi sahih olarak değerlendirdiği³⁰⁵ ifade edilir.

²⁹⁹ Serahsi, a.g.e., c.1, s.388-89.

³⁰⁰ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/201, (Hd. No: 1038).

³⁰¹ Tehanevi, İ'lâü's-Sünen, c.5 s.185.

³⁰² Tehanevi, a.g.e., c.5 s.185-86.

³⁰³ Burhaneddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir b. Abdilcelil Merjinânî, Hidaye, Terc. Hasan Ege, Şelale Yay. İstanbul, 1982,

³⁰⁴ Ebû Dâvûd, "Salat", 2/199, (Hd. No: 1033).

³⁰⁵ Tehanevi, a.g.e., c.5, s.184.

Ebû Bekir b. Hallad < Süfyan b. Uyeyne < Mansur < İbrahim < Alkame'den rivayet edildiğine göre: (Abdullah) b. Mes'ud, sehiv secdelerini selamdan sonra yapmış ve Peygamber'in de öyle yaptığını anlatmıştır.³⁰⁶

Yine bu konuda İbn Mâce de şöyle bir hadis nakledilmiştir. Hişam b. Ammar ve Osman b. Ebi Şeybe < İsmail b. Ayyaş < Ubeydillah < Züheyr b. Salim el-Ansi < Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr < Sevban'dan rivayet edildiğine göre kendisi: Ben Rasûlullah'dan işittim. Şöyle buyurdu, demiştir. "Her sehiv için selamdan sonra iki secde vardır."³⁰⁷

Hanefilerin yukarıda verilen rivayetleri esas alarak sehiv secdesinin selamdan sonra yapılacağı hükmü verdikleri ve Hanefî mezhebine tabi olanların bu şekilde yapmaları istenmiştir.

1.3.2. Şafii Mezhebi

Şafî mezhebi sehiv secdesinin yeri selamdan önce yapılması görüşünü esas almıştır. Şafilere göre, sehiv secdesi yapılması istenen bütün durumlarda teşehhüdden, salavatlardan sonra ve selamdan öncedir.³⁰⁸ İmam Şafî'ye göre sehiv secdesi selamdan önce yapılır. Çünkü Abdullah b. Buhayne'nin "Rasûlullah sehiv secdesini selamdan önce yaptı." şeklindeki rivayetini esas aldığı ifade edilir.³⁰⁹ Ayrıca secdenin selamdan sonra yapılacağına dair rivayetlere baktığımızda, öncelikle yukarıda belirtildiği üzere Abdullah b. Buhayne'den rivayet edilen dört rekâtlı bir namazda ikinci rekâtın sonunda teşehhüde oturmadan ayağa kalkması, Ebû Said el-Hudri, Abdurrahman b. Avf ve Ebû Hureyre'den rivayet edilen namazda şüpheye düşüldüğüne durumlar hakkındaki rivayetlerde Hz. Peygamber'in selamdan önce sehiv secdesi yaptığı veya yapılmasını tavsiye ettiği görülmektedir.

Şafilere, Hanefilerin öne sürdükleri yanılma secdesinin selam verdikten sonra yapılacağını bildiren rivayetleri, teşehhüdden sonra anlamında kullanıldığını belirterek,

³⁰⁶ İbn Mâce, "İkametü-s' Salat", 5/136, (Hd. No: 1218); Hatipoğlu, *Süneni İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c.3, s.595.

³⁰⁷ İbn Mâce, İkametü-s' Salat, 1/385, (Hd. No: 1219); Hatipoğlu, *Süneni İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c.3, s.595.

³⁰⁸ Ceziri, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, c.1 s.416-17; Hin, *Büyük Şafii Fıkıhı*, c.1, s.133-135; Boynukalın, "Sehiv", XXXVI, s. 319.

³⁰⁹ Abdulmelik b. Abdullah b. Yusuf Cuveyni (v.478/1085), *Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb*, Darul Minhac, 2007, c.2, s. 238-239; Serahsi, *Mebcut*, c.1, s.388.

yanılma secdesinin namaz yasakları devam ederken yapılması gerektiği ifade edilir. Nasıl ki imama sehiv secdeleri yapılırken uyanın namazı oluyorsa, sehiv secdelerinin de selamdan önce, namaz yasakları devam ederken olmalıdır,³¹⁰ demektedirler.

1.3.3. Maliki Mezhebi

Maliki fakih Kurtubi sehiv secdesinin yeri konusunda Şafî mezhebinin daima selamdan önce, Hanefî mezhebinin ise daima selamdan sonra yapılacağı görüşünü aktarır. Malikilerin bu konudaki görüşünün ise namazda eksiklik varsa selamdan önce, fazlalık varsa selamdan sonra sehiv secdelerinin yapılacağını ifade eder.³¹¹

Başka bir kaynakta ise İmam Malik'in namazda sehiv secdesinin yeri konusunda Hanefî ve Şafilerin görüşlerini kapsayacak şekilde hem selamdan önce hem de selamdan sonra olacağını, bunun sebebi olarak da namazdaki sehvin ziyade ve noksan olma durumuna göre yapılacağını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Muvatta'da, Zülyedeyn hadisesi aktarıldıktan sonra, Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan da benzer şekilde rivayet edildiği belirtilerek şöyle devam eder. İmam Malik der ki: Namazda bir şeyin eksik yapıldığı durumlarda sehiv secdesi selamdan önce, namazda ziyadenin yapıldığı durumlarda selamdan sonra yapılır.³¹² Malik'e göre secdelerin selamdan önce yapılması eksikliği gidermek içindir. Selamdan sonra yapılması ise şeytanı rezil etmek için olduğu ifade edilmiştir. Ebû Yusuf, halifenin önünde ona "namazda hem eksiklik hem de fazlalık varsa o zaman ne yapılır sorusuna Malik'in cevap veremediği aktarılmıştır.³¹³ Ancak şu görüş sorulan sorunun cevabı niteliğindedir. Malikilere göre, secdenin sebebi namazda sadece noksan veya hem noksan hem de namaza ziyade yapılmış ise secde selamdan öncedir. Eğer secdenin sebebi sadece ziyade ise selamdan sonra sehiv secdesi yapılacağı belirtilir.³¹⁴

1.3.4. Hanbeli Mezhebi

Hanbeli Mezhebi secdelerin önce ya da sonra yapılması hususunu efdal olması açısından ele almışlardır. Bu konudaki görüşler şöyledir. "Sehiv secdesinin selamdan önce

³¹⁰ Serahsi, a.g.e., c.1, s.388.

³¹¹ Kurtubî, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid, c.1, s. 449.

³¹² Muvatta, "Salat", 3/15, (Hd. No: 61); Boynukalın, "Sehiv", XXXVI, s. 319.

³¹³ Serahsi, Mabsut, c.1, s.389.

³¹⁴ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1, s.416-17; Apaydın, "Namaz", *İlmihal I İman ve İbadetler*, c. I, ss. 217-378, s. 341.

ya da selamdan sonra caiz olması arasında hilaf yoktur.” Ancak evla olanın selamdan önce olduğu belirtilmiştir.³¹⁵ İbn Kudame'nin el-Muğni adlı eserinde Ahmed b. Hanbel'in bütün sehiv secdeleri selamdan öncedir (selamdan sonra olduğu nakledilenler hariç) dediği belirtilmektedir. Ahmed b. Hanbel devamla şöyle demiştir: “Hz. Peygamber üç yerde selamdan sonra, bunun dışındaki yerlerde ise selamdan önce yapmıştır.” Selam verdikten sonraki yerlerin ise, Hz. Peygamber'in iki rekâta selam verdiği, üç rekâta selam verdiği, namazın rekâtlarında şek ettiği³¹⁶ rivayetlerin olduğu ifade edilir.

Hanbeliler, iki husus dışında sehiv secdesinin selamdan önce yapılmasının mutlak olarak daha faziletli olduğunu, selamdan sonra yapılması gereken hususların ise şunlar olduğu belirtilir. Birincisi, Namazda bir ve daha fazla rekâtın eksikliğinden dolayı secde edilmesi, ikincisi ise imamın namazdaki bir hususta şüphe etmesi ve bunun sonucunda namazın kalanını da kendi zannı galibine göre tamamlaması. Bu belirtilen durumda da sehiv secdesinin selamdan sonra yapılması daha faziletlidir,³¹⁷ denilmiştir. Ayrıca sehiv secdesini gerektiren durumlar birden fazla ve çeşitli olsa bile iki secdenin hepsi için geçerli olacağı zikredilerek, bir namazda hem selam öncesi hem de selamdan sonra yapılacak sebepler hasıl olsa bu durumda önceki secdenin sonrakine tercih edileceği ifade edilir.³¹⁸

Sonuç olarak mezheplere bakıldığında sehiv secdesinin selamdan önce veya selamdan sonra olması hususunda farklı görüşler ve deliller öne sürmüştükleri görülmektedir. Hanefiler ile Şafiler secdelerin önce veya sonra olması konusundaki görüş ayrılığının sebebi hangisinin daha faziletli olduğu konusundadır. Yoksa Hanefî âlimler secdelerin selamdan önce yapılmasının da caiz olduğunu söylerler.³¹⁹

Hz. Peygamber'in selamdan önce sehiv secdesi yaptığına dair rivayetlerde hiçbir uyarı yapılmadan kendisi yanıldığını fark etmesi sonucu sehiv secdeleri yaptığı anlaşılmaktadır. Selamdan sonra yaptığına dair rivayetler ise cemaatten birinin uyarması sonucu yanıldığının anlaşılması üzerine sehiv secdeleri yaptığı görülmektedir. Burada şu görüşü aktarmakta fayda vardır. “Bazı âlimler, Rasûlullah “**Selâm verdikten sonra iki secde etti**”. hadisini delili getirerek sehiv secdesinin selâmdan sonra yapılacağını belirtmişlerdir. Fakat hadis buna delalet etmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber selam

³¹⁵ Ceziri, a.g.e., c.1 s.416-17.

³¹⁶ İbn Kudâme, Muğni, c.I, s. 668 (Naklen: Tehanevi, İ'lâü's-Sünen , c.5, s.190.)

³¹⁷ Ceziri, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, c.1 s.416-17.

³¹⁸ Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı, c.2, s.632-635.

³¹⁹ Merginânî, Hidaye c.1, s.163-165.

verinceye kadar yanıldığıının farkında değildir. Ancak sahabe uyarınca durumun farkına varmıştır. Bu olaydan dolayı bazı âlimler her türlü sehiv secdesinin selamdan sonra olacağını belirtmişlerdir.”³²⁰ Bu sebeple Hanefiler secdelerin selamdan önce yapılmasını da caiz görmelerinin sebebi bu durum olabilir.

1.4. Sehiv Secdesinin Sıfatı

Sehiv secdesinin hükmü, sebebi ve yerine dair mezheplerin görüşleri aktarılmıştır. Bu başlık altında sehiv secdesinin sıfatına dair görüşler ve bu konudaki uygulamalar zikredilecektir. Mezhepler arasında bu konuda da uygulama farklılıkları bulunmaktadır. Bu konudaki farklılıklar ise iki tarafa selam verildikten sonra mı yapılacağı, yoksa tek selam verildikten sonra mı yapılacağı konusundadır.

Hanefilere göre; sehiv secdesinin sıfatı sağına selam verdikten sonra iki secde etmek, vücuben o iki secdenin peşinden teşehhüd etmek ve selam vermek, selamdan sonra ise tekrar teşehhüd etmektir. Teşehhüdün terk edilmesi durumunda vacibin terk edilmiş olacağı, ancak namazın ise sahih olacağı, ifade edilir.³²¹ Bir başka uygulama ise namazın sonundaki son oturuşta tahiyyat, salli-barik duaları okunduktan sonra iki tarafa selam verilmesi ve bilinen şekliyle peş peşe iki secde yapılarak tekrar tahiyyat okunup selam verilerek namazdan çıkılacağı ifade edilir. Birinci görüşte olanların özellikle cemaate namaz kıldıran imam için uygun olacağı belirtilir.³²² İki tarafa selam verilmesi görüşü ise Ebû Hanife ve Ebû Yusuf’a ait olduğu İmam Muhammed’in görüşünün sağ tarafa selam verdikten sonra sehiv secdeleri yapılması yönünde olduğu aktarılır. İmam Muhammed’in görüşünün namaz kıldıran imam için uygun olduğu diğer görüşün ise yalnız namaz kılan kişi için uygun olacağı da zikredilmiştir.³²³

Şafiilere göre sehiv secdesi gerektiren bütün durumlarda teşehhüd ve salli-barik dualarında sonra, selamdan ise önce namaz secdeleri gibi iki secde yapılacağı ifade edilir.³²⁴

³²⁰ Hatipoğlu, *İbn Mâce Terc. ve Şerhi*, c.3, s.575.

³²¹ Ceziri, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, c.1, s.416-18.

³²² Boynukalın, “*Sehiv*”, XXXVI, s. 319.

³²³ Apaydın, “*Namaz*”, *İlmihal I İman ve İbadetler*, c. I, ss. 217-378, s. 340.

³²⁴ Ceziri, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, c.1, s.417.

Malikilere göre, sıfatı iki secdedir. Bunun selamdan önce ya da sonra olması ziyade veya noksan olmasına bağlıdır. Secdeden sonra sadece teşehhüd edilir ve selam verilir.³²⁵

Hanbelilere göre ise, tekbir almak ve namazın secdeleri gibi iki secde yapmaktır. Eğer secde selamdan sonra yapılacaksa teşehhüd selamdan önce yapılır, secde selamdan önceyse teşehhüd yapılmaz,³²⁶ denilmiştir.

Sonuç olarak, sehiv secdelerinin iki secdeden ibaret olduğu, bazılarına göre tek tarafa selam verilerek namazın tamamlanacağı, bazılarına göre ise iki tarafa selam verilerek yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Tek tarafa verilmesini savunanların gerekçeleri makul bir şeydir. Çünkü cemaatle namaz kılınırken iki tarafa selam verince namaz bitti fikri oluşacak ve namaza aykırı fiiller ortaya çıkacaktır.

³²⁵ Kurtubî, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid, c.1, s. 456.

³²⁶ Ceziri, a.g.e., c.1, s.416-18.

SONUÇ

Namaz huzur isteyen, Allah'a tam bir teslimiyet gerektiren bir ibadettir. Namazda yanılma hali, onun manevi ikliminden bir gedik açmak, onda bir eksiklik bırakmak demektir. Namazdaki bu halleri ortadan kaldırmak, yapılan eksikliği tamir etmek için sehiv secdesinin yapılması meşru olmuştur. Hz. Peygamber'in tavsiye etmesi ve kendisinin de tatbik etmesi sehiv secdelerinin dayanağı olmuştur.

Sehv'in, lügatte unutmama, yanılma, gaflet etme, kalbin başka bir şeye kayması, dikkatsiz olma ve gözden kaçırma gibi anlamlara geldiği ifade edilmişti. Rivayetlerde ise sehiv, secde tamlamasıyla birlikte unutmama, yanılma gibi kelimelerle gelse de anlam olarak lügat manaları kapsamında geldiği anlaşılmaktadır.

Sehiv ile unutmama kavramları iç içe kullanıldığı görülmektedir. Bundan dolayı unutmama-sehiv beraber değerlendirilmektedir. Kur'an'da unutmama kelimesi hatırdan çıkarmak, terk etmek, hatırına getirememek, unutulmuş gibi muamele etmek anlamlarında gelmiştir. Unutmama, peygamberlerde de yaşanmış ve tebliğ dışındaki olaylarda diğer insanlar gibi oldukları, hata, unutmama hallerinde, o şekilde bırakılmayacağı ve ilahi uyarıyla durumun düzeltileceği ifade edilmiştir.

Psikolojik açıdan da değerlendirilen unutmama psikologların tanımlarına göre bellek kaybı, zaman etkisi, hafıza durumu gibi sebeplerle unutmamanın gerçekleşeceği belirtilmiştir. Rivayetlerin bazıları, birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bunların psikolojik açıdan değerlendirilen zaman etkisi, bilgi ve olayların benzerliği gibi durumlardan kaynaklandığını düşünüyoruz. Çünkü ilk dönemlerde hadisler yazılı olarak nakledilmeyip ezbere nakledildiğini söylemek mümkündür. Daha sonra ise savaşlar vs. gibi sebeplerle hadis hafızlarının azalması ve uydurma rivayetlerin çoğalması gibi sebeplerden dolayı yazıya aktarılma ihtiyacı doğduğu bilinmektedir. Bu sebeple rivayetlerdeki benzerlikler, psikolojik açıdan değindiğimiz sebeplerden ötürü, yazıya aktarılırken veya rivayetler nakledilirken benzerlikler farklı olaylarmış gibi değerlendirilmiş veya farklı zamanlarda yaşanmış, iki olay bozucu etki kuramına göre, aynı olaymış gibi birbirine karıştırılmış olabilir.

Namazda sehiv hadisleri hakkındaki rivayetlerin hadis kaynaklarında genellikle lafızlarının farklı olduğu ancak anlatılmak istenen şeylerin sonuç itibarıyla aynı şeyler oldukları görülmektedir. Bu durumda yapılan nakillerin mana ile olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir durumun ise rivayetlerin bazılarında olay bir râvi farklı, bazılarında ise râvi aynı ancak olaylar farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi olarak ya râvi iki olaya da şahit olmuş, ya da olayların benzerliğinden dolayı birbirine karıştırılmıştır.

Gelen rivayetlere bakıldığı zaman sanki Rasûlullah namazlarda sürekli yanılmış ve sahabe de onu düzeltmiş veya uyarı olmadan kendisi hatasının farkına varmış ve sehiv secdelerini yapmış gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki yanılmaya dair hadislerin temelini oluşturan şu rivayet konumuza açıklık getirmektedir. “İmam Ahmed b. Hanbel demiştir ki: Hz. Peygamber’den beş şey ezberledik:

1. İki rekâta selam verdi, sonra secde eti.
2. Üç rekâta selam verdi, sonra secde etti.
3. Fazla yaptı, sonra secde etti.
4. Eksik yaptı, sonra secde etti.
5. İkinci rekâttan sonra teşehhüt için oturmaksızın ayağa kalktı.”

Görüldüğü üzere gelen rivayetler bu kapsamda bulunmakta bunların dışında olanlar ise ya soru soran bir kişiye cevap ya da Hz. Peygamber’in gördüğü bir durum hakkında tavsiyesi niteliğini taşımaktadır.

Sonuç olarak “hafıza-i beşer nisyân ile malûldür” sözünden yola çıkarak, sehiv ve nisyânın, insan hayatının bir parçası olduğu görülmektedir. Bir insan olan peygamberlerde de unutma yanılma gibi durumlar ortaya çıkması -insanın doğası gereği- normal karşılanmış, örneklik olması konusunda ümmete rahmet olmuştur. Rivayetler bizlere yanılma, hata ve sehiv konularında yol göstermiştir. Hz. Peygamber’in namazda yanılması ve sehiv secdelerini yapması namazda -sebepleri oluştuğunda- bir hüküm halini almıştır. Mezhepler de bu hükmü kendilerine göre yorumlayarak farklı şekillerde uygulaya gelmişler, sehiv insani bir durum olarak kabul etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- KUR'ÂN-I KERÎM. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an'ı Kerim Meali
- ABDURREZZÂK, Ebû Bekr b. Hemmam b. Nafi es-San'ani el-Himyeri, (ö.211/826-27), Musannef.
- AKÇAY, Mustafa, "Kelam Literatüründe Peygamber Zelleleri", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011/2, Cilt: 13, Sayı: 24, Sakarya, 2011, ss. 1-33.
-, Mustafa, "Zelle", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, c. XXXXIV, ss.223-225.
- APAYDIN, H. Yunus, "Namaz", İlmihal I İman ve İbadetler, TDV. Yay., Ankara 2004.
- ASKALÂNİ, İbn Hâcer, Muhtasar Fethu'l-Bârî, Terc. Soner DUMAN, Polen Yay. İstanbul, 2006.
- ATAR, Fahrettin, "Teşehhüd", DİA, İstanbul, 2011, c. XXXX, ss. 563-564.
- BOYNUKALIN, Mehmet, "sehiv", DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), TDV Yay., İstanbul, 2009, c. XXXVI, ss. 317-319.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 256/870), el- Camiu's-Sahih.
- BULUT, Mehmet, "İsmet", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c. XXIII, ss. 134-136.
- CANAN, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, Akçağ Yay., İstanbul, ty.
- İbrahim, Peygamberimizin Yanılmaması Meselesi, Rağbet Yay.

- İstanbul 2006.
- CEYLAN, Cuma, Eda Karaaslan, Kader Toraman, Şenay Demirci, Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2018
- CEZİRİ, Abdurrahman b. Muhammed b. İvaz, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, Terc. Hasan Ege, Bahar yay. İstanbul, 1971.
-, Abdurrahman b. Muhammed b. İvaz, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, Terc. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., 7. Baskı, İstanbul, 1993.
- CUVEYNİ, Abdulmelik b. Abdullah b. Yusuf (v.478/1085), Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb, Darul Minhac, 2007
- ÇALIŞKAN, İbrahim, Fıkıh Usûlü, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara, 2011.
- ÇANGA, Mahmut, Kur'ân-ı Kerim Lügati, Timaş Yay. İstanbul, 2005.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah, (ö. 255/869), es-Sünen
- DAVUDOĞLU, Ahmed, Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1978.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, "Nisyan", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c. XXXIII, ss. 144-147.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), es-Sünen
- EFE, Mustafa (Terc eden), Fetevayı Hindiyye Ansiklopedik İslam Fıkhı, Huzur Yay. İstanbul, ty.
- ERDİNÇLİ, Ahmet, Kur'an-ı Kerim'de Nisyan/Unutma Kavramı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman İbrahim Hatiboğlu, ÇOMÜ, Çanakkale, 2010.
- ERUL, Bünyamin, Sahabenin Sünnet Anlayışı, Ankara, 2008.
- HATIPOĞLU, Haydar, Sünen-i İbni Mâce terc. Ve şerhi, İstanbul, 1983.

- HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, Mevâridü'z-Zam'ân ilâ Zevâ'idi İbn Hıbbân, Terc. Hanefî Akın, Ocak Yay. İstanbul, 2012,
- HİN, Mustafa, Büyük Şafii Fıkhi, Terc. Ali Arslan, Arslan Yay. İstanbul, 1994.
- İBN ABİDİN, Muhammed Emîn b. Ömer, Reddü'l-Muhtar Ale'd-Durrü'l-Muhtar, Terc. Ahmed Davudoğlu, Şamil Yay., İstanbul, 1983.
- İBN HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. eş-Şeybânî (ö. 241/855), Müsned.
- İBN KUDÂME Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî (v. 620/1223), el-Muğni Muhtasarı (Delilleriyle Hanbeli Fıkhi, Terc. A.Alparslan Tuncer), Karınca-Polen Yay. İstanbul, 2015
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kazvîni (ö. 273/887).
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrerem, Lisânu'l-Arab, Beyrut, 1863.
- İBN RECEB, Ebü'l-Ferec Zeynuddin Abdurrahman b. Ahmed b. Abdurrahman el-Bağdadi ed-Dımaşki (ö.795/1393), Fethul Bâri.
- İNTERNET, <https://www.star.com.tr/dunya/10-yildir-hicbir-seyi-unutmuyor-haber-691753/> (Erişim Tarihi: 25.02.2019).
- İSFAHÂNÎ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb (h. 425) Müfredat'ü el-Fazıl Kur'an, Beyrut, 1992.
- HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, Mecmau'z-Zevaid, Ocak Yay. İstanbul, 2007
- KADİ İYAZ, Ebü'l-Fazl İyaz b. Mûsâ b. İyaz el-Yahsubi, Şifa-i Şerif Tercümesi, Terc. Naim Erdoğan, Hüseyin S. Erdoğan, İstanbul, 2011.

- KARAGÖZ, İsmail, “Kur’an’da Nisyan Kavramı”, Diyanet İlmi Dergi, Cilt 33, Sayı 3, Ankara 1997.
- KOMİSYON, Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, Yazarlar: Hayrettin Karaman, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş, Ankara 2014.
- KÖKSAL, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV Yay., Ankara, 2011.
- KURTUBÎ, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, (v. 595/1198), Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid, Kahire, 1995.
- MADAZLI, Ahmet, “Öğrenilen, Ezberlenen Sure ve Ayetleri Unutmak”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Kayseri, 1986, ss. 269-282.
- MÂLİK, Ebû Abdillâh b. Enes (ö. 179/795). Muvatta.
- MERĞİNÂNÎ, Burhaneddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir b. Abdilcelil, Hidaye, Terc. Hasan Ege, Şelale Yay. İstanbul, 1982.
- MOLLAMEHMETOĞLU, Osman Zeki, Sünen-i Tirmizî Tercemesi, Yunus Emre Yay. İstanbul, 1981.
- MORLİS, Charles G., Psikolojiyi Anlamak, Türk Psikologlar Derneği Yay., Ankara 2002.
- MUTÇALI, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), el-Câmiu's-Sahîh.
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed, (ö. 303/915), es-Sünen.
- TOPÇU, Nurettin, Ruhbilim, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949
- PLOTNİK, Rod, Psikoloji'ye Giriş, Kaknüs yay., İstanbul, 2009.
- RUDÂNÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Süleyman el-Mekki,

- Cemu'l Fevaid min Cami'il Usul ve Mecma'iz Zevaid, Terc. Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul, 2007.
- SEHÂRENFÛRÎ, Halîl Ahmed (ö. 1346/1927-28), Bezlu'l-Mechûd.
- SERAHSÎ, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Sehl Ahmed, el-Mebсут,
Terc. Komisyon-Editör: M. Cevat Akşit, Gümüşev Yay., İstanbul, 2008.
- SİFİL, Ebûbekir, “Ka’de”, DİA, İstanbul, 2001, c. XXIV, ss. 55.
- TABERÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb
(ö. 360/971), Mu'cemul Evsat.
- TEHANEVÎ, Eşref Ali, Zafer Ahmed Tehânevî, İ'lâü's-Sünen (Hadislerle Hanefi Fıkhi), Terc. İbrahim Tüfekçi, (1849-2014 No'lu Hadisler arası) Misvak Neşriyat, İstanbul, 2010.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), es-Sünen.
- TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, Ankara, 2011.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, “Peygamber”, DİA, TDV Yay., İstanbul, 2007, c. XXXIV, ss. 257-262.
- YENİEL Necati, Kayapınar Hüseyin, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, Şamil Yay., İstanbul, 2011.
- YILDIRIM, Enbiya, Geleneksel Hadis Yorumculuğu, Rağbet Yay. İstanbul, 2007.
- YILDIRIM, Zeki, “Kur’anda Peygamberlerin İsmeti”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, Erzurum, 2003, ss. 81-112.
- ZEBİDÎ, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi, Terc. Ahmed Naim, DİB Yay., Ankara, 1983.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, İslam Fıkhi Ansiklopedisi, Risale Yay., İstanbul, 1994.